

ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო
უნივერსიტეტი
კაეკასიისა და აღმოსავლეთის კვლევის ცენტრი

აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დაუთრები

ოსმალური ტექსტი, თარგმანი, გამოკვლევა, კომენტარები და
ფოტოასლები გამოსაცემად მოამზადეს:
ზაზა შაშიკაძემ და მირიან მახარაძემ

**ACARA SANCAĞININ MUFASSAL VE İCMAL
DEFTERLERİ**

Hazırlayanlar: **ZAZA SHASHIKADZE, MİRİAN MAKHARADZE**

შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდი
Shota Rustaveli National Science Foundation

აღნიშნული პროექტი განხორციელდა შოთა რუსთაველის ეროვნული სამეცნიერო ფონდის ფინანსური მხარდაჭერით (გრანტი № A27-09). წინამდებარე პუბლიკაციაში გამოთქმული ნებისმიერი მოსაზრება ეკუთვნის ავტორს და შესაძლოა არ ასახავდეს ფონდის შეხედულებებს.
This project has been made possible by financial support from the Shota Rustaveli National Science Foundation (Grant № A 27-09). All ideas expressed herewith are those of the author, and may not represent the opinion of the Foundation itself.

www.rustaveli.org.ge
უფასო გამოცემა

ნაშრომში წარმოდგენილი დოკუმენტები, რომლებიც დაცულია თურქეთის არქივებში უდიდესი მეცნიერული ღირებულებისაა. აქ წარმოდგენილი მასალები განსაკუთრებით საინტერესოა სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიის შესასწავლად. იგი არაააკლებ საინტერესოა თვით ოსმალეთის იმპერიის სოციალურ-ეკონომიკური ისტორიის თვალსაზრისითაც.

წიგნი განკუთვნილია აღნიშნული მხარის და საერთოდ საქართველოს ისტორიით დაინტერესებულ პირთათვის, ზოგადად აღმოსავლეთმცოდნეობის დარგში მომუშავე სპეციალისტებისათვის.

რედაქტორი

ისტორიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ნოდარ შენგელია

სარედაქციო ჯგუფი

კორექტირება

ქართული – ზ.ტყაბლაძე

თურქული – გ.დათიაშვილი

არაბული – ი.თოფურშიძე

კომპიუტერული გრაფიკა

ლ.ჯინჯარაძე

ISBN 978-9941-9238-1-4

შ.პ.ს. გამომცემლობა ORIENT
E-mail: orientee@yahoo.com

რედაქტორის აცხადება

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია ზემო და ქვემო აჭარის ვრცელი და მოკლე დავთრები. ამ წყაროების გამოქვეყნებას დიდი მნიშვნელობა აქვს ოსმალეთის პერიოდის აჭარის ისტორიის შესასწავლად. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებული მსგავსი დოკუმენტი დღემდე არ გამოქვეყნებულა. უნდა აღინიშნოს, რომ ავტორთა მიერ გაწეულია დიდი შრომა საქართველოს ისტორიის ოსმალური დოკუმენტური წყაროების ანკარისა და სტამბოლის არქივებში მოძიებისა და მათი გამოსაცემად მომზადების თვალსაზრისით. მოცემული დავთრები აქამდე ჩვენთვის უცნობი იყო. თურქეთის სხვადასხვა არქივში დაცულა ოსმალეთის იმპერიის ქართული ტერიტორიებისათვის შედგენილი საქმოდ ბევრი დავთარი, მათ შორისაა წინამდებარე დოკუმენტებიც. აჭარის ლივის მოკლე დავთარი ინახება ანკარის თაფუსა და კადასტროს არქივში, რომლის შიფრია 272. მეორე დავთარი, რომელიც უფრო დიდი და ეხება ზემო და ქვემო აჭარას, ინახება სტამბოლის მინისტრატა საბჭოს არქივში შიფრით 558. ზუსტად მისი ანალოგიურია მეორე დავთარი, რომლის შიფრია 197 ანკარაში, მიწისა და კადასტრის სახელმწიფო დეპარტამენტის არქივშია დაცული.

როგორც ცნობილია, ოსმალებმა აჭარის დაპყრობისთანავე შემოიღეს თავიანთი მმართველობის ფორმები, მოახდინეს ადგილობრივი მმართველობის ადმინისტრაციულ-ტერიტორიული დაყოფა, ქვეყანაში შემოიღოდა მიწისმფლობელობის ოსმალური ფორმები, ფეხს იკიდებდა ოსმალური გადასახადები და საგადასახადო სისტემა, ქვეყნის განმგებლად ინიშნებოდნენ ადგილობრივი გამაჰმადიანებელი წარჩინებულები – ბეგები და ბეგლარბეგები. ავტორთა ხელთ არსებული დავთრები და სხვა ხასიათის დოკუმენტები ერთ-ერთი საუკეთესო წყაროა აღნიშნული საკითხების შესასწავლად.

ანკარის მიწისა და კადასტროს და სტამბოლის მინისტრატა საბჭოს არქივებში აღმოჩნდა არაერთი საინტერესო და უნიკალური დავთარი, როგორცაა: „ბათუმის ლივის ვრცელი დავთარი“, „ბათუმის ლივის მოკლე დავთარი“, ზემო და ქვემო აჭარის ვრცელი დავთარი“, „აჭარის ლივის მოკლე დავთარი“. ავტორის განკარგულებაშია აგრეთვე „ბათუმის ლივის მოკლე დავთარი“ და სხვა არაერთი უნიკალური ძეგლი, რომელთა ღირებულება სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიისათვის განუზომელია. აქ ძნელია ყველა დავთრის შესახებ ვრცელი ინფორმაციის გადმოცემა. ნაშრომის ავტორები სამომავლოდ შეეცდებიან ყველა დავთრის შესახებ მკითხველს მიაწოდონ ამომწურავი ინფორმაცია.

უკანასკნელ ხანებში ცნობილი გახდა, რომ მუსტაფა ლალა ფაშას სამცხეშიც საჩუქრად ებოძა მიწები. ის მიწები, რომლებიც მის მიერ იქნა დაპყრობილი. მისი ლაშქრობის შემდეგ მთელი ტერიტორიები მას გადაეცა, ზოგი ვაყუფედაც. ქვემო აჭარის გარკვეული სოფლები მუსტაფა ლალა ფაშას საკუთრებაში გადავიდა. იმდენად დიდი იყო ის ტერიტორიები, რომელსაც იგი ფლობდა, რომ მისი სამფლობელოები შავშეთშიც ვრცელდებოდა.

აქ წარმოდგენილია „აჭარის მოკლე დავთარი“, რომელიც რვა ფურცლისაგან შედგება. აქვეა სულთან მურად III-ის თულრა (ბეჭედი). დავთარი უთარილოა.

არც კანუნ ნამე ახლავს. დავთარში გაერთიანებულია ზემო და ქვემო აჭარა. ზემო აჭარის ლივა იწყება ცალკეული თიმარების, ზიამეთების და სხვა გადასახადების რეგისტრაციით. მათზე შეწერილი გადასახადების ოდენობის აღნიშვნით. არის შებჰანეს, იავასა და კაჩკუნის, ბეიტალმალის და სხვა გადასახადების ჩამონათვალი და მათზე შეწერილ გადასახადთა ოდენობა. შემდეგ საუბარია ვინმე სულეიმან ბეგის სახასობზე ქვემო აჭარის ლივაში. ჩამოთვლილია სოფლები თავისი შემოსევლებით. საერთო ჯამით. არის მთელი რიგი მინაწერებისა.

არის აჭარის მირმირანის აჰმედ ფასას ხასიცი, მათზე შეწერილი გადასახადით. ამჯერად ცალკეულ სოფლებზეა შეწერილი გარკვეული ოდენობის გადასახადები. ასევეა მიწერილი თიმარები და ზიამეთები გარკვეულ პირებზე, რომელთაც ევალებათ თანხის გადახდა. ზემო და ქვემო აჭარის ბეგებს მნიშვნელოვანი თანხის გადახდა მართებთ ამ დავთრის მიხედვით. ჩამოთვლილია ყველა სოფელი, მიწერილი ამა თუ იმ ბეგისადმი და დაანგარიშებულია ყოველი სოფლის შემოსავალი. შეწერილია მათზე გარკვეული ოდენობის გადასახადი, რომლის გადახდა ევალებოდა გარკვეულ პირს, ვისზედაცაა მიწერილი ესა თუ ის სოფელი. აღნიშნულ დავთარში ზემო და ქვემო აჭარისა, ზუსტადაა დაანგარიშებული თითოეული სოფლისთვის განკუთვნილი გადასახადის ოდენობა.

ზემო და ქვემო აჭარის შესახებ მოცემული ცნობები ხსენებულ დავთრებში საკმაო სიზუსტითაა გადმოცემული. დავთარში კონკრეტულადაა წარმოდგენილი თითოეული სოფლის სახელი, გადასახადთა სახეობანი, თუ ვის მფლობელობაშია ესა თუ ის სოფელი, რამდენი გადასახადია შეწერილი თითოეულ მათგანზე. რა სახის გადასახადებს იხდის ზემო და ქვემო აჭარის მოსახლეობა. აშკარაა, რომ მოსახლეობა ძირითადად იხდის ოსმალურ გადასახადებსა და ვალდებულებებს. ადგილობრივი მკვიდრი მოსახლეობა ასევე იხდის სხვადასხვა სახის ჯარიმებს, ბაჟებს. მოსახლეობაზე შეწერილია თითქმის ყველა სახის გადასახადი. საგადასახადო სისტემა, რომელიც ოსმალეთს შემოჰქონდა ზემო და ქვემო აჭარის ტერიტორიაზე, ძირფესვიანად განსხვავდებოდა ადრე საქართველოში არსებულ საგადასახადო სისტემისაგან. აჭარის შესახებ არსებულ ყველა დავთარში ოსმალური გადასახადებია ჩამოთვლილი და შეწერილი ადგილობრივ მოსახლეობაზე. XVI საუკუნის მეორე ნახევრიდან სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს რიგ ტერიტორიებზე, მათ შორის აჭარაშიც ოსმალური მმართველობითი ფორმები და საგადასახადო სისტემა იწყებს დამკვიდრებას.

ოსმალური აღწერის დავთრები როგორც საისტორიო წყარო

ოსმალეთის იმპერიის ეკონომიკის ძლიერება პირდაპირ იყო დაკავშირებული დაპყრობით ომებთან. აქედან გაჩნდა ისტორიკოსებში ტერმინი „ხმალზე დაყრდნობილი ეკონომიკა“. ეს ტერმინი გამოხატავს ოსმალთა მიერ დაპყრობილი ქვეყნებისა და მათი მოსახლეობის რესურსების ექსპლუატაციას და გადასახადებით დაბეგვრას, რაც იმპერიის შემოსავლების ერთ-ერთ ძირითად წყაროს შეადგენდა. გამომდინარე აქედან ოსმალეთის იმპერიაში უდიდესი მნიშვნელობა ენიჭებოდა ქვეყნის აღწერას და განსაკუთრებული ყურადღება ექცეოდა სამხედრო და საფინანსო უწყებებს. მოქმედებდა ფინანსური უწყება (Defterhane-i Amire), სადაც დაწერილებითა და მთელი სიზუსტით ხდებოდა ფისკალური დოკუმენტაციის შედგენა. აღნიშნული კატეგორიის დოკუმენტაგან ერთ-ერთ ყველაზე მთავარს წარმოადგენდა აღწერის ერთეული და მოკლე დავთრები, რომლებშიც აღწერილია ესა თუ ის ტერიტორია, მასში შემავალი ყველა სოფელი თუ დასახლებული პუნქტი, მისი მოსახლეობა, დასამუშაებლად ვარგისი მიწები თუ საძოვრები. განსაზღვრული იყო მიწისმფლობელობის პირობები (თიმარი, ზეამეთი, ხასი...), მოსახლეობაზე გაწერილი გადასახადები და სხვა.

ნიშანდობლივია ის გარემოება, რომ იმპერიის ეკონომიკის დაღმასვლა იწყება მას შემდეგ, რაც მან ვეღარ შეძლო ახალი ტერიტორიების დაპყრობა და ახალი შემოსავლებით ცენტრალური ხაზინის შევსება.

დავთრების შედგენის საჭიროებას იწვევდა აგრეთვე ოსმალეთის იმპერიის ადმინისტრაციული ორგანიზაცია. ოსმალთა მოხელეთა დიდი ნაწილი, როგორც სამოქალაქო, ისე სამხედრო, ხელფასს არ ღებულობდა ცენტრალური ბიუჯეტიდან. ასეთ კატეგორიას ნება ეძლეოდა აენაზღაურებინა სამსახურებრივი მოვალეობის შესრულება ადგილობრივი მოსახლეობის მიერ გადახდილი გადასახადებიდან.

ოსმალური აღწერის დავთრები მდიდარ და მრავალმხრივ საინტერესო ინფორმაციას შეიცავენ ზოგადად ოსმალეთისა და იმპერიაში შემავალი ამა თუ იმ პროვინციის სოციალურ-ეკონომიკური, პოლიტიკური, კულტურული ურთიერთობისა და მრავალი სხვა საკითხის შესასწავლად. მათში დაცული ცნობები სანდოა, რადგან დავთრები შედგენილია ადგილზე მომუშავე კომისიის მიერ თითოეული მონაცემის ზუსტად შემოწმებისა და შეჯერების შედეგად.

დავთრების შედგენისას აუცილებლად უნდა გათვალისწინებულიყო ადგილობრივი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობა, რის შემდეგაც ამ ტერიტორიის გარკვეულ სისტემაში მოყვანის მიზნით ხდებოდა მათი აღწერა. დავთრები ვრცელ ინფორმაციას შეიცავენ მათი შედგენის დროს არსებული ფასების შესახებ. მასში მოცემული გადასახადების და სოფლის, თუ დასახლებული პუნქტის შემოსავლის რაოდენობა დაანგარიშებული იყო

¹ „ჩილდერის ეილეთის ჯაბა დავთარი“ 1694-1732 თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოსაცემად მოამზადა ც. აბულაძემ, გამოკლევა დაურთო მ. სვანიძემ. თბ. 1979 წ. გვ. 29

იმპრონინდელი ფასებით.²

ახალ დაპყრობილ ტერიტორიაზე არსებული მდგომარეობის შესწავლის შემდეგ მაშინვე წესდებოდა გადასახადები და საგადასახადო სისტემა, რომელიც ამ პროვინციას შეეფერებოდა. საგადასახადო კანონების მიხედვით, ამა თუ იმ ტერიტორიაზე კონტროლის საკითხი, დაყოფა და გადამოწმება ყოველ სამ წელიწადში ერთხელ ტარდებოდა.

თურქი ისტორიკოსი ი.პ.უზუნჩარშილი აღნიშნავს, რომ ფინანსური, ანუ ეკონომიკური თვალსაზრისით შედგენილი დავთრები ოსმალეთის იმპერიაში ყველაზე მოწესრიგებულ, სწორ და ზუსტ საკონტროლო საბუთებს წარმოადგენდნენ.

ყველა აღწერის კრცელი დავთრის შედგენის პრინციპი აბსოლუტურად იდენტურია. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იგი წარმოადგენს ოფიციალურ დოკუმენტს, რომელსაც საიმპერიო მთავრობის განკარგულების თანახმად ადგენდა ადგილზე მოვლენილი ოსმალ მოხელე.

XVI ს-ის მეორე ნახევარამდე აღწერის დავთრებს ცალკეული ლიეებისთვის ადგენდნენ, ხოლო უფრო მოგვიანებით – მთლიანი ვილაეთის თუ ეიალეთისათვის.⁵

კრცელი დავთრების უმრავლესობას წამძღვარებული აქვს მოცემული პროვინციის კანუნ-ნამე (კანონთა წიგნი), რომელიც არეგულირებს სოციალური ურთიერთობის, საგადასახადო, თუ სხვა წესებს.

ოსმალეთის იმპერიაში, როგორც ფისკალური ხასიათის ყველა დოკუმენტი, დავთრებიც სიაკათის ურთულესი ხელით იწერებოდა. აღნიშნული ხელის ამოკითხვა დიდ სიძნელეებთან არის დაკავშირებული. ეს დამწერლობა გამოიყენებოდა ოსმალურ საფინანსო უწყებებში და მას მხოლოდ სპეციალისტები კითხულობდნენ. ეს კი იმიტომ ხდებოდა, რომ საფინანსო საქმეებში გარეშე პირს ვერ ჩაეხედა.⁶

დავთრის პირველ გვერდზე, როგორც ოსმალური დოკუმენტების უმრავლესობისთვის არის დამახასიათებელი ჩახატულია იმ პერიოდისათვის ტახტზე მყოფი სულთნის თურა, ბეჭედი, რაც ხშირად გვეხმარება დოკუმენტის შედგენის პერიოდის დადგენაში. არის შემთხვევები როდესაც დავთარს არ აქვს მიწერილი მისი შედგენის ზუსტი თარიღი.

მომდევნო ნაწილში, ნაპიეების (რაიონების) მიხედვით, მოცემულია გეოგრაფიული პუნქტების (სოფლების) სია, რომლებიც წარმოადგენენ საგადასახადო ობიექტებს. სიას თან დართული აქვს შეწერილი გამოსაღების ჯამი.

შემდეგ დასახელებულია ყველა სოფელი რაიონის ცენტრის აღნიშვნით,

² Öztürk Mustafa, Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili, TTK Belleten, cilt LV, sayı 212, Nisan 1991, Ankara 1991 yıl. s. 92

¹ Şınası Altundağ, Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt 5, sayı 2, Ankara 1947 yıl. s.191

⁴ Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi, TTKK Belleten, cilt XI,II, sayı 165, Ocak 1978, Ankara 1978 yıl. s. 69

⁵ Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi, TTKK Belleten, cilt XI,II, sayı 165, Ocak 1978, Ankara 1978 yıl. s. 397

⁶ Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Tarihi, III cilt, II kısım, Ankara 1954 yıl. s. 70

რასაც მოჰყვება მოცემულ სოფელში დასახლებულ კომლთა უფროსების სიები. ამ მხრივ ხალხის აღწერის ვრცელი დავთრები საინტერესო წყაროს წარმოადგენენ, როგორც ამა თუ იმ რეგიონის დემოგრაფიულ-სტატისტიკური ძეგლები. მათში აღწერილია სხვადასხვა მიზეზის გამო დაცლილი სოფლებიც კი, და ისეთებიც, სადაც მხოლოდ ორი და სამი კომლია შემორჩენილი.

კომლთა უფროსების (სახელების, მამის სახელების, ზოგჯერ პროფესიის) დასახელების და გადასახადთა ცალკეული სახეების ჩამოთვლის საფუძველზე შესაძლებელი ხდება მათი ეროვნული თუ რელიგიური შემადგენლობისა და მოსაქმეობის განსაზღვრა. აკადემიკოსი სერგი ჯიქია აღნიშნავს, რომ მსგავსი ტიპის მასალებს დიდი მნიშვნელობა აქვს „არამართო ონომასტიკის შესწავლის თვალსაზრისით“, არამედ ამა თუ იმ მხარის „იმდროინდელი (იგულისხმება დოკუმენტის შედგენის პერიოდი – ზ.შ.) მოსახლეობის ეროვნული შემადგენლობის თვალსაზრისითაც“.⁷ თუმცა, ამასთან დაკავშირებით ჩვენ საკუთარი მოსაზრება გავაჩნია. ვფიქრობთ, რომ აღნიშნულის გათვალისწინება ყოველთვის არ შეიძლება. მაგალითად, ოსმალეთის იმპერიის ქართული პროვინციების მაგალითზე თუ განვიხილავთ, ახალდაპყრობილ ტერიტორიებზე თავდაპირველი აღწერის დროს ეს თეორია მისაღებია. მაგრამ, რაც უფრო დრო გადის და მოსახლეობაში ისლამი იკიდებს ფეხს, იცვლება მისი ონომასტიკონიც. მოსახლეობაში მუსლიმური საკუთარი სახელების გავრცელებასთან ერთად ძნელი ხდება მისი ეროვნული შემადგენლობის განსაზღვრა. ვაზუსტებთ, რომ რელიგიური სურათის შეცვლა სულაც არ ნიშნავს ეროვნული სურათის შეცვლას. ამასთან, შეიძლება დროთა განმავლობაში ამა თუ იმ რაიონში ეროვნული სურათი მიგრაციის გზითაც შეიცვალოს.

მოსახლეობის დანაწილება სქესის მიხედვით დავთრების მონაცემთა საფუძველზე შეუძლებელია. შეუძლებელია მისი ასაკობრივი შემადგენლობის განსაზღვრაც.

კომლთა უფროსების სიებს მოჰყვება თითოეული სოფლისათვის გაწერილ გადასახადთა საერთო რაოდენობა. ყოველივე ამის შემდეგ ჩამოთვლილია გადასახადთა სახეები სათანადო თანხის აღნიშვნით. დავთრების ანალიზის საფუძველზე ნათლად იხატება ამა თუ იმ რეგიონში არსებული სამეურნეო სურათი. ირკვევა, თუ როგორ არის განვითარებული მეცხოველეობა, მეფუტკრეობა, სამიწათმოქმედო კულტურები, მათ შორის მევენახეობა, მარცვლეული კულტურები და სხვა.

ქვემოთ ასეთივე თანმიმდევრობით არის მოცემული მომდევნო დაბეგრული სოფლის გამოსაღებები. სხვადასხვა სოფლის გადასახადებისა და მათი რაოდენობის განხილვა შესაძლებლობას გვაძლევს დავადგინოთ, თუ სოფლის მეურნეობის რა დარგები იყო განვითარებული ამა თუ იმ რაიონში.

სასოფლო-სამეურნეო პროდუქტებზე გაწერილი გადასახადების ოდენობა დგებოდა სამი წლის საშუალო მოსავლის საფუძველზე. ასე რომ, ვრცელი დავთრების მიხედვით ჩვენ გვეძლევა საშუალება გავარკვიოთ არა მარტო ამა თუ

7 Джикия С. “Турецкая рукопись Музея Грузии “Пространный реестр грузинского вилайета” (სსრკ მეცნ. აკად. საქართველოს ფილიალის მოამბე) ტ. I №6, თბ. 1940, გვ. 483-484

იმ პროდუქტზე გაწერილი გადასახადის რაოდენობა, არამედ, მისი საშუალო წლიური მოსავალიც.

დავთრებში საინტერესო ცნობებია მოცემული წისქვილებსა და მათზე გაწერილი გადასახადების შესახებ.

როგორც აღვნიშნეთ, ხალხის აღწერის ვრცელ დავთრებში თანმიმდევრულად და ამომწურავად არის წარმოდგენილი გეოგრაფიული პუნქტები. როდესაც საქმე ეხება მოსახლეობის დაბეგვრას, ეჭვგარეშეა, რომ მასში დაფიქსირებულია ყველა ობიექტი. არ არის გამოტოვებული უმცირესი დასახლებული ობიექტიც კი.

ძალიან ხშირად, ამა თუ იმ პატარა და ნაკლებად ცნობილი, ან კიდევ უფრო გაუკაცრიელებული სოფლის აღწერისას, მითითებულია მისი მდებარეობა უფრო მსხვილ გეოგრაფიულ პუნქტებთან, რაც უფრო აადვილებს მისი ადგილმდებარეობის დადგენას. ამ მხრივ ვრცელი დავთრები უნიკალურ ძეგლებს წარმოადგენენ ისტორიული გეოგრაფიის შესასწავლად. როდესაც საქმე გვაქვს ქართულ ტერიტორიებთან ეს საკითხი გარკვეულწილად უფრო რთულდება. საერთოდ, ერთი ენის ენობრივი მასალის გადმოცემა მეორე ენის გრაფიკული საშუალებებით გარკვეული რიგის დაბრკოლებებს ხვდება. ასეთ შემთხვევაში, კვლავ აკადემიკოს სერგი ჯიქიას თუ დავესესხებით: „სხვადასხვა ენის ფონეტიკური განსხვავებულობით შეპირობებული მეტნაკლები ოღროზორობა, რა თქმა უნდა ყოველთვის იჩენს თავს. ამ გარემოებით არის გამოწვეული, რომ თურქულ ტრანკრიფციაში ქართული სახელები იმდენად არის შეცვლილი, მათი პირვანდელი სახის აღდგენა დიდ დაკვირვებასა და ადგილის ტოპონიმიკის ზედმიწევნით ცოდნას მოითხოვს.“

დავთრებში ხშირად გვხვდება ჩანართები, რომლებიც შეიცავენ ინფორმაციას ამა თუ იმ სოფლის, ან რაიმე კონკრეტული მოვლენის შესახებ.

გარდა ისტორიულისა, ამ ტიპის ძეგლებს დიდი ფასეულობა გააჩნიათ ფილოლოგიური თვალსაზრისითაც. გარკვეული პერიოდის თურქულ ენაზე დაწერილი ძეგლი, ამ დროის თურქული ენის შესწავლისათვის მეტად მნიშვნელოვან და დამახასიათებელ ენობრივ მასალას შეიცავს. ქართული რეგიონების შემთხვევაში ძეგლს გარკვეული მნიშვნელობა აქვს აგრეთვე თურქულ-ქართული ენობრივი ურთიერთობის საკითხების კვლევისათვისაც. გარდა ამისა, არაბულ-თურქული ტრანკრიფციით გადმოცემული უამრავი ქართული საკუთარი სახელის შესწავლა საშუალებას იძლევა გამოტანილი იქნას საყურადღებო დასკვნები ზოგადი ენათმეცნიერების თვალსაზრისითაც.

უნდა აღინიშნოს, რომ ოსმალეთის იმპერიაში აღწერის ჩატარების შედეგად პარალელურად დგებოდა ორი სახის დავთარი. პირველი – ვრცელი დავთარი, რომელზეც ზემოთ უკვე ვრცლად ვიასაუბრეთ, გვიჩვენებდა გადასახადებს, მათი წყაროების დაწვრილებითი ჩვენებით; მეორე – მცირე დავთარში აღნიშნული იყო წლიური შემოსავლის განაწილება მხარეთა შორის.

მცირე დავთრებში ჩამოთვლილია ყველა სოფელი, რომელიც აღწერილია ვრცელ დავთრებში და მიწერილია მის მფლობელზე. დაანგარიშებულია ყოველი

⁸ “გურჯისტანის ეილაეთის დიდი დავთარი”, გამოკლევა. ს. ჯიქია, წიგნი III, თბილისი 1958 წ. გვ. 24

სოფლის შემოსავალი ცალკეული გადასახადების დასახელების გარეშე.

მცირე დავთრები უფრო ნაკლებად ინფორმაციული ხასიათისაა, ვიდრე ვრცელი. თუმცა ცალკეული მათგანი ზოგჯერ შეიძლება ისეთ ინფორმაციას შეიცავდეს, რომელსაც ვრცელ დავთარში ვერ შევხვდებით.

მსგავსი ტიპის დოკუმენტთაგან ქართული ისტორიოგრაფიისათვის ბოლო პერიოდამდე ცნობილი იყო 1595 წლით დათარიღებული „გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი“, რომელიც სამხრეთ და სამხრეთ დასავლეთ საქართველოს ოსმალური პერიოდის ისტორიის ერთ-ერთ მთავარ წყაროს წარმოადგენდა. ქართველ თურქოლოგებს ხელთ ჰქონდათ აგრეთვე თბილისის ეიალეთის დავთარი (1728 წ.), რომელიც სრული სახით სულ ახლახანს გამოაქვეყნა პროფესორმა ნოდარ შენგელიამ.

ბოლო პერიოდში, თურქეთის არქივებში მუშაობის შედეგად გამოვლენილი იქნა აღნიშნული ტიპის არაერთი დოკუმენტი, რომელიც მოიცავს ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში მყოფ ქართულ ტერიტორიებს (აჭარის სანჯაყის⁹, ბათუმის სანჯაყის, გურჯისტანის ვილაეთის 1574 წლის, არტანუჯის და სხვათა სახით). ზოგიერთი მათგანის ასლი ხელმისაწვდომია და მოპოვებულია. მხოლოდ მეცნიერული დამუშავების შემდგომ იხილავს დღის შუქს. ბევრი მათგანის მხოლოდ ადგილმდებარეობაა ცნობილი. მათი მოპოვება და სამეცნიერო მიმოქცევაში შემოტანა უამრავ სიახლეს შემოიტანს ქართულ ისტორიოგრაფიაში და მრავალ ისეთ საკითხსაც მოჰფენს ნათელს, რომელიც არასწორად არის დასმული ჩვენს ისტორიოგრაფიაში.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილია “ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი” (შემდგომში „დავთარი“). მიუხედავად იმისა, რომ „დავთარი“ დასახელების მიხედვით „ზემო აჭარისა“, იგი მთლიანად მოიცავს მდინარე აჭარისწყლის ბასენის თავისი პატარა ხეობებით, რომელიც ორ – ზემო და ქვემო აჭარის ნაპიეებად¹⁰ არის დაყოფილი. არსებობს დავთრის ორი ეგზემპლარი. ერთი ინახება ანკარის მიწისა და კადასტრის დეპარტამენტის არქივში (შიფრი 272), ხოლო მეორე სტამბოლის მინისტრთა საბჭოს ოსმალურ არქივში (შიფრი 558). დავთრის სიგრძე 42 სანტიმეტრია, სიგანე 13. ჩასმულია ყავისფერ ტყავის ყდაში, სადაც ამოტვიფრულია მისი დასახელება (صلواتك على اهلنا). შედგება 18 ნაწერი გვერდისგან. ხელნაწერი შესრულებულია შავი მელნით.

როგორც წესი ოსმალეთის იმპერიაში ვრცელი დავთრების ორი ვარიანტი კეთდებოდა. ორივე დავთარი აბსოლუტურად იდენტურია, თუმცა ანკარაში დაცულ ვარიანტს მერვე და მეცხრე ფურცლებზე აქვს ოთხი უფრო გვიანი პერიოდის მინაწერი, რომლებსაც „სტამბოლის ვარიანტში“ ვერ ვხვდებით. ოთხივე მინაწერი ერთსა და იმავე დღეს, პიჯრის წელთაღრიცხვის 1248 წლის 18 ჯგმაზიეველს (1832 წლის 13 ოქტომბერი) არის შესრულებული. პირველი, შედარებით ვრცელია და ხულაში არსებულ ვაყუფს ეხება. მინაწერიც სოფელ ხულას აღწერის ადგილასაა გაკეთებული. მეორე მინაწერი სოფელ ღორჯომს

⁹ მდინარე აჭარისწყლის ხეობა ოსმალეთის იმპერიის შემადგენლობაში აჭარის სანჯაყის (სადროშოს) სახით ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულს წარმოადგენდა.

¹⁰ ნაპიე – ოსმალეთის იმპერიის ადმინისტრაციული ერთეული, რაიონი.

¹¹ წარმოვადგენთ ტექსტების ოსმალურ ვარიანტს ქართული თარგმანებით:

ეკუთენის.¹² შესამე და მეოთხე მცირე მინაწერები შესაბამისად ბელღეთსა და ქვედა კურძას ეხება.¹³

“დავთარზე” მისი შედგენის ზუსტი თარიღი მითითებული არ არის, მაგრამ მის პირველსავე გვერდზე დასმული სულთან სელიმ მეორის (1566-1574 წწ.) თულრა გვამცნობს, რომ იგი მისი სულთნობის წლებშია შედგენილი. იგი საუკეთესო წყაროს წარმოადგენს როგორც კონკრეტულად აჭარის, ისე მთელი სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ისტორიის არაერთი საკითხის შესასწავლად. უნდა ითქვას, რომ ქართულ ისტორიოგრაფიაში დღემდე არ შემოსულა მსგავსი ღირებულების წყარო XVI საუკუნის აჭარის ისტორიისათვის.

“დავთარში” მთლიანად არის აღწერილი აღნიშნული ტერიტორიის მოსახლეობა და ამისდა მიხედვით არის გაწერილი გადასახადები. ჩამოთვლილია სოფლები თავისი გადასახადებით, მოსახლეობის კომლთა რაოდენობით, თითოეული კომლის დასახელებით, ეი ყველა იმ ატრიბუტით, რაც საერთოდ არის დამახასიათებელი ხალხის აღწერის ოსმალური ვრცელი დავთრებისათვის. ბოლოს შეჯამებულია თითოეული სოფლის კომლთა რაოდენობა, გადასახადთა სახეობანი და ამა თუ იმ სოფელზე შეწერილი გადასახადების საერთო რაოდენობა.

ამრიგად, ამ წყაროს მიხედვით ფართოდ შეიძლება მსჯელობა ამ ტერიტორიის ეკონომიკურ, სოციალურ, თუ პოლიტიკურ მდგომარეობაზე. იგი არაერთ საკითხს მოკფენს ნათელს და მეტნაკლებად მიმოფანტავს იმ ბურუსს, რომლითაც მოცულია აღნიშნული პერიოდის აჭარის ისტორია. წერტილს დაუსვამს იმ მცდარ ვარაუდებსა და მსჯელობებს, რომლებიც მიმდინარეობდა ამ პერიოდის აჭარის ისტორიის ირგვლივ, როგორც ქართულ, ისე უცხოურ ისტორიოგრაფიაში.

ამავე აჭარის და ზოგადად, სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს

چندر اجمالنده ميرميران چندر حاصی محالته موضوع رساله ده تفصيل اولندغی اوزره قريه نه مزبورہ حاصی ميرميران چندر (1) و چندر بکلریکی احمد پاشانن اجاره نحیه سنه تابع حولاً نام قريه ده بنا انشاسنه موفق اولدغی جامع شرف و درت عدد مدرسه سنه وقف باخط همايون صادر اولان فرمان علی موجبنجه وقتیت اوزره تصخيخ اولندی فی ۱۸ جمادی الاول سنه ۲۴۸ (ახალციხის მოკლე დავთარში ჩილდირის მირმირანის ხასის შესახებ არსებული ჩანაწერის მიხედვით ხსენებული სოფელი ჩილდირის მირმირანის ხასი (?) და აჭარის ნაიყსადმი დაქვემდებარებულ სოფელ ზულაში ჩილდირის ბეგლარბეგს ამავე ფაშას წმინდა ჯამესა და ოთხი მედრესეს აშენება აქვს გადაწყვეტილი. ამ მიზნით [ეს ადგილი] სასულთნო წერილით გამოსული უმაღლესი ფირმანით ვაყუფად გაფორმდა. 18 ჯემაზიუეველი 248 წელი).

ظہر ورقده غورجوہ نام قريه ده تفصيل اولندغی اوزره قريه نه مزبورہ داخی وقتیت وجہ یلہ باخط همايون صادر اولان فرمان ۱۲ علی موجبنجه تصخيخ اولندی فی ۱۸ جمادی الاول سنه ۲۴۸ (ფურცლის უკანა მხარეზე სოფელ ლორჯომის შესახებ მინაწერის მიხედვით ხსენებული სოფელიც სასულთნო წერილით გამოსული უმაღლესი ფირმანით ვაყუფად გაფორმდა. 18 ჯემაზიუეველი 248 წელი).

ظہر ورقده تفصيل اولندغی اوزره قريه نه مزبورہ داخی وقتیت وجہ یلہ باخط همايون صادر اولان فرمان علی موجبنجه ۱۳ ۲۴۸ تصخيخ اولندی فی ۱۸ جمادی الاول سنه ۲۴۸ (ფურცლის უკანა მხარეზე მინაწერის მინაწერის მიხედვით ხსენებული სოფელიც სასულთნო წერილით გამოსული უმაღლესი ფირმანით ვაყუფად გაფორმდა. 18 ჯემაზიუეველი 248 წელი).

قريه نه مزبورہ داخی برمنوال محرر وقتیت وجہ یلہ باخط همايون صادر اولان فرمان علی موجبنجه تصخيخ اولندی فی ۱۸ جمادی الاول سنه ۲۴۸ (ხსენებული სოფელიც ნაწერის მიხედვით სოფელიც სასულთნო წერილით გამოსული უმაღლესი ფირმანით ვაყუფად გაფორმდა. 18 ჯემაზიუეველი 248 წელი).

ისტორიისათვის არანაკლებ საინტერესო წყაროს წარმოადგენს “აჭარის ლივის მოკლე დაეთარი”, რომელიც აგრეთვე არ არის დათარიღებული, მაგრამ ირკვევა, რომ ვრცელ დაეთარზე ოდნავ მოგვიანებით, სულთან მურად III-ის (1574-1595 წწ.) პერიოდშია შედგენილი. თუ “ზემო აჭარის ლივის ვრცელ დაეთარში” დაწერილებითაა ჩამოთვლილი თითოეული სოფლის მოსახლეობი სია, სოფლის მეურნეობის ცალკეული დარგები, მათზე გაწერილი გადასახადები და მათი ოდენობა, “აჭარის მოკლე დაეთარში” ჩამოთვლილია მხოლოდ სოფლების სია და კომლთა რაოდენობა, გაწერილი გადასახადების საერთო ოდენობის აღნიშვნით. მასში არ არის ცნობები სოფლების შიგნით ცალკეული გადასახადების განაწილების შესახებ. ამ დაეთარიდან არ ჩანს აგრეთვე რა სახის გადასახადები იყო გაწერილი ამა თუ იმ სოფელზე და როგორი ოდენობით ემართათ იგი გლეხებს.

“აჭარის ლივის მოკლე დაეთარი” სულ ცამეტი გვერდისაგან შედგება. მასში გაერთიანებულია ზემო და ქვემო აჭარის ნაპიეები. იწყება ცალკეულ მიწის ნაკვეთებზე (თიმარებზე და ზიამეთებზე) შეწერილი გადასახადების ოდენობის აღნიშვნით. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, “აჭარის ლივის მოკლე დაეთარში” არ არის დასახელებული ცალკეული გადასახადები, მაგრამ ზემო აჭარაში ზოგან ვხვდებით ისეთ გადასახადებს, როგორცაა: სამღებროზე, ტყავზე და მისთანებზე დაწესებული გადასახადები. იქვე ნაჩვენებია მათი რაოდენობა. ქვემო აჭარის ნაპიეში საუბარია ვინმე სულეიმან ბეგის სახასოებზე. ჩამოთვლილია სოფლები თავიანთი შემოსავლებით, საერთო ჯამით. დაეთარს ახლავს მთელი რიგი მინაწერებისა, რომლებიც უფრო შემდგომ პერიოდს ეკუთვნის.

დაეთარში აღნიშნულია მირ-მირანის აჰმედ ფაშას ხასიც, მასზე შეწერილი გადასახადების რაოდენობით. ამჯერად გარკვეული ოდენობა ცალკეულ სოფლებზეა შეწერილი.

ასევეა თიმარები და ზეამეთები შეწერილი გარკვეულ პირებზე, რომელთაც ევალებათ გარკვეული თანხის გადახდა. ჩამოთვლილია ყველა სოფელი, მიწერილი ამა თუ იმ ბეგზე და დაანგარიშებულია ყოველი სოფლის შემოსავალი. შეწერილია მათზე გარკვეული ოდენობის გადასახადი, რომლის გადახდაც ევალება პირს, ვისზეც არის მიწერილი ესა თუ ის სოფელი.

აღნიშნულ დაეთარში თითქმის ყველა ის სოფელია ჩამოთვლილი, რომელსაც ვხვდებით “ზემო აჭარის ლივის ვრცელ დაეთარში”. დაანგარიშებულია თითოეული სოფლისათვის განკუთვნილი გადასახადის ოდენობა და შეწერილია ცალკეულ სოფელზე.

მიუხედავად იმისა, რომ “აჭარის ლივის მოკლე დაეთარი” შეიცავს შედარებით მწირ ინფორმაციას ვიდრე ვრცელი დაეთარი, იგი უაღრესად საინტერესო წყაროს წარმოადგენს აჭარის ისტორიის შესასწავლად. უფრო მეტიც, ზოგჯერ იგი შეიცავს ისეთ ინფორმაციას, რომელსაც ვრცელ დაეთარში ვერ ვხვდებით.

უნდა აღვნიშნოთ, რომ აჭარის ლივის მოკლე დაეთარში მოცემული სოფლების სახელწოდებათა მცირე ნაწილი ვარაუდის დონეზე არის ამოკითხული. ასე, რომ მათი დაზუსტება კვლავ სამომავლო საქმედ რჩება.

აჭარისწყლის ხეობის სოფლები და მისი მოსახლეობა XVI საუკუნის მეორე ნახევარში

XVI საუკუნის 60-იან წლებში, სამხრეთ და სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს მთელ რიგ რეგიონებთან ერთად, ოსმალებმა მდინარე აჭარისწყლის ხეობაც დაიპყრეს და აქ საკუთარი ხელისუფლების დამყარებას შეეცადნენ. როგორც წესი, მოხდა ხეობის აღწერა და ადგილობრივი ადმინისტრაციულ-მმართველობითი სისტემის შექმნა, რის შემდეგაც აღნიშნული ტერიტორია ოსმალეთის იმპერიაში აჭარის ლივის (იგივე სანჯაყის) – ანუ სადროშოს სახით იქნა გაერთიანებული (11.146-158).

სულთან სელიმ II-ის (1566-1574 წწ.) დროს შედგენილი “ზემო აჭარის ლივის დიდი დავთარი” ოსმალთა მიერ აჭარის აღწერის პირველ დოკუმენტს წარმოადგენს. იგი მოიცავს როგორც ზემო, ისე ქვემო აჭარას. „დავთარში“ ზემო და ქვემო აჭარა ცალკეულ ნაპიებად (რაიონებად) არის დაყოფილი.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ ოსმალეთის იმპერიაში შედგენილი ხალხის აღწერის დავთრები საისტორიო თვალსაზრისით მრავალმხრივ ინტერესს იწვევენ. აღწერილი რეგიონის ისტორიის მრავალ სხვა საკითხთან ერთად აღნიშნული სახის დოკუმენტები ძალზე საინტერესო იყო ტოპონიმისა და დემოგრაფიული მდგომარეობის განხილვის თვალსაზრისითაც. ქვემოთ ჩვენ შევეცადეთ აჭარის ლივის ვრცელი და მოკლე დავთრებზე დაყრდნობით შეგვესწავლა ეს საკითხები.

სიაკათის ურთულესი ხელით შესრულებული ხელნაწერის ამოკითვა საკმაოდ დიდ სიძნელეებთან იყო და არის დაკავშირებული. აკადემიკოსი სერგი ჯიქია ამბობს - „ოსმალურ ტრანსკრიფციაში ქართული სახელები იმდენად არის შეცვლილი, რომ მათი პირვანდელი სახის აღდგენა დიდ დაკვირვებასა და ადგილის ტოპონიმის ზედმიწევნით ცოდნას მოითხოვს. ასეთ შემთხვევებში სხვადასხვა ენის ფონეტიკური განსხვავებულობით შეპირობებული მეტნაკლებობა, რა თქმა უნდა, ყოველთვის იჩენს თავს.¹⁴ აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ აღნიშნული ტიპის ხელნაწერში, იშვიათი გამონაკლისის გარდა, თითქმის არ გამოიყენებოდა ტრანსკრიფციული ნიშნებისათვის დართული წერტილოვანი ნიშნები, რომლებსაც უადრესად დიდი მნიშვნელობა აქვს არაბულ დამწერლობაში. ეს გარემოება აუცილებლად არის გასათვალისწინებელი ჩვენს მიერ ქვემოთ გადმოცემული არაბული ტრანსკრიფციის ამოკითხვის დროს.

გარდა ამისა, გასათვალისწინებელია ისიც, თუ როგორ შეიძლებოდა აღექვა „დავთარში“ შემდგენელ უცხოელ, ამ შემთხვევაში, ოსმალ მოხელეს, ამა თუ იმ ქართული სოფლის სახელწოდების უღერადობა და როგორ გადაიტანდა მას ოსმალურ ტრანსკრიფციაში. აღნიშნული გარემოებები ძალზე ართულებს ტოპონიმთა ზუსტ ამოკითხვას და ადვილი შესაძლებელია, რომ ხშირ შემთხვევაში სრულიად სხვა, ანუ ნამდვილისაგან განსხვავებული სახელწოდება მივიღოთ.

„დავთარში“ დასახელებულია ხეობის ყველა სოფელი რაიონის (ნაპიის)

¹⁴ „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“. თურქული ტექსტი გამოსცა, თარგმანი, გამოკლევა და კომენტარები დაურთო სერგი ჯიქიამ. I. ტექსტი. თბ. 1947. გვ. 24

აღნიშვნით, რასაც მოჰყვება მოცემულ სოფელში დასახლებულ კომლთა უფროსების სია. იმდენად, რამდენადაც საქმე ეხებოდა დაპყრობილი ქვეყნის მოსახლეობის გადასახადებით დაბეგრას, ეჭვგარეშეა, რომ აღწერილია ყველა დასახლებული პუნქტი, ანუ დასაბეგრი ობიექტი. არ არის გამოტოვებული უმცირესი პუნქტიც კი (ერთკომლიანი, ორკომლიანი) (იხ. „დავთარი“, გვ.4,10,18). მეტიც, მასში, ჟამთა სიავის გამო მოსახლეობისაგან დაცლილი სოფლებიც არის აღწერილი (იხ. „დავთარი“, გვ.4,10,11,12,17,18).

ძალიან ხშირად ამა თუ იმ პატარა, ნაკლებად ცნობილი სოფლის აღწერისას, მითითებულია მისი მდებარეობა უფრო მსხვილ გეოგრაფიულ პუნქტებთან, რაც უფრო აადვილებს როგორც მისი ადგილმდებარეობის, ისე სახელწოდების განსაზღვრას.

„დავთარში“ დამოწმებული სოფლების სახელწოდებათა დადგენაში უაღრესად დიდი დახმარება გაგვიწია თედო სახოკიასა¹⁵ და ზაქარია ჭიჭინაძის¹⁶ მიერ მოგზაურობის დროს გადმოცემულმა აჭარის სოფელთა ჩამონათვალებმა და აგრეთვე, თანამედროვე მკვლევართა – იური სიხარულიძის,¹⁷ შოთა მამულაძის,¹⁸ მიხეილ ქამადაძის¹⁹ ნაშრომებმა. მათ ნარკვევებში დაწვრილებით არის წარმოდგენილი აჭარისწყლის ხეობის ყველა დასახლებული პუნქტი თავისი უბნების, სათესების, სათიბების და სხვათა მითითებით, ნაჩვენებია ციხესიმაგრეებისა და მათი ნანგრევების ადგილმდებარეობანი და სხე.

„ზემო აჭარის ლივის დიდ დავთარში“ სოფლები ძირითადად თანმიმდევრობით არის აღწერილი, თუმცა ზოგჯერ ეს თანმიმდევრობა ირღვევა. აღწერა ზემო აჭარის ნაპიუდან იწყება. შემდეგ მას ქვემო აჭარა მოსდევს. სოფლების უმეტესობის ზუსტ სახელწოდებათა დადგენა, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, დამხმარე ლიტერატურის გამოყენებით მოხერხდა. „დავთარში“ გვხვდება ისეთი სოფლებიც (ძირითადად მოსახლეობისაგან დაცლილი), რომელთა სახელწოდებებიც დღეისათვის დაკარგულია. მათი ამოკითხვის რამდენიმე ვარიანტი არსებობს. ასეთ შემთხვევაში გადმოვცემთ ამოკითხვის ჩვენეულ ვარიანტს (რა თქმა უნდა, ვარაუდის დონეზე) და იქვე, გვერდით, ფრჩხილებში ეუჩვენებთ მის „დავთარში“ წარმოდგენილ არაბულ ტრანსკრიფციას, რათა შემდგომში გაიზარდოს მათი დაზუსტების შესაძლებლობა.

აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ გარკვეულწილად ვიცავთ „დავთარის“ სტილსაც, როცა ამა თუ იმ სოფლის გვერდით ეუთითებთ დასახლებულ კომლთა რაოდენობას და ზოგიერთ სოფელთან მითითებული უბნის სახელწოდებას, რომელიც დავთარში ცალკე არ გვხვდება.

სოფლების ჩამონათვალი დავთარში შემდეგი თანმიმდევრობით არის მოცემული:

ზემო აჭარის ნაპიე ხსენებულ (აჭარის – ზ. შ.) ლივაში:

¹⁵ თედო სახოკია. მოგზაურობანი. ბათუმი 1958

¹⁶ ზაქარია ჭიჭინაძე. მუსლიმანი ქართველობა და მათი სოფლები საქართველოში. თბ. 1913

¹⁷ იური სიხარულიძე. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია. I. ბათუმი. 1958; სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია. II. ბათუმი. 1959

¹⁸ შოთა მამულაძე. აჭარისწყლის ხეობის შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლები. ბათუმი. 1993

¹⁹ მიხეილ ქამადაძე. აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა. თბ. 1992

სოფელი იორამის (אֶרְמֹם) ციხის რაბათი, რომელიც 15 კომლით არის დასახლებული. მითითებულია, რომ ციხის მეორე სახელწოდებაა შუბანი და იგი ახლოს არის ზედუბანთან. როგორც ჩანს, საუბარია დღევანდელი შუბნის ტერიტორიაზე არსებულ ნაციხარზე. მისი პირველი სახელწოდება, ვფიქრობთ, რომ ციხის იმდროინდელ მფლობელთან (ან მშენებელთან და ა.შ.) უნდა იყოს დაკავშირებული.

შემდეგი სოფელია ჭა, რომელშიც 8 კომლი ცხოვრობს. მითითებულია, რომ იგი ახლოს არის სოფელ მელიქწმინდასთან. სადღეისოდ ამ სოფლის სახელწოდება არ არის შემორჩენილი. სიაკათის საეციფიკიდან გამომდინარე, მისი ამოკითხვის ათი ვარიანტი არსებობს. გავითვალისწინეთ რა ცნობილი მოსაზრება ტერმინ „აჭარის“ წარმოშობის შესახებ, რომლის ამოსავალ ფორმად „ჭ“-ს („ჭა“) მიიჩნევენ და წყაროს, მდინარისა თუ საკუთრივ ჭის განმარტებას აძლევენ,²⁰ ჩვენი „არჩევანი“ აღნიშნულ სახელწოდებაზე შევაჩერეთ. ამგვარი ვარაუდი კიდევ უფრო მყარი გვეჩვენა მას შემდეგ, რაც აღნიშნული ადგილები დავათვალიერეთ. მდინარე სხალთის ხეობაში, დღევანდელი ფურტიოს ერთ-ერთ უბანში დავაფიქსირეთ საკმაოდ მოზრდილი ჭაობი, რომელიც ადგილობრივი რელიეფის გათვალისწინებით, უცნაურადაც კი ჩანს. სოფლის მკვიდრთა გადმოცემით ამ ტერიტორიას ძველად „ყუეუს“ ეძახდნენ. აღნიშნული სახელწოდება თურქულია და ქართულ თარგმანში „ჭას“ ნიშნავს. როგორც ჩანს, სოფლის სახელწოდება დროთა განმავლობაში თურქულად „ითარგმნა“.

მომდევნო სოფელია 14 კომლით დასახლებული მელიქწმინდა, რომელიც ახლოს არის ჭასთან. ვფიქრობთ, რომ სახელწოდება რელიგიურია და წმინდა ადგილთან არის დაკავშირებული. ზემოთ აღნიშნულ ჭასთან არც თუ ისე მოშორებით, სოფელ ფურტიოს ერთ-ერთ უბან მჭედლურში მდებარეობს საკმაოდ დიდი ნაეკლესიარი. სავარაუდოა, რომ აღნიშნული სახელწოდება ამ ეკლესიასთან არის დაკავშირებული. ამ მოსაზრებას ამყარებს ის ფაქტიც, რომ მჭედლური, ძირითადად, მელიქიშვილებით არის დასახლებული, რომლებიც აღნიშნულ ნატაძრალს ძველ საგვარეულო ეკლესიად მიიჩნევენ.

მეოთხე სოფელია სხალთა 15 კომლით, რომელიც ახლოს არის ფაჩხას მაჰალესთან (უბანთან). ფაჩხა ამჟამად ცალკე სოფელია, რომელიც სხალთის საკრებულოშია გაერთიანებული. როგორც ვხედავთ, „დავთრის“ შედგენის პერიოდში იგი სოფელ სხალთის ერთ-ერთი უბანი იყო. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ამჟამად სხალთა როგორც ცალკე სოფელი არ არსებობს. ამ სახელწოდებით მოიხსენიება სხალთის საკრებულოში შემავალი სოფლები.²¹

სოფელი წაბლვანა (ამჟამად – წაბლანა) – ცხოვრობს 9 კომლი.

სოფელი ჭერი – დასახლებულია 8 კომლით. ახლოს არის ძმაგულას მაჰალესთან.

ზემო კურძა – ცხოვრობს 5 კომლი. დანამდვილებით შეიძლება ითქვას, რომ ეს სოფელი არის დღევანდელი გურძაულის ზემო ნაწილი და სოფელს ჰქვია კურძა. სიტყვის მეორე ნაწილი „ული“ ოსმალურად „ზემოს“ ნიშნავს. როგორც ჩანს, სოფლის დღევანდელ სახელწოდებას დაბოლოება – „ული“ ოსმალთა

²⁰ იური სიხარულიძე. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია. I. ბათუმი. 1958, გვ. 143

²¹ მიხეილ ქამადაძე. აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა. თბ. 1992, გვ. 144

პერიოდიდან შემორჩა და პირველმა ნაწილმაც („გურძა“) მცირედ იცვალა სახე. ამის თქმის უფლებას გვაძლევს ის ფაქტიც, რომ „დაეთარში“ შემდეგ ცალ-ცალკე გვხვდება სახელწოდებები – კურძა და კურძა სუფლა (ქვემო კურძას).

სოფელი თავო – ახლოს არის კურძასთან. ცხოვრობს 5 კომლი.

ჩაო – ახლოს არის თავოსთან. ცხოვრობს 7 კომლი.

ფურტიო – 4 კომლი. საყურადღებოა, რომ მისი სახელწოდება იკითხება როგორც ფურდი.

ნენია – 5 კომლი.

დაბაძველი – 2 კომლი.

ლახორი – 7 კომლი.

დანისპარაული – 5 კომლი.

კვატია – 4 კომლი.

ოშქანა – 6 კომლი. აღნიშნულია, რომ სოფელი ახლოს არის ვარდიდაბას (۴۴۱ ۱۲۱۹) მაჰალესთან. დღევანდელ დღეს აღნიშნულ ტერიტორიაზე ეხვლებით სოფელს, რომლის სახელწოდებაცაა ოშანახევი.

სოფელი საქშთავი (سکانشا) – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ქუდგაური – დაცლილია მოსახლეობისაგან. აღნიშნულია, რომ საქაშთაო და ქუდგაური ახლოს არიან სოფელ ბელღეთთან. ზაქარია ჭიჭინაძეს დასახლებული აქვს სოფელი ქუთაური, რომელიც ახლოს არის სოფელ ქოჩახთან და რომლის სახელწოდებაც, ძალზედ წააგავს „დაეთარში“ დამოწმებულ ქუდგაურს. შესაძლებელია, რომ ერთსა და იმავე სოფელთან გვექონდეს საქმე.

შემდეგი სოფელია მაწყვალთა, რომელიც დაცლილია მოსახლეობისაგან.

მომდენო სოფელია თხილვანა, სადაც ცხოვრობს 2 კომლი.

სოფელი ბულაური, რომელიც ახლოს არის გორშეშის (گورکش) მაჰალესთან, 8 კომლით არის დასახლებული.

სოფელი ტბეთი – ახლოს არის ბოძაულთან და დაცლილია მოსახლეობისაგან. საერთოდ, აღნიშნული ტოპონიმი, როგორც ჩანს, ფართოდ იყო გავრცელებული და იგი დაეთარში რამდენიმე ადგილას გვხვდება. ამიტომაც, ეს სოფელი არ უნდა აგვერიოს დღევანდელ ტბეთთან, რომელიც შუახევის რაიონში მდებარეობს. მას ჩვენ ქვემოთ შევხვდებით.

სოფელი შუანაღვარი - დაცლილია მოსახლეობისაგან. სულხან-საბა ორბელიანის ლექსიკონში ნაღუარევი განმარტებულია როგორც ხევი.²² გარდა ამისა, მსგავსი ტოპონიმი გვხვდება ჭვანის ხეობაშიც (სოფ. ნაღვარევი). აქედან გამომდინარე, ვფიქრობთ, რომ სახელწოდება სწორად არის ამოკითხული და მას „შუა ხევის“ მნიშვნელობა აქვს;

ზაქარია ჭიჭინაძის აჭარის სოფელთა ჩამონათვალში ზემო აჭარის ტერიტორიაზე დასახლებულია სოფელი ორთახევი. იგი ამბობს, რომ ეს სახელი უშნო ხევისგან გადაკეთდაო.²³ „ორთა“ თურქულად „შუას“ ნიშნავს და ამ სოფლის სახელწოდებასაც შუა ხევის მნიშვნელობა აქვს.

როგორც ჩანს, „შუა ხევი“ სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოში საკმაოდ

²² სულხან-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი ქართული. I. თბ. 1991, გვ. 582

²³ ზაქარია ჭიჭინაძე, ხსენებული ნაშრომი, გვ. 176

გაერცელებული ტოპონიმი იყო. იგი გვხვდება ლივანის ხეობაშიც.²⁴

ჭურთა (ჭურჭ) – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

კონანა – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

კალოთა – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ქოჩაკი – ახლოს არის კალოთასთან. დაცლილია მოსახლეობისაგან.

მიუხედავად იმისა, რომ სახელწოდება აღნიშნული სახით უფრო იკითხება, ჩვენნი აზრით, იგი უნდა იყოს სოფელი ქოჩახი. ამ სოფელთან დაკავშირებით საინტერესო ამბავს მოგვითხრობს თედო სახოკია. იგი წერს, რომ „ის ეტყობა ერთ ღროს დიდი სოფელი ყოფილა. დღეს კი სოფ. ქოჩახში ბევრების მეტი არაინ სახლობს. როგორც ხალხში დარჩენილ თქმულებიდან ჩანს, მცხოვრებნი ამოწყვეტილან (ომისა თუ ჭირისაგან). მთელ სოფელში ორი დაღა დარჩენილა. ერთიმეორისათვის უთქვამთ: ჩვენ რაღას გაუჩერდეთ ამ უღაბურ ალაგსაო, აქაურობას გაეშორდეთო (თურქულად „ქოჩახ“) და ხირხათის ციხეზე ასულან. თუმცა, ხალხის თქმით, ამ სოფლის სახელი ოსმალური სიტყვა უნდა იყოს, მაგრამ შეიძლება ეს სახელწოდება ქართულიც იყოს. ქართულად ქოჩახი პატარა ქოთანსა ჰქვია. ადვილად შესაძლებელია, ეს სახელი ამ სოფელს თავის მდებარეობის გამო დარქმოდეს: აქაურობას ყოველ მხრივ მთები აკრავს და ქოთანთან დიდი მსგავსება აქვს“.²⁵

რა თქმა უნდა, ზემოთ მოთხრობილი ამბავი ხალხის შეთხზულს უფრო ჰგავს ვიდრე სინამდვილეს. სოფლის სახელწოდება ქართული უნდა იყოს. უბრალოდ, შესაძლოა, რომ მან ოსმალურ ტრანსკრიფციაში იცვალა სახე.

სოფელი მაქეთა – ახლოს არის სოფელ თხილვანასთან. დაცლილია მოსახლეობისაგან.

რაგთა – დაცლილია მოსახლეობისაგან. იგი დღევანდელი რაგთა უნდა იყოს.

ხიხადირის ციხის რაბათი – დაცლილია მოსახლეობისაგან. მისი მეორე სახელწოდებაა ბარათაული.

გუღნა (ღაღ) – დაცლილია მოსახლეობისაგან. ამჟამად ამ სახელწოდების სათიბს მაჩიტეთში ვხვდებით.

ხულა – ახლოს არის დიაკონიძის და გუდისხევის მაჰალეებთან და სახლობს 37 კომლი. იგი აღნიშნული პერიოდის აჭარისწყლის ხეობის ყველაზე დიდი დასახლებული პუნქტია.

შემდეგი სოფელია 32 კომლით დასახლებული ღორჯომი.

დიდი აჭარა (დღევანდელი დიდაჭარა) – 6 კომლი.

ბელეთი – 14 კომლი.

ფოცხავა – 8 კომლი. ამ სოფლის სახელწოდება კიდევ შეიძლება წაეიკითხოთ როგორც ფოცხოვი ან ფოცხო, მაგრამ სოფელ უჩხოში (ხულოს რაიონი) მდებარე სათესი ფოცხავა გვაფიქრებინებს, რომ იგი ამ სოფლის სახელწოდებასთან კავშირში უნდა იყოს. მით უფრო, რომ ტერიტორიულადაც მიესადაგება მას. თუმცა, არც ის არის გამორიცხული, რომ აჭარის ლივანშიც ყოფილიყო სოფელი ფოცხოვი, რომელსაც, რა თქმა უნდა, არაერთარი ტერიტორიული კავშირი არ ექნებოდა ფოცხოვის სანჯაყთან (სადროშოსთან),

²⁴ იქვე, გვ. 147

²⁵ თედო სახოკია, ხსენებული ნაშრომი, გვ. 291

რომელიც ოსმალეთის იმპერიაში ცალკე ადმინისტრაციულ ერთეულს წარმოადგენდა.

სოფელი ქვემო კურმა - ცხოვრობს 12 კომლი.

შემდეგ დამოწმებულია სათესელი ჭკანარი (۷۰۰۰۰).

ალმე - 15 კომლი.

ნიგაზეული - 15 კომლი.

ჩანჩხალო - 6 კომლი.

ქვემო მალდაშალი (۰۰۰۰) - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

20 კომლით დასახლებული მომდევნო სოფელი ჭვანა აჭარის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მჭიდროდ დასახლებული სოფელია. მითითებულია, რომ ჭვანა ახლოს არის გომარდიდის (როგორც ჩანს, ახლანდელი გომარდულის) და ჭალას მაჰალეებთან.

წყაროთა - 4 კომლი.

უჩამბა - 2 კომლი.

ბარათაული - 5 კომლი.

ტბეთის ციხის რაბათში 12 კომლი ცხოვრობს. როგორც ზაქარია ჭიჭინაძე აღნიშნავს „ტბეთი კარგა დიდ ადგილებს, დიდს ხეობას ეწოდება“.²⁶ აღნიშნული ციხეც სოფლიდან მოშორებით, ხეობაში, დღევანდელი ცინარეთისა და სამოლეთის მიმდებარე ტერიტორიაზე მდებარე ციხე უნდა იყოს.

სოფელი ახალდაბა - ცხოვრობს 2 კომლი.

სოფელი ქარაფეთა - დაცლილია მოსახლეობისაგან. „დაეთარში“ ნათქვამია, რომ იგი ახლოს არის ტბეთთან. ის დღევანდელი კარაპეტია. ეს უკანასკნელი ძალზე წააგავს სომხური წარმოშობის სახელწოდებას. ზაქარია ჭიჭინაძე ეყრდნობა რა ხალხურ გადმოცემას, აღნიშნავს, რომ ძველად აქ სომხები იღვნენ და მათ თავიანთი ეკლესიაც ჰქონდათ. ოსმალთა პერიოდში ზოგ მათგანს რჯული შეუცვლია, ხოლო ზოგი გაქცეულა. იგი ამბობს, რომ აქ სომხური ენისა და ტიპის არაფერი ნიშნები არ არის დაშთენილიო. სოფელი ნამდვილ მთურ დასახლებას მოგვაგონებს, მივარდნილ-მიყრუებულს, სადაც ქართული ენის მეტი სხვა არაფერი ისმისო.²⁷ ჩვენი აზრითაც, სოფლის სახელწოდება ქართულია და არავითარი კავშირი არ გააჩნია სომხურთან. საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ქარაფი სულხან საბას ლექსიკონში განმარტებულია, როგორც დიდი კლდე.²⁸ აღნიშნული სოფელის მაღალ მთაში კლდოვან ადგილას არის გაშენებული.

სოფელი კავიანის ციხის რაბათი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ოთალთას ციხის რაბათი - დაცლილია მოსახლეობისაგან. ვფიქრობთ, რომ ეს ციხე დღევანდელი ჭვანის ციხე უნდა იყოს. სახელი ძალზედ წააგავს მდინარე ოთოლთას სახელწოდებას, რომლის ხეობაშიც მდებარეობს ჭვანის ციხე.

სოფელი სამხლისი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ტაბახმელა - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

შუაკალო - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ქორეთი (ან გორეთი) (۰۰۰۰) - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

²⁶ ზაქარია ჭიჭინაძე, ხსენებული ნაშრომი, გვ. 179

²⁷ იქვე, გვ. 180

²⁸ სულხან-საბა ორბელიანი. ლექსიკონი ქართული. II. თბ. 1993, გვ. 213

ამაღლიური (أماط) – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ზემო მალდაშალი – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ბორდოყანა (بوردوقان) – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ზემო აჭარის ნაპიეს ბოლო სოფელია 4 კომლით დასახლებული დიოქნისი, რომლის შემდეგაც დასახლებულია სათესველი – მანიაკეთი.

აქვე გვინდა აღვნიშნოთ, რომ ჩვენს ხელთ აღმოჩნდა თითქმის იმავე პერიოდში შედგენილი „აჭარის ლივის მოკლე დაეთარი“, რომელშიც ნათქვამია, რომ „დიდ დაეთარში“, გაურკვეველი მიზეზების გამო, გამორჩენილია ზემო აჭარის ორი სოფელი: ელვაური და ოხლაური. ეს სოფლები შემდგომ შეტანილ იქნა „მოკლე დაეთარში“.

„დავთრის“ მეორე ნაწილი წარმოადგენს ქვემო აჭარის ნაპიეში შემავალი სოფლების აღწერას.

პირველი სოფელია ქვემო აჭარის ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მჭიდროდ დასახლებული პუნქტი მერისი, რომელშიც 26 კომლი ცხოვრობს. იგი ახლოს არის ინაშარიას მაჰალესთან.

მას მოსდევს სამნაურის მაჰალესთან ახლოს მდებარე 13 კომლიანი დანდალო (დანდალა).

შემდეგი სოფელია ახო, 8 კომლით.

სოფელი რადამუდი (4_ رادمودي კომლი.

ცხმორისი – 4 კომლი.

კანტაური – 4 კომლი.

კვამტა – 8 კომლი.

ვაიო – 6 კომლი.

აქუცა – 5 კომლი.

მომდევნო სოფელ წონიარისში 7 კომლი ცხოვრობს და ნათქვამია, რომ იგი ახლოს არის ანდაგორის მაჰალესთან და სოფელ ვარჯანისთან.

სოფელ ვარჯანისში 4 კომლია.

მას მოსდევს ზვარე 11 კომლით.

ზედსოფელი (დღევანდელი ზესოფელი) – 11 კომლი.

ზენდიდი – 5 კომლი.

მახუნცეთი – 10 კომლი.

გალიეთი (ან კალიეთი) – 4 კომლი.

აბუქეთა – 4 კომლი.

ნასეირიანი (4_ ناسييرياني კომლი.

ორცვა – 26 კომლი.

ხოხონა (დღევანდელი ხოხნა) – 7 კომლი.

თამარი (تامار) – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ცხემლვანა – დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ბზუბზუ – 8 კომლი. ზაქარია ჭიჭინაძის ეს სოფელი მოხსენიებული აქვს როგორც ბზუბზო. ოსმალურ ტრანსკრიფციაში იგი ორიენაირად შეიძლება წაეკითხოთ.

²⁹ Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Tapu Defteri 272 (ანკარის მიწის კადასტრის მთავარი სამმართველოს არქივი, „აღწერის დაეთარი“ 272), გვ. 8

ზუნდაგა - 3 კომლი.

დოლოგანი - 5 კომლი. აღნიშნულია, რომ მას მეორენაირად დოლოგსაც უწოდებენ.

საწნახენა - 4 კომლი. ახლოს არის საღორეთის ციხის რაბათთან. ეს სახელწოდება სავარაუდოა. ამჟამად, ამ სახელწოდების სოფელი არ არსებობს. ჩვენ მივყავებით მასთან მიახლოებულ სახელს - საწნახელას, სათესველს სოფელ ზედა მაღლაკონში და დასაშვებად მივიჩნევთ, რომ მას შეიძლება რაიმე სახის კავშირი ჰქონოდა „დაეთარში“ დადასტურებულ სახელთან.

საღორეთის ციხის რაბათი - 24 კომლი.

ტიბეთა (ტიბეთა) - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

კაპნისთავი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ხერთვისი - დაცლილია მოსახლეობისაგან. აღნიშნულია, რომ სოფელი ახლოს არის სოფელ მაჭახლისპირთან. მაჭახლისპირი, როგორც ჩანს, აჭარისა და მაჭახლის ლიეების მოსაზღვრე სოფელს წარმოადგენს. იგი დაეთარში ცალკე არ არის შეტანილი.

სოფელი კიბე - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ქენწმანი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

კლდეთი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

დაბასუბანი - დაცლილია მოსახლეობისაგან.

ქეემო აჭარის ნაპიეს ბოლოს სოფელია მეძიბნა, რომელშიც 9 კომლი ცხოვრობს.

ეს არის იმ სოფელთა ჩამონათვალი, რომელიც „ზემო აჭარის ლივის დიდ დაეთარშია“ დამოწმებული. როგორც ვხედავთ, მათი უმრავლესობის სახელწოდებათა დადგენა მოხერხდა. დარჩა მხოლოდ ნაწილი (წინამდებარე ნაშრომში მათ არაბული ტრანსკრიფცია აქვთ დართული), რომელთა სახელწოდებაც ნავარაუდევია სხვადასხვა (ენობრივი, გეოგრაფიული და სხვ.) ფაქტორების გათვალისწინებით. მიუხედავად იმისა, რომ აღნიშნულ ტოპონიმთა ზუსტი გაშიფრვა (იმედი ვიქონიოთ, რომ - ჯერჯერობით) არ ხერხდება, სამეცნიერო მიმოქცევაში მათი შემოტანა მაინც აუცილებლად მიგვაჩნია.

ძალზედ საინტერესო ფაქტია, რომ „დაეთარში“ დამოწმებული არ არის ქედა. ე. ი. აღნიშნულ პერიოდში, ქედა, როგორც დასახლებული პუნქტი, არ არსებობდა. „დაეთარიდან“ ჩანს, რომ მასთან ახლოს მდებარე ტერიტორიაზე არსებობს ორი, იმ დროისათვის დიდი დასახლება - ორცვა და საღორეთი.

XVIII საუკუნის პირველ ნახევარში ვახუშტი ბატონიშვილი ქედას შესახებ გვაუწყებს: „ხოლო ჭოროხს მოერთვის აჭარის წყალი აღმოსავლეთიდან, და გამოსდის ზარზმა აჭარას შორისს მთასა, მოდის აღმოსავლეთიდან დასავლეთად. ამ წყლის კიდებზედ, ამ ხეობის საშუალებს, არს მცირე ქალაქის მსგავსი დაბა, ქედა. მოსახლენი არიან ვაჭარნი“.³⁰ როგორც ჩანს, ქედა დაარსდა XVI საუკუნის 60-იანი წლებისა XVIII საუკუნის პირველი ნახევრის შუალედში, როგორც მჭიდროდ დასახლებულ ადგილთან მდებარე დაბა, ანუ სავაჭრო ცენტრი.

³⁰ ვახუშტი ბატონიშვილი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. წგ.: ქართლის ცხოვრება. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973, გვ. 676

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, „დავთარში“ ისტორიულ-გეოგრაფიული ცნობების გარდა, უტყუარი მითითებებია დატული ამ პერიოდის აჭარისწყლის ხეობის დემოგრაფიული მდგომარეობის შესახებაც. სოფლებში დასახლებულ კომლთა რაოდენობის მიხედვით ნათლად ჩანს ხეობაში მოსახლეობის გაერცელების სურათი.

„დავთარის“ ანალიზის საფუძველზე ჩანს, რომ აღნიშნულ პერიოდში აჭარისწყლის ხეობაში 540 კომლამდე ცხოვრობდა (311 კომლი – ზემო და 221 კომლი – ქვემო აჭარაში). ამას ემატება ზემოთ აღნიშნული ელვაური და ოხლაურიც. სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ პერიოდისათვის ოჯახის წევრთა საშუალო რაოდენობად მიჩნეულია ხუთი ადამიანი. ე. ი. გამოდის, რომ XVI საუკუნის 60-70-იან წლებში აჭარისწყლის ხეობის მოსახლეობის რიცხვი 3000 კაცს აღწევდა. ეს მაშინ, როდესაც მოსახლეობის დიდ ნაწილს მიტოვებული ჰქონდა საკუთარი საცხოვრებელი ადგილები. აქვე, უნდა გავითვალისწინოთ ისიც, რომ „დავთარში“ მხოლოდ გადასახადებით დაბეგრული მოსახლეობა, ანუ გლეხობა შედიოდა. აქედან გამომდინარე, ამ რიცხვს უნდა დაემატოს ფეოდალთა და იმ სახელმწიფო მოხელეთა რიცხვი, რომლებიც „დავთარში“ არ ირიცხებოდნენ.

გარდა ამისა, საყურადღებოა ის გარემოებაც, რომ ოსმალეთის იმპერიაში ხშირი იყო შემთხვევები, როდესაც გადასახადების თავიდან აცილების მიზნით, შვილი მამას არ ეყრებოდა, რაც აუცილებლად არის გასათვალისწინებელი ამ პერიოდის აჭარის მოსახლეობის რაოდენობის შეფასების დროს. ვფიქრობთ იმასაც, რომ ოჯახის წევრთა საშუალო რაოდენობა ხუთ სულზე მეტი უნდა იყოს.

„დავთარიდან“ ნათლად ჩანს, რომ მოსახლეობის მნიშვნელოვან ნაწილს მიტოვებული აქვს ხეობა. ნაწილი სოფლებისა მთლიანად არის დატარილებული. გვხვდება ისეთი სოფლებიც, სადაც მხოლოდ ორი კომლია შემორჩენილი.

აღსანიშნავია ის გარემოება, რომ ხეობის შესასვლელში მდებარე, დღეისათვის მჭიდროდ დასახლებული სოფლები – ხერთვისი, კიბე და კაპნისთავი, „დავთარის“ შედგენის დროისათვის მთლიანად არის დატლილი მოსახლეობისაგან. არადა, ეს ის მიდამოებია, სადაც მტერს ყველაზე დიდი წინააღმდეგობა უნდა შეხვედროდა ადგილობრივი მოსახლეობის მხრიდან. როგორც ჩანს, XVI საუკუნის შემდეგ, დროთა განმავლობაში ხალხი შეეგუა არსებულ მდგომარეობას და თავიდან დასახლდა ამ ნასოფლარებში. გარდა ამ დასახლებებისა, „დავთარში“ მრავლად ვხვდებით სოფლებს, რომლებიც იმ დროს დატლილია მოსახლეობისაგან, ხოლო დღეისათვის კვლავ განაგრძობენ არსებობას.

ანალოგიური სურათია წარმოდგენილი 1573 წლის 26 ივლისით (პიჯ. რები-ულ ეველი, 981 წ.) დათარილებულ ერთ ოსმალურ დოკუმენტში, რომელიც მოგვითხრობს, რომ აჭარის ლივის გზებზე მდებარე სოფლები დატლილია მოსახლეობისაგან და ქურდებისა და ყაჩაღების ბუდედ არის ქცეული.³¹ (15. 334). ეს დოკუმენტი წარმოადგენს სულთნის ბრძანებას ლივანას, მაჭახლის და ფერთექრეკის სანჯაყბეგებისადმი, რომ მათ ყველაფერი იღონონ გაქცეული

³¹ BOA Mühimme Defteri 22 (მინისტრთა საბჭოს არქივი, „მნიშვნელოვან საკითხების დავთარი“ 22). გვ. 334

მოსახლეობის უკან დასაბრუნებლად. გაურკვეველია, თუ რამდენად მოხერხდა აღნიშნული ბრძანების შესრულება, მაგრამ ნიშანდობლივია ის ფაქტი, რომ დოკუმენტში კარგად არის ასახული აღნიშნული პერიოდის აჭარაში შექმნილი დემოგრაფიული სურათი.

აღსანიშნავია ისიც, რომ XIX-XX საუკუნეების მიჯნაზე, ხალხური გადმოცემის საფუძველზე, ზაქარია ჭიჭინაძე ანალოგიურ სურათს გვიხატავს. იგი ამბობს, რომ „ხერთვისელებმა 1850 წლებში, ოსმალთა წინააღმდეგ ისე სასტიკად და გმირულად იომეს, რომ ყველანი გააკვირვესო. დამორჩილების შემდეგ ოსმალთ მთლად გადაუწვათ ეს სოფელი“. როგორც ვხედავთ, დაპყრობიდან თითქმის სამი საუკუნის შემდეგ ზუსტად იგივე სურათი მეორდება და ხალხის ოსმალებისადმი წინააღმდეგობაც ბოლომდე არ არის ჩამცხრალი.

ასეთი გახლავთ ის ძირითადი ისტორიულ-გეოგრაფიული და დემოგრაფიული ვითარება, რომელიც XVI საუკუნის 60-70-იან წლებში ოსმალთა გაბატონების შემდეგ ჩამოყალიბდა აჭარისწყლის ხეობაში.

გადასახადები და საგადასახადო სისტემა ოსმალეთის იმპერიაში

ოსმალეთის იმპერიის ეკონომიკა ძირითადად დაპყრობით ომებზე იყო დაყრდნობილი. თითქმის მთელი ოთხი საუკუნის განმავლობაში, თუ არ გავითვალისწინებთ მცირეოდენ ჩავარდნებს, ოსმალეთის იმპერიის ტერიტორია წარმატებული ომებით შეუჩერებლად ფართოვდებოდა. შესაბამისად ძლიერდებოდა მისი ეკონომიკაც. ხოლო როდესაც შესუსტდა ოსმალეთის სამხედრო სისტემა, შეჩერდა მისი ეკონომიკური წინსვლაც.

ოსმალეთის იმპერიის ძირითად შემოსევალს დაპყრობილი ქვეყნებიდან ამოღებული ნადავლი, ტყვეები და მათზე შეწერილი გადასახადები შეადგენდა. აქედან გამომდინარე ოსმალეთში ძალზედ იყო განვითარებული სამხედრო სისტემა, რომელსაც ამ საქმეში ეხმარებოდა აგრეთვე კარგად ჩამოყალიბებული და დახვეწილი საფინანსო უწყებაც. ოსმალეთის საფინანსო უწყება დაქვემდებარებული იყო საგადასახადო სისტემაზე.

ოსმალური გადასახადებისა და საგადასახადო სისტემის საკითხი ერთ-ერთი ძირითადია თურქული ფეოდალიზმის ისტორიაში. იგი მთლიანად შეესაბამებოდა თურქული სამხედრო-ფეოდალური სახელმწიფოს ბუნებასა და ხასიათს.³²

ოსმალეთის იმპერიის საგადასახადო სისტემა დამყარებული იყო ისლამის პრინციპებზე, რომელიც თავის მხრივ ემყარებოდა ძველ ეგვიპტურ, რომაულ, ებრაულ, ბიზანტიურ და სასანურ პრინციპებს.³³

ოსმალეთის იმპერიაში არსებული გადასახადები შეიძლება დავყოთ ორ ძირითად ნაწილად:

1. შარიათის პრინციპებზე, ანუ ისლამურ სამართალზე დაფუძნებული გადასახადები, იგივე “რუსუმი შერიე”;
2. სულთნის და მოხელეების ნება-სურვილის მიხედვით შემოღებული და ადათ-წესებზე და ჩვეულებებზე დამყარებული გადასახადები, ანუ “რუსუმი ორფიე”.

ბულგარელი მეცნიერის ბორის ნედკოვის აზრით, პირველ კატეგორიას, ანუ შარიათის პრინციპებზე დაფუძნებულ გადასახადებს მხოლოდ ქრისტიანები, უფრო ზუსტად არამუსლიმები იხდიდნენ, ხოლო მეორე კატეგორიის გადასახადებს იხდიდა როგორც არამუსლიმი, ისე მუსლიმი მოსახლეობაც.³⁴ ჩვენი აზრით, ეს მოსაზრება მცდარი უნდა იყოს, იმდენად, რამდენადაც შარიათი განიზილავდა როგორც არამუსლიმი, ასევე მუსლიმი გლეხის (რეაიას) საკითხს. სხვა საკითხია, თუ რა შედეგებით სარგებლობდა მუსლიმი რეაია არამუსლიმთან შედარებით, რადგან “გადასახადების სახეობანი, სახელწოდებანი და ოდენობა

³² შენგელია ნ. გადასახადები და საგადასახადო სისტემა XVI ს-ის ოსმალეთში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, ნაკ. 2, თბილისი 1962, გვ. 124

³³ Ercan Y. Türkiye'da XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukuki İctimai ve İktisadi Durumu, TTK Belleten, cilt XLIX, sayı 188, Ankara 1984, s. 124

³⁴ Nedkoff Boris Christoff, Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (baş vergisi), TTK Belleten, cilt VIII, sayı 32, Ankara 1944, s. 167

მნიშვნელოვანწილად განპირობებული იყო რელიგიური სხვაობითაც”.³⁵ ვენს მიერ ქვემოთ მოტანილი ანალიზი ცხადყოფს, რომ ქრისტიანულ მოსახლეობას შარიათის მიხედვით ეკისრებოდა გადასახადთა ისეთი სახეობები, რომლებსაც ისლამის მიმდევრები ან საერთოდ არ იხდიდნენ, ანდა იხდიდნენ მათ განსხვავებული სახელწოდებითა და რაოდენობით.

შარიათის საფუძველზე დამყარებული გადასახადები, რომლებიც იკრიფებოდა ოსმალეთის იმპერიაში, პრინციპულად არ განსხვავდებოდა სხვა ისლამურ ქვეყნებში აკრეფილი ასეთივე სახის გადასახადებისაგან. ისინი იმპერიის შექმნიდან თანზიმათამდე არანაირად არ შეცვლილა. მხოლოდ თანზიმათის დროს მრავალი მათგანი საერთოდ გაუქმდა, ხოლო ზოგიერთმა კი სახე იცვალა.

შარიათით დაფუძნებულ გადასახადთა რიცხვს მიეკუთვნებიან ზეკათი, უშრი, ჯიზიე და ხარაჯა. ეს გადასახადები თავის მხრივ ცალკე ჯგუფებად იყოფოდნენ. ქვემოთ ჩვენ შევეცდებით განვიხილოთ ეს გადასახადები ცალ-ცალკე და გავარკვიოთ მათი აკრეფის წესები, ოდენობა და მათი ზოგიერთი თავისებურება.

1. ზეკათი

ზეკათი სიტყვა-სიტყვით ბარაქას, ნამატს ნიშნავს. იგი ისლამის ხუთი აუცილებელი პირობიდან ერთ-ერთია, რომელიც ითვალისწინებს წელიწადში ერთხელ ქონების მეორმოცედის გაღებას გაჭირვებულების დასახმარებლად.³⁶ ზეკათის პირობები ასეთია: მისი გადამხდელი აუცილებლად უნდა იყოს გადახდის უნარიანი მუსლიმი. ზეკათს არ იხდიან მონები და ტყვეები. ზეკათის გადასახადის სახით მოგროვილი საქონელი ერთი წლის განმავლობაში ინახებოდა მიწის მეპატრონესთან, რის შემდეგაც მისი მეორმოცედი ნაწილი მუსლიმ გაჭირვებულებს ურიგდებოდა. ზეკათის გადახდა შეიძლებოდა როგორც ნატურის, ისე ფულადი სახითაც.

ზეკათის გადასახადი თავის მხრივ რამდენიმე სახის გადასახადს შეიცავდა. ესენია: ა) ცხოველებზე დაწესებული გადასახადი (Zekat-i Sevaim), რომელშიც მხოლოდ და მხოლოდ წერილფეხა საქონელზე დაწესებული გადასახადი შედიოდა, ბ) მიწის მოსავალზე დაწესებული გადასახადი (El-Hariç), გ) მადნეულზე და განძზე დაწესებული გადასახადები (Rikaz), დ) ოქროსა და ვერცხლის ფულზე დაწესებული გადასახადები (Nilkud) და ე) სავაჭრო საქონელზე დაწესებული გადასახადები.³⁷

ცხოველებზე დაწესებული გადასახადებიდან, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზეკათის კატეგორიაში მხოლოდ წერილფეხა საქონელზე დაწესებული

³⁵ შენგელია ნ. ხსენებული ნაშრომი, გვ. 124

³⁶ Nedkoff Boris Christoff, Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (baş vergisi), TTK Belleten, cilt VIII, sayı 32, Ankara 1944, s. 650

³⁷ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap, İstanbul 1994, s. 154

³⁸ იქვე, გვ. 154

გადასახადები შედის. ეს გადასახადი (Resm-i Ağnam) ჩვენ დაწერილებით განვიხილეთ აჭარის დავთარში შემავალ გადასახადებთან ერთად. ეს არის მხოლოდ და მხოლოდ ის გადასახადი, რომელიც ფარაზე იყო დაწესებული. სხვა დანარჩენი გადასახადები, რომლებიც გაიღებოდა წერილფეხა საქონელთან დაკავშირებით, ზექათის კატეგორიას არ განეკუთვნებოდა (ამ საკითხთან დაკავშირებით ჩვენ ქვემოთ უფრო ვრცლად ვისაუბრებთ).

მიწის მოსავალზე დაწესებულ ზექათის გადასახადს “Zekat-ül-hariç”, ან უმრს უწოდებდნენ. უმრზე საუბრისას სიფრთხილე გვმართებს, რადგან მას ხშირად შეცდომაში შეჰყავს მკვლევარები. მხედველობაში უნდა ვიქონიოთ, რომ არსებობდა ორი სახის უმრი. ერთი იყო ჩვენს მიერ ზემოთ უკვე ნახსენები მიწის მოსავლიდან აკრეფილი ზექათი, ხოლო მეორე უმრი ანუ აშარი, რომელიც მიწის მოსავლის მეთაფს უდრიდა და ხარაჯას გადასახადთა ჯგუფში შედიოდა.

ზექათის ჯგუფში შემავალი უმრის, ანუ “უმრი შერიეს” (როგორც მას მეორენაირად უწოდებდნენ) აკრეფას თავისებური წინაპირობები გააჩნდა. არსებობდა მოსავლის ზღვრული ნორმა, რომლის დაბლა მიღებული მოსავალი ზექათის გადასახადს არ ექვემდებარებოდა. აგრეთვე ირჩეოდა ისეთი სახეობა მოსავლისა, რომელიც სულ მცირე ერთი წლის განმავლობაში ინახებოდა, იმდენად, რამდენადაც, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ზექათის წესით აკრეფილი გადასახადი ერთი წლის განმავლობაში მიწის მეპატრონესთან ინახებოდა და მხოლოდ ამის შემდეგ ურიგდებოდა გაჭირვებულებს.³⁹

ზექათის უმრი (თუ შეიძლება ასე ვუწოდოთ მას) მიღებული მოსავლის მეთაფს ან მეოცედს შეადგენდა. ეს იმის მიხედვით, თუ კონკრეტულ ადგილზე როგორი სარწყავი პირობები იყო.

თურქი მეცნიერი ა. აქგუნდუზი აღნიშნავს, რომ ოსმალეთის იმპერიაში, თუ არ მივიღებთ მხედველობაში რამოდენიმე გამონაკლისს, ზექათის უმრი მხოლოდ ბასრის, ბალდათის და ეგვიპტის ზოგიერთ ტერიტორიებზე იკრიფებოდა. უმრი, რომელიც მოსავლის მერვედის, მეშვიდედის და ზოგჯერ ნახევრის სახითაც კი იკრიფებოდა ხარაჯის ჯგუფში შემავალი უმრია, ანუ “ხარაჯი მუკასემეა”. ეს გადასახადები მხოლოდ სახელწოდებით ემსგავსებიან ერთმანეთს და სხვა არაფერი საერთო არ გააჩნიათ.⁴⁰ ანალოგიურ აზრს გამოთქვამენ სხვა თურქი მეცნიერებიც. თუ გავითვალისწინებთ ამ აზრს, უნდა ვივარაუდოთ, რომ აჭარაში მიწის მოსავალზე დაწესებული ზექათის გადასახადი არ იკრიფებოდა, იმდენად, რამდენადაც იგი ძირითადად არაბულ ქვეყნებში გზდება და მას მხოლოდ მუსლიმი იხდის.

მადანზე და განმზე დაწესებული გადასახადები ოსმალეთის იმპერიაში, მიწის კუთვნილების კატეგორიის მიხედვით, ოთხ სახეობად იყოფა.

თუ მადანი ან განძი სახელმწიფოს კუთვნილ მიწაზე (Arzi Memleket) აღმოჩნდებოდა, იგი მთლიანად სახელმწიფოს საკუთრებაში გადადიოდა. იმ შემთხვევაში, თუ იგი კერძო მიწაზე (Mülk) აღმოჩნდებოდა, ნახევარი მიწის მეპატრონეს რჩებოდა, ხოლო მეორე ნახევარი – სახელმწიფოს მიჰქონდა. იგივე

³⁹ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 157

⁴⁰ იქვე. გვ. 157

იყო ვაკუუმის, ანუ სასულიერო მიწებზეც. ხოლო თუ მიწა არავის ეკუთვნოდა და იგი საერთო სარგებლობისა (Mübah) იყო, აქ აღმოჩენილი მადნეული ან განძი მთლიანად სახელმწიფოს ეკუთვნოდა.

მზა ფულზე, ანუ მოჭრილ მონეტაზე დაწესებული იყო გადასახადი. ოქროს მონეტებზე დაწესებული იყო ზღვრული ნორმა 20 მისხალი, ანუ 96 გრამი. ვერცხლის ფულზე ეს ნორმა 640 გრამს შეადგენდა. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ პირი, რომელიც ფლობდა 96 გრამ ან მეტ ოქროს, მისი მეორმოცედი ნაწილი ზეკათის სახით უნდა გადაეხადა. იგივე წესი იყო ვერცხლის ფულთან დაკავშირებით.

რაც შეეხება სეაჭრო საქონელთან დაკავშირებულ ზეკათის გადასახადს, ეს იყო ის საბაჟო გადასახადები, რომლებსაც ვაჭრები იხდიდნენ საქონლის გადაზიდვა-გადმოზიდვის დროს, ან საზღვარზე გატანის შემთხვევაში.

2. ჯიზიე

ოსმალეთის საგადასახადო სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ჯიზიეს, რომელსაც არამუსლიმი მოსახლეობა იხდიდა საკუთარი ოჯახის, ქონების და სარწმუნოების უსაფრთხოებისათვის.

ჯიზიე სათავეს ძველი ეგვიპტიდან, რომიდან და სასანური ირანიდან იღებს. მას არაბებმა სარწმუნოებრივი ხასიათი მისცეს, რომელიც შემდგომში სხვა ისლამური სახელმწიფოების მსგავსად, ოსმალეთშიც შემოვიდა.⁴¹ მის შესახებ ყურანის მეცხრე სურაში ნათქვამია, რომ “ისინი ვისაც ალაჰის და იმქვეყნიური ცხოვრების არ სწამთ და ჩვენს რწმენას არ აღიარებენ დაიმორჩილეთ და ჯიზიეს გადახდა აიძულეთ”.⁴² დაპყრობილ ტერიტორიებზე ქრისტიანს, რომელიც ისლამის მიღებაზე უარს იტყვოდა, ჯიზიეს გადახდას აკისრებდნენ.⁴³

გარდა ამისა, თურქულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულია აზრი, რომ ჯიზიე იყო სამხედრო სამსახურის სანაცვლოდ დაწესებული გადასახადი. ჯიზიეს მხოლოდ მამაკაცები იხდიდნენ და ისინი თავისუფლდებოდნენ სამხედრო სამსახურისაგან. ქრისტიანები, რომლებიც სახელმწიფო სამსახურში იყვნენ (ვოინუქები, დოღანჯიები და ა.შ.) ჯიზიეს არ იხდიდნენ. თანზიმათის შემდგომ ჯიზიეს გადასახადმა სახელწოდება შეიცვალა და მას “ჯარის სანაცვლო” (bedelat-i askeriye) ეწოდა.⁴⁴ თურქი მეცნიერი ი. ერჯანი წერს, რომ “არამუსლიმი მოსახლეობა სამხედრო სამსახურიდან თავისუფლდებოდა და ამ უპირატესობის მოსასპობად მათ ჯიზიეს აკისრებდნენ”.⁴⁵

⁴¹ Nedkoff Boris Christoff, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 606

⁴² İslam ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul 1945, s. 199

⁴³ Halaçoğlu Y. XIV-XVI yy. Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1998, s. 69

⁴⁴ Cin H. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt 2, İstanbul 1995, s. 340

⁴⁵ Ercan Yavuz, Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme İslamlaşma Etkisi, TTK Bülteni, cilt 198, Aralık 1986, Ankara 1987, 373

ბულგარელი მეცნიერი ბ. ნედკოვი ამბობს, რომ ამ ფაქტებს უბრალოდ შეცდომაში შევყავართ და ქალები და ბავშვები ჯიზიეს გადასახადს მხოლოდ იმიტომ არ იხდიდნენ, რომ მათ შარიათი ანთავისუფლებდა. მისი აზრით, ეს იყო არამუსლიმი მოსახლეობისათვის დაწესებული გადასახადი ჯარიმა, იმის გამო, რომ ისინი ისლამს არ აღიარებდნენ.

ჯიზიეს იხდიდა 14-დან 75 წლამდე ასაკის ყველა ჯანმრთელი მამაკაცი. ქალები, ბავშვები და ღრმად მოხუცებულები გადასახადისაგან თავისუფლდებოდნენ. გადასახადისაგან თავისუფლდებოდნენ აგრეთვე ლატაკები და მათხოვრები. ხეიბრები, რომლებიც გარკვეულ ქონებას ფლობდნენ გადასახადს იხდიდნენ. ჯიზიეს არ იხდიდნენ ღარიბი ეკლესიის მსახურები, ხოლო თუ ეკლესია მდიდარი იყო, მისი მსახურები ჯიზიეს გადასახადს ექვემდებარებოდნენ.⁴⁷ ესეც ერთგვარი მტკიცებულებაა იმისა, რომ ჯიზიე მხოლოდ ჯარის სანაცვლო გადასახადი არ უნდა ყოფილიყო.

ჯიზიეს გადამხდელთა ასაკის დადგენა ოსმალეთის იმპერიაში გარკვეულ სიძნელეებთან იყო დაკავშირებული. გადასახადისაგან თავის დასაღწევად გადამხდელები ხშირად მალაედნენ საკუთარ ასაკს. მათ წინააღმდეგ ოსმალთა მოხელეები სხვადასხვა, ზოგჯერ უცნაურ ხერხებსაც მიმართავდნენ.

საინტერესო იყო ჯიზიეს აკრეფის პროცესი, რომლის დროსაც ქრისტიანი არასრულფასოვან პიროვნებად იყო წარმოდგენილი. იგი გაშლილი ხელით მიართმევდა გადასახადს ჯიზიედარს (ჯიზიეს ამკრეფს – ზ. შ.), რომელიც შემალღებულ ტახტზე იჯდა. იგი იღებდა გადასახადს ისე, რომ მისი ხელი 69 გადამხდელის ხელის დაბლა არ უნდა მოქცეულიყო. გადასახადის აღების შემდეგ ჯიზიედარი თავში მუშტს არტყამდა გადამხდელს. ამის შემდეგ მას ჯიზიედარის დამხმარე მუჯღუგუნებით აშორებდა იქაურობას. ასე მეორდებოდა ყველა გადამხდელზე.⁴⁸

“უშური”, ანუ “უშური” თიშარის შემოსავლის მუდმივი წყარო იყო; იგი იყო შარიათის პრინციპებზე დაფუძნებული გადასახადი, რომელსაც მხოლოდ მუსლიმი იხდიდა აღებული მოსავლიდან. იგივე გადასახადი იმავე რაოდენობით ემართათ ქრისტიანებსაც, მაგრამ მას სხვა სახელწოდება ერქვა. მუსლიმზე დაწესებულ უშურს ქრისტიანები “ზარაჯა მუკასემეს” სახით იხდიდნენ.⁴⁹ გადასახადის ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრები ქრისტიანი მოსახლეობისათვის ჯიზიე ერთიანი, უნიფიცირებული ოდენობის გადასახადი არ ყოფილა. იგი სხვადასხვა ვილაეთებისათვის სხვადასხვა ოდენობით იყო რეგლამენტირებული. უფრო მეტიც, ზოგჯერ ეს გადასახადი ერთ და იმავე ვილაეთში განსხვავებული ოდენობით იკრიბებოდა. ბ. ნედკოვი აღნიშნავს, რომ ყველა გადამხდელის ქონებრივი მდგომარეობა მუდმივად კონტროლდებოდა და ყოველი წლის დასაწყისში, მათი შესაძლებლობის მიხედვით, ენიშნებოდათ ჯიზიეს რაოდენობა.⁵⁰

კონიბეი გორიჯელის ცნობით XVI საუკუნის 80-იან წლებში ჯიზიეს

⁴⁶ Nedkoff Boris Christoff, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 610-613

⁴⁷ İslam ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul 1945, s.200

⁴⁸ Nedkoff Boris Christoff, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 613

⁴⁹ ნოდარ შენგელია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 124

⁵⁰ ⁵⁰ Nedkoff Boris Christoff, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 623

გადასახადი სულზე დაახლოებით 40-50 ახჩას შეადგენდა, ხოლო XVII საუკუნის 40-იანი წლებისათვის მისმა რაოდენობამ 240 ახჩას მიაღწია. ამ გადასახადის ამკრეფი მოხელეების (ჯიზიედარების - ზ. შ.) ბოროტმოქმედება და თვითნებობა უფრო ზრდიდა გადასახადის რაოდენობას. 1548 წელს მოსახლეობის ექსპლოატაციამ ისეთ ზომებს მიაღწია, რომ სულთან სულეიმანი იძულებული იყო გამოეცა კანონი, რომლითაც მკაცრად იკრძალებოდა ჯიზიეს აკრეფა 200 ახჩაზე მეტი რაოდენობით. მაგრამ ამ კანონის გამოცემას არაერთი შედეგი არ მოჰყოლია. გარდა ამისა, იყიდებოდა ჯიზიედარის თანამდებობები, რის შემდეგაც თვითნებურად აწესებდნენ ჯიზიეს რაოდენობას.⁵¹ გადასახადის ზრდის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ახჩას ინფლაცია იყო.

3. უშირი

რაოდენობა მოსავლის მეთაფი უნდა ყოფილიყო, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში იგი მოსავლის ნახევარსაც შეადგენდა.

უშირის წარმომავლობა ისლამის პირველივე წლებს უკავშირდება. თუ მიწაზე მოსავალი წელიწადში ორჯერ მოდიოდა, ორივეჯერ აიღებოდა უშირი და “ხარაჯი მუკასემე”.

ოსმალეთის იმპერიის მიწების უმრავლესობა სახელმწიფოს საკუთრებას წარმოადგენდა, რომელიც გარკვეული პირობით იყო გატეპული კონკრეტულ პირზე, მაგრამ ამ მიწის შემოსავლის ნაწილი მაინც რჩებოდა სახელმწიფო ხაზინის საკუთრებად. მიწას უშუალოდ გლეხი ამუშავებდა, რომელიც იჯარით იღებდა მას და უშირის სახით იხდიდა მიწის მოსავალზე შეწერილ გადასახადს. ხოლო ჩიფთის გამოსაღების (Çift akçesi) სახით იხდიდა გადასახადს, რომელიც შეწერილი იყო მიწის ნაკვეთზე, რომელზეც ეს მოსავალი მოდიოდა.⁵²

ოსმალურ წყაროებში უშირი ზოგჯერ ondalık-is (მეთაფის) სახელწოდებითაც გვხვდება, მაგრამ როგორც უკვე აღვნიშნეთ რეალურად იგი ზოგჯერ მოსავლის ნახევარსაც შეადგენდა. თუ რამდენად მნიშვნელოვანი იყო ოსმალურ საგადასახადო სისტემაში უშირი და როგორი მრავალმხრივი და მრავალფეროვანი იყო იგი, ეს ნათლად ჩანს ოსმალური კანუნ-ნამეების ანალიზიდანაც. არ არსებობს სოფლის მეურნეობის დარგი, რომელზედაც არ იყოს გაწერილი უშირის გადასახადი. უშირის გადასახადის არსებობა მიუთითებს იმაზე, რომ ნატურალურ რენტას ერთ-ერთი მთავარი ადგილი ეკავა ოსმალეთის საგადასახადო სისტემაში. სოფლის მეურნეობის პროდუქტიბიდან გადასახადი ძირითადად ნატურის სახით გაიღებოდა, თუმცა არ იყო გამორიცხული მისი

⁵¹ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ეკლბებულებანი “გურჯისტანის ეილაეთის დიდი დაეთრის” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 290

⁵² Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 170

შესაბამისი თანხის გადახდაც.⁵³

ამრიგად, უშირი იყო ერთ-ერთი ყველაზე გაერცელებული გადასადი ოსმალეთის იმპერიაში, რომელიც შეწერილი იყო სოფლის მეურნეობის ყველა დარგზე. სოფლის მეურნეობის ის დარგებიც, რომლებსაც თვითონ თურქები არ მისდევდნენ ექვემდებარებოდა უშირის გადასახადს. ეს გადასახადი სოფლის მეურნეობის ცალკეულ დარგებთან მიმართებაში ჩვენ განხილული გვაქვს “ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დაეთრის” მიხედვით. დადგენილი გვაქვს, თუ რა სახით და რაოდენობით გაიღებოდა იგი.

4. ხარაჯა

ოსმალურ საგადასახადო სისტემაში მნიშვნელოვანი ადგილი ეჭირა ხარაჯას გადასახადს, რომელიც არამუსლიმურ მოსახლეობაზე იყო დაწესებული. იგი წარმოდგენილი იყო ორი სახით: 1) ხარაჯა მუვაზაფ (Harac-i müvazzaf), რომელიც გულისხმობდა დასამუშაებლად აღებულ მიწის ნაკვეთზე გადასახადის ფულადი სახით აკრეფას⁵⁴ და 2) ხარაჯა მუკასემე (Harac-i mukaseme), რომელსაც ზემოთ უკვე შევეხეთ და აღვნიშნეთ, რომ იგი იყო მუსლიმი რეაიას მიერ გადახდილი უშირის ანალოგიური გადასახადი, რომელიც დაწესებული იყო არამუსლიმ გლეხობაზე და იგი მას იხდიდა მიწის ნაკვეთიდან აღებული მოსავალიდან ნატურალური სახით; თუმცა მას შეეძლო იგი ფულადი სახითაც გადაეხადა.

ისლამის ენციკლოპედიაში ხარაჯას შესახებ ნათქვანია, რომ მისი გადახდის პირობები განსხვავდებოდა იმის მიხედვით, თუ რა გზით იყო ესა თუ ის ტერიტორია შემოერთებული. იმ შემთხვევაში, თუ მიწა მშვიდობიანი მოლაპარაკების გზით იყო შემოერთებული და იგი მის ძველ მესატრონეს რჩებოდა, ასეთ მიწებზე დაწესებული ხარაჯა - ჯიზიეს წარმოადგენდა და იგი უქმდებოდა იმ შემთხვევაში, თუ მისი გადახდელი გარდაიცვლებოდა ან ისლამს მიიღებდა.⁵⁵ ჩვენ ვფიქრობთ, რომ ამ შემთხვევაში ავტორს მხედველობაში აქვს ამა თუ იმ ტერიტორიის ვასალური დამოკიდებულება, რაც საკვებით არ ნიშნავს ამ ტერიტორიის დაპყრობას და შემოერთებას. იქვე აღნიშნულია, რომ ასეთივე მშვიდობიანი გზით შემოერთებული მიწები შეიძლება მუსლიმი მფლობელის ხელში გადასულიყო. ამ შემთხვევაში ხარაჯას მიწაზე მომუშავე რეაია იხდიდა.⁵⁶

მეორე იყობრძოლითა და იარაღის ძალით შემოერთებული ტერიტორიები,

⁵³ შენგელია ნ. გადასახადები და საგადასახადო სისტემა XVI ს-ის ოსმალეთში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, ნაკ, 2, თბილისი 1962, გვ. 124

⁵⁴ იქვე, გვ. 125

⁵⁵ Barkan Ö. L. XV ve XVI Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Ziraiyi Ekonominin Hukuki ve Mali esasları. Kanunlar, İstanbul 1943, s. 355

⁵⁶ Kalek Cengiz, Haraç, İslam Ansiklopedisi, cilt 16, İstanbul 1997, s. 72

რომლებზედაც ხარაჯას გადასახადი დაპყრობილი ხალხი თავისუფლებას, სარწმუნოებას და მიწის დამუშავების უფლებას ინარჩუნებდა.⁵⁷

ოსმალეთის იმპერიაში ქრისტიანულ მოსახლეობაზე დაწესებულ ხარაჯა მუეჯაზხაფის ანალოგიურ გადასახადებს მუსლიმი რეაია იხდიდა ჩიფთის გამოსაღების, დონუმის გამოსაღების, ბენაქის, ჯაბა ბენაქის და სხვათა სახით.⁵⁸

ჩიფთი (იგივე ჩიფთლიქი) ოსმალეთის იმპერიაში პირობითად ეწოდებოდა მიწის იმ ფართობს, რომელიც შეეძლო დაემუშავებინა ერთ წყვილ (çift) ხარს. ჩიფთის ფართობი იცვლებოდა მიწის მოსავლიანობის მიხედვით. კარგ მოსავლიან მიწაზე ჩიფთის ფართობი 78, საშუალოზე 100, ხოლო ნაკლებად მოსავლიანზე – 130-150 დონუმ მიწას უტოლდებოდა. თავის მხრივ დონუმი წარმოადგენდა მიწის ნაკვეთს, რომლის სიგრძე და სიგანე 40 საშუალო ნაბიჯს შეადგენდა.

ჩიფთზე დაწესებული იყო ჩიფთის, ან ნიმ ჩიფთის (ნახევარი ჩიფთის, ანუ ჩიფთის სანახევრო) გამოსაღები, რომლებიც ერთად იკრიფებოდა. ხოლო ნახევარ ჩიფთზე ნაკლები მიწის ფართობის პატრონებს გადახდებოდათ გადასახადი ბენაქის, ჯაბა – ბენაქის, კარას ან მუჯერედის სახელწოდებით და იგი სხვადასხვა ოდენობისა იყო.

ჯაბა კანუნ-ნამეების მიხედვით ეწოდებოდა ისეთ პირს, ვისაც ჩიფთი და მიწის ნაკვეთი საერთოდ არ გააჩნდა. “ღარიბ რეაიას, რომელიც უცოლოა და მამასთანაა, უცოლოა და დამოუკიდებელია, ჯაბას ეძახიან” მიუხედავად ამისა ეს ჯაბა იხდიდა მიწაზე გამოსაღებს – ჯაბა-ბენაქის სახით. ჯაბა - ბენაქის დაწესებით, ოსმალეთის მთავრობა ცდილობდა იძულებული გაეხადა უმიწო გლეხები, ხელი მოეკიდათ მეურნეობისათვის და მიწაზე ყოფილიყვნენ მიმაგრებულნი.

3. ინალჯიქის აზრით, კარა ხალხის უმდაბლესი ფენის აღმნიშვნელი ტერმინია.⁶⁰ კარა გვხვდება, როგორც ჩიფთის მფლობელი (çiftlu - kara), რომელიც იხდის 12 ახჩას, აგრეთვე არაფრის მქონე (caba - kara), რომლის გადასახადიც ხუთ ახჩას შეადგენს.⁶¹ 3. ინალჯიქის აზრით, ბენაქი ცოლიანი კარას აღმნიშვნელი სიტყვა იყო.⁶²

ბენაქი არაბული სიტყვაა და ლატაკს – არაფრის მქონეს ნიშნავს.⁶³ იგი ოსმალეთის იმპერიაში მცხოვრები დაქორწინებული გლეხის აღმნიშვნელი ტერმინი იყო.⁶⁴ მხოლოდ უნდა დაეაზუსტოთ, რომ ბენაქი ეწოდებოდა მხოლოდ იმ გლეხს, რომელსაც სულ არ გააჩნდა მიწა, ან იგი ნახევარ ჩიფთს არ

⁵⁷ იქვე. გვ. 72

⁵⁸ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul, s. 129

⁵⁹ იქვე. გვ. 126

⁶⁰ Inalcik H. Osmanlılar'da Raiyet Rütümü, TTK Belleten, cilt XXIII, sayı 89-98, Ankara 1959, s. 603

⁶¹ Akgündüz A., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 130

⁶² Inalcik H., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 607

⁶³ Akgündüz A., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 130

⁶⁴ შენგელია ნ. გადასახადები და საგადასახადო სისტემა XVI ს-ის ოსმალეთში, ივ. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, ნაკ. 2, თბილისი 1962. გვ. 127

აღმატებოდა.⁶⁵

ბენაქის გადასახადი ორი სახისა იყო: 1) ექინლე ბენაქი (სათესველი ნაკვეთის მქონე - ზ.შ.) და 2) ჯაბა - ბენაქი; პირველი გულისხმობდა ცოლშვილიან გლეხს, რომელსაც ნახევარ ჩიფთზე ნაკლები მიწა ჰქონდა და იხდიდა 18 ან 22 ახჩას; ხოლო მეორე კი იყო ცოლშვილიანი გლეხი, რომელსაც მიწა არ გააჩნდა და 12 ახჩას იხდიდა. ბენაქის გადასახადი მარტის თვეში ფულადი სახით უნდა გადაეხდიყო.⁶⁶

ამრიგად, ბენაქი იყო მუსლიმთათვის მიწაზე დაწესებული გადასახადი. იგი მთელს იმპერიაში იკრებოდა. ბენაქის გადასახადი ოსმალეთის იმპერიაში მასიური ხასიათს ატარებდა, რადგან გლეხობა უმეტეს შემთხვევაში სწორედ სათესველ ბენაქებს ფლობდა.

ჩიფთის, ნახევარი ჩიფთის და ბენაქის უმცირესი ნაწილი იყო მიწის ფართობის ის მცირე ერთეული, რომელსაც დონუმი ეწოდებოდა. თითოეულ დონუმზე შეწერილი იყო გადასახადი, რომელიც კანუნ-ნამებებში დონუმ-ახჩესის, დონუმ-პაქქის, ან რესმი ზემინის სახელწოდებით არის მოხსენებული.⁶⁷

ჩიფთზე დაწესებული გადასახადის მაგივრად ოსმალეთის იმპერიის ქრისტიანი (არამუსლიმი) მოსახლეობა იხდიდა ისფენჯის გადასახადს, რომელიც აჭარაში არსებულ გადასახადებთან ერთად ჩვენ ერცლად გვაქვს განხილული და აქედან გამომდინარე ამჯერად არ შეეჩერდებით მასზე. მხოლოდ ერთს აღვნიშნავთ, რომ ნ. შენგელია “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დავთარში” დამოწმებული ბენაქისა და ისფენჯის გადასახადების შედარების შედეგად აღნიშნავს, რომ: “ამჟამად ოსმალთა ხელისუფალთა საგადასახადო პოლიტიკა დაპყრობილი ქრისტიანული მოსახლეობის მიმართ. ოსმალური საგადასახადო სისტემა, როცა მას საქმე ჰქონდა ქრისტიან მიწისმფლობელთან, მხედველობაში არ იღებდა არც მიწის ნაკვეთის სიდიდეს და არც მიწის ნაყოფიერებას, მაშინ როდესაც მუსლიმ მიწისმფლობელებზე დაწესებული ბენაქის გადასახადი ითვალისწინებდა როგორც ერთს, ისე მეორესაც. ამასთანავე ბენაქის გადასახადის შეწერისას მხედველობაში იყო მიღებული გადამხდელის ოჯახური მდგომარეობა. ბენაქი საერთოდ ოსმალეთის იმპერიაში შეიძლებოდა ყოფილიყო 6-დან 22 ახჩამდე, იმისდა მიხედვით, თუ ვის რამდენი დონუმი მიწა ჰქონდა. ასეთი დიფერენციაცია არ ვრცელდებოდა ისფენჯის გადამხდელ ქრისტიან მიწმფლობელებზე”.⁶⁸ აქედან გამომდინარეობს ისიც, რომ აჭარის მოსახლეობაზე დაწესებული ისფენჯის რიცხვი უცვლელია და იგი 25 ახჩას შეადგენს, მიუხედავად მიწის ფართობისა. არ ხერხდება მიწის ფართობის დადგენაც.

ამრიგად, მუსლიმი რეაიას გადასახადს - “რესმი ჩიფთ”, “რესმი ნიჩიფთ”, “რესმი ბენაქ”, “რესმი ჯაბა - ბენაქ”, “რესმი დონუმ”, ხოლო ქრისტიანი რეაიას მიწაზე გადასახადს “ისფენჯი” ეწოდებოდა. “ხარაჯა მუვაზაფი” ერთ-ერთი ძირითადი გადასახადი იყო მთელს იმპერიაში და მას მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ოსმალურ საგადასახადო სისტემაში.

⁶⁵ Akgündüz A., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 131

⁶⁶ ნოდარ შენგელია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 127

⁶⁷ Akgündüz A., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 130

⁶⁸ ნოდარ შენგელია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 131

ხარაჯას გადასახადის მეორე სახე – “ხარაჯა მუკასემე”, როგორც აღენიშნეთ უშრის ანალოგიური გადასახადი იყო. იმდენად რამდენადაც იგი ჩვენ ცალკე თავში გვაქვს განხილული, აქ ვრცლად არც ამაზე გავამახვილებთ ყურადღებას.

რაც შეეხება სულთნისა და მოხელეების ნებასურვილით შემოღებულ და ადათ-წესებსა და ჩვეულებებზე დამყარებულ გადასახადებს (Rüsum-i urfiye), ისიც ორ ძირითად ჯგუფად იყოფოდა. ეს გადასახადები სულაც არ ეწინააღმდეგებოდა შარიათის პრინციპებს, უბრალოდ ისინი საჭიროების მიხედვით ინიშნებოდა.

პირველ ჯგუფს მიეკუთვნებოდა გადასახადები, რომლებიც იკრიფებოდა სახელმწიფო მოხელეებისა თუ სასამართლო პირების სასარგებლოდ. ამ ჯგუფში შედის საკმაოდ დიდი რაოდენობის გადასახადები, რომლებიც ბეგლარბეგების, სანჯაყბეგების, სუბაშების, სიფაჰების და ყადების სასარგებლოდ იკრიფებოდა. თუ გამოწვევის სახით ეს გადასახადები თიმარიოტის სასარგებლოდ დაინიშნებოდა, ასეთ თიმარს “თავისუფალი თიმარი” ეწოდებოდა.⁶⁹

ამ ჯგუფის გადასახადებიდან თითქმის ყველა არის დამოწმებული “ზემო აჭარის ლივის ვრცელ დაეთარში” და დაწერილებით არის განხილული ჩვენს მიერ. აქედან გამომდინარე ჩვენ უბრალოდ დაკემაყოფილებით ამ გადასახადების სახელწოდებების ჩამოთვლით ესენია: ბადი-ჰაეა და საქორწინო გამოსაღები, სხვადასხვა სახის ჯარიმები, თაფუს გადასახადი, დეშთიბანი, გადასახადები საქონელზე, ღორზე, წისქვილზე, იალაღებსა და ყიშლაყებზე, სხვადასხვა ბაჟები, რომლებიც აიღებოდა ბაზარში გასაყიდი საქონლიდან და სხვა.

რაც შეეხება მეორე ჯგუფს, ეს იყო საგანგებო მდგომარეობის დროს, ძირითადად ომის პერიოდში აკრეფილი გადასახადები, რომლებსაც ავარიზი ეწოდებოდა (ავარიზ იგივე თეკალიფი დივანიყე). ავარიზი, ანუ ავარიზი დივანიე, როგორც აღენიშნეთ განსაკუთრებულ შემთხვევებში იკრიფებოდა. მისი გადახდა შესაძლებელი იყო როგორც ფულადი, ისე ნატურალური სახითაც. ავარიზის შემოსავალი პირდაპირ სახელმწიფო ხაზინაში შედიოდა.

გარდა ამისა ავარიზის გადახდა შეიძლებოდა გარკვეული სამსახურითაც, რაც ძირითადად ლაშქრობების დროს ჯარისათვის საჭირო სურსათისა, თუ სხვა პროდუქტის გადაზიდვაში, ციხეების მშენებლობაში მონაწილეობასა და სხვა საქმიანობაში გამოიხატებოდა. პირები, რომლებიც სამსახურეობრივად იყვნენ დაკავშირებულნი ამგვარ საქმიანობასთან, თავისუფლდებოდნენ ავარიზის გადასახადისაგან.⁷¹

ავარიზის გადასახადის რაოდენობა დადგენილი არ იყო და იგი შექმნილი ვითარების მიხედვით იცვლებოდა.⁷²

ავარიზის გადასახადი ყველა მიწისმფლობელს ცალკე ფერმანით ენიშნებოდა და იგი უკლებლივ უნდა გადახდილიყო. გადასახადის აკრეფის დროს, ისევე, როგორც ჯიზიეს აკრეფისას, ხშირი იყო ამკრეფთა მხრიდან თვითნებობისა და გადასახადების ხელოვნური ზრდის შემთხვევები, რაც ორმაგად აწევებოდა ისედაც

⁶⁹ Akgündüz A., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 184

⁷⁰ İslam Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul 1986, s. 13

⁷¹ იქვე, გვ. 14

⁷² იქვე, გვ. 16

უამრავი სხვა გადასახადებით დამძიმებულ გლეხობას.⁷³

ავარიზის ასაკრეფად, ყველა ნაპიესა თუ კაზაში გახსნილი იყო პუნქტები, რომელთაც “ავარიზ-ჰანეები” ეწოდებოდათ.⁷⁴

XVI ს-ის ბოლოსათვის ავარიზი უკვე მუდმივ და ფულად გადასახადად იქცა. მისი რაოდენობა კი დღითიდღე მატულობდა. ლაშქრობის დროს ხალხისაგან მარცვლეულის სახით აკრეფილი ავარიზიც თანდათანობით ფულადი გადასახადით შეიცვალა.

დროთა განმავლობაში ავარიზმა შარიათის საფუძველზე დამყარებული გადასახადის სახე მიიღო.⁷⁵

მეკმედ ალი უნალს, XVII ს-ის ხარფუთის მაგალითზე აქვს აღწერილი, თუ რა მძიმე ტვირთს წარადგენდა ავარიზის გადასახადი ოსმალეთის იმპერიის დაბალი ფენებისათვის.⁷⁶

ავარიზის გადასახადი თავიდან 4-5 წელიწადში ერთხელ იკრიფებოდა, მაგრამ სახელმწიფოს ფინანსურმა კრიზისმა, ხაზინის დეფიციტმა, განუწყვეტელმა, გამანადგურებელმა და წარუმატებელმა ომებმა კენტრალური ხელისუფლება აიძულა ავარიზი ყოველწლიურ გადასახადად ექცია.

კოჩი ბეი გორიჯელის ცნობით, ავარიზის შემოსავალი სახელმწიფოს წელიწადში 300 იუქ ახჩას აძლევდა.⁷⁸ გარდა იმისა, რომ ავარიზი ყოველწლიურ გადასახადად იქცა, თანდათან გაიზარდა მისი რაოდენობაც. სულეიმან კანუნიმ ერთ-ერთი ლაშქრობის დროს, ავარიზის სახით, გლეხებს თხუთმეტი ახჩა გადაახდევინა. 1582 წელს ავარიზის რაოდენობა უკვე 40 ახჩას შეადგენდა. XVII ს-ის ოცდაათიან წლებში მისმა რაოდენობამ 300 ახჩას მიაღწია.⁷⁹ სახელმწიფოში იყო ნახევარ მილიონზე მეტი კომლი, რომელსაც ავარიზი უნდა გადაეხადა.⁸⁰

ფეოდალების მდა განუსაზღვრელი იყო. ისინი ათასნაირ და ხშირად უცნაურ გადასახადებს ახდევინებდნენ გლეხებს. მოხელე ფეოდალების სამასპინძლოს გლეხებმა დიშქირასი (კბილის ქირა) უწოდეს, რადგან გლეხი ვალდებული იყო გამასპინძლებოდა სოფელში ჩამოსულ ოსმალ მოხელეს და ამის გარდა, გადაეხადა მოხელის კბილის ქირაც, რადგანაც მას გლეხის პურმარილის ჭამაში “კბილი უცვდებოდა”.⁸¹ თუმცა, ამ გადასახადის შესახებ თურქულ ისტორიოგრაფიაში გავრცელებულია მოსაზრება, რომ იგი სიმბოლურ ხასიათს ატარებდა და მასპინძლის მიერ სტუმრისადმი მიძღვნილ საჩუქარს წარმოადგენდა.

ყოველივე ამას ერთვოდა ქრისტიანი გლეხებისათვის შემადრწუნებელი წესი, იანიჩართა კორპუსის “დევირმეს” წესით შევსება, რაც ერთგვარ და შეიძლება

⁷³ Akdağ M. Türkiye'nin İktisadı ve İctimai Tarihi (1243- 1453), cilt 2, Ankara 1999, s. 311

⁷⁴ იქვე, გვ. 273

⁷⁵ Ünal Mehmet Ali, 1056/1646 Tarihli Avarız Defterine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Harput, TTK Belleten, cilt LI, sayı 199, Nisan 1987, Ankara 1987 s. 119

⁷⁶ იქვე, გვ. 120-129

⁷⁷ ფუთურიძე გ. ოსმალთა დაპყრობითი ომები XIV-XVII საუკუნეებში, ნმაი, თბილისი 1957, 259

⁷⁸ იქვე, გვ. 258

⁷⁹ İslam Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul 1986, 12

⁸⁰ იქვე, გვ. 15

⁸¹ ფუთურიძე გ. ოსმალური ფეოდალური მიწისმფლობელობა, ნმაი, თბილისი. 1957

ითქვას ყველაზე მძიმე გადასახადს წარმოადგენდა.

დევშირმეს წესით ოსმალებს ქრისტიანული ოჯახებიდან მიჰყავდათ ბავშვები, სადაც ისლამზე მოქცევის შემდეგ სპეციალურად ზრდიდნენ “აჯემი ოჯაქად” წოდებულ სკოლებში და მათ ხარჯზე დისციპლინირებულ და ძლიერ არმიას ქმნიდნენ. ასეთი გზით შექმნილ ლაშქარს შემდგომში დიდი წარმატება მოჰქონდა ბრძოლებში.

პირველი “აჯემი ოჯაქი” XV ს-ის დასაწყისში გელიბოლუში შეიქმნა. ეს პროცესი ოსმალეთის იმპერიაში მთელი 150 წელი გრძელდებოდა და იგი მხოლოდ XVI ს-ის ბოლოს, მურად მესამის დროს იქნა აკრძალული. სულეიმან კანუნის დროს დევშირმეს რიცხვი ოსმალეთის იმპერიაში 12 ათას აღწევდა და იგი შემდგომში თანდათანობით შემცირდა.

ოსმალეთში არსებული საგადასახადო სისტემა უკიდურესად ალატაკებდა გლეხობას. თურქ გლეხთან შედარებით, კიდევ უფრო მძიმე მდგომარეობაში იმყოფებოდა დაპყრობილი არათურქი მოსახლეობა, რომელთა მიმართაც დამოკიდებულება უფრო მკაცრ ფორმებში ვლინდებოდა.

გარდა ეკონომიკური პრივილეგიებისა, მუსლიმი ქრისტიანთან შედარებით, სოციალურ უპირატესობასაც ფლობდა. ქრისტიანს არ ჰქონდა უფლება ეტარებინა იარაღი. მას გზა უნდა დაეთმო შემხვედრი მუსლიმისათვის და ქედი მოეხარა მის წინაშე.

ქრისტიანთა მდგომარეობის გასათვალისწინებლად საინტერესოა აგრეთვე მათი ჩაცმის საკითხი, რომელსაც ყველაზე მეტად სულთან მურად მესამის (1574-1595 წწ.) დროს ექცეოდა ყურადღება. მის დროს ამ საკითხთან დაკავშირებული სპეციალური ფირმანიც კი გამოვიდა, რომელშიც აღწერილი იყო, თუ როგორი სამოსი უნდა ეტარებინათ ქრისტიანებს, ებრაელებს, თუ სხვა არამუსლიმური თემის წარმომადგენლებს. მათ არ შეეძლოთ ძვირფასი ტანსაცმლის ტარებაც კი.⁸⁴ ვფიქრობთ, რომ ესეც მნიშვნელოვანი ფაქტორი იყო, რომელიც საბოლოოდ ტეხდა ქრისტიან მოსახლეობას და გზას უხსნიდა მათი ისლამიზაციის პროცესს. მიუხედავად ამისა ეს პროცესი მაინც დიდხანს გაგრძელდა.

1831 წელს გადასახადებისა და მოსახლეობის აღრიცხვის შედეგად გაირკვა, რომ ოსმალეთის იმპერიაში – ანატოლიის, სივასის, ყარამანიის, ადანის, ტრაპიზონის, ყარსის და ჩილდირის (ახალციხის) ვილაეტებში 258696 არამუსლიმი ცხოვრობდა, ანუ მთელი იმპერიის მოსახლეობის 12% არამუსლიმი იყო.

ამრიგად, ჩვენ გავაკეთეთ ზოგადი მიმოხილვა შუასაუკუნეების ოსმალეთის საგადასახადო სისტემისა. იმდენად, რამდენადაც ჩვენი კვლევის ობიექტს

⁸² Akdağ M. Yeniçeri Ocağı Nizamının Bozuluşu, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt V, sayı 3, Mayıs-Haziran 1947, Ankara 1947, s.291

⁸³ Ercan Yavuz, Devşirme Sorunu, Devşirmenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme İslamlaşma Etkisi, TTK Belleten, cilt 198, Aralık 1986, Ankara 1987, s. 712-714

⁸⁴ Ercan Y. Türkiye’da XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukuki İctimai ve İktisadi Durumu, TTK Belleten, cilt XLIX, sayı 188, Ankara 1984, s. 1140-1141

⁸⁵ იქვე, გვ. 692

წარმოადგენს აჭარაში არსებული ოსმალური გადასახადები და საგადასახადო სისტემა, ვფიქრობთ, რომ მისი შესწავლა ოსმალეთის იმპერიაში არსებული მთლიანი საგადასახადო სისტემის შესწავლის გარეშე შეუძლებელია. აქედან გამომდინარე ჩვენ შევეცადეთ დაგვედგინა, თუ რა ჯგუფის გადასახადს მიეკუთვნებოდა აჭარაში არსებული ესა თუ ის გადასახადი და რის საფუძველზე აიღებოდა იგი.

ოსმალური გადასახადები აჭარაში “ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დაეთარის” მიხედვით

ახალ დაპყრობილ ტერიტორიებზე ოსმალები საკუთარ ადმინისტრაციულ მმართველობას და თურქული ფეოდალური მიწისმფლობელობის ფორმებს ამკვიდრებდნენ, რასაც ამ ტერიტორიებზე ოსმალური საგადასახადო სისტემის შემოღება მოჰყვებოდა. მიწაზე და მიწის მოსავალზე დაწესებულ გადასახადებს ოსმალეთის იმპერიაში დიდი ყურადღება ექცეოდა. იმდენად, რამდენადაც იგი სახელმწიფოს შემოსავლის უდიდეს ნაწილს შეადგენდა.

ოსმალეთის იმპერიის ცალკეული ვილაიეთებისათვის ფისკალური თვალსაზრისით შედგენილი ხალხის აღწერის ვრცელი დაეთარები საუკეთესო წყაროებს წარმოადგენენ ოსმალური საგადასახადო სისტემის, თუ, ამა თუ იმ ვილაიეთის სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობის შესასწავლად. ერთ-ერთი ასეთთაგანია სულთან სელიმ მეორის (1566-1574 წწ.) დროს შედგენილი “ზემო და ქვემო აჭარის ლივის ვრცელი დაეთარი”, რომელიც 558 შიფრით ინახება სტამბოლის მინისტრთა საბჭოს არქივში. “დაეთარში”, მოცემული ცნობები, იმ პერიოდში აჭარაში არსებული ოსმალური გადასახადებისა და საგადასახადო სისტემის გარდა, აჭარის ისტორიის ბევრ ისეთ საკითხს მოჰყვანს ნათელს, რომელიც დღემდე ბურუსითაა მოცული.

“დაეთარის” ანალიზის საფუძველზე ჩვენ მოგვეცა შესაძლებლობა გავცნობოდით იმ გადასახადებს, რომლებსაც აჭარის მოსახლეობა იხდიდა, კიდევ ერთხელ გავგეხილა მათი მნიშვნელობა და შინაარსი.

იმის გამო, რომ “ზემო აჭარის ლივის ვრცელ დაეთარს” დართული არ აქვს კანუნნამე, ჩვენ გამოვიყენეთ გურჯისტანის 1573/74 წლისა და 1595 წლით დათარიღებული “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დაეთარისადმი” წამძღვარებული კანუნნამე, რადგან ჩვენი აზრით, აჭარას, როგორც ქართულ პროვინციას, ყველაზე მეტად იგი შეიძლება შეესაბამებოდეს, მითუმეტეს “დაეთარიც” და გურჯისტანის კანუნნამეც XVI საუკუნის მეორე ნახევარს მიეკუთვნებიან.

ქვემოთ ჩვენ განვიხილავთ “დაეთარში” დამოწმებულ გადასახადებს, როგორცაა: ისფენჯი, თაფუ-დეშთიბანი, ბაღჰავა და საქორწინო, საკომლე, გამოსაღები ყიშლალებზე, იალალებზე, ცხვარზე, ღორზე, უშურს – გაწერილს სოფლის მეურნეობის ყველა დარგზე, ჯიზიეს და სხვ.

1. დაეთარში დამოწმებულ გადასახადთა შორის ერთ-ერთი ძირითადი “ისფენჯია”. ისფენჯი იყო გადასახადი, რომელსაც ახდევინებდნენ არამუსლიმ

მოსახლეობას 25 ახჩის ოდენობით.

მეცნიერულ ლიტერატურაში ისფენჯის მნიშვნელობაზე აზრთა სხვადასხვაობაა. ზოგიერთი მეცნიერი თვლის, რომ ისფენჯი იგივე დევშირმეს – ქრისტიანთა ბავშვების ხარჯზე იანიჩართა კორპუსის დასაკომპლექტებლად დაწყებული გადასახადი იყო და იგი ხუთ წელიწადში ერთხელ გაიღებოდა. მდიდრები გარკვეული თანხის გადახდით უფრო ადვილად აღწევდნენ თავს ამ გადასახადს, ღარიბები კი ამ გადასახადისაგან თავის დასაღწევად 10-12 წლის ბავშვებს აქორწინებდნენ, რადგან კანონით დაქორწინებულები არ მიჰყავდათ.

სხვანი თვლიან, რომ ისფენჯი მუსლიმან გლეხებზე დაწესებული ბენაქის ანალოგიური გადასახადი იყო არამუსლიმ გლეხობაზე. ბენაქის რაოდენობა 18 ან 22 ახჩას უდრიდა, ხოლო ქრისტიანები 25 ახჩას იხდიდნენ ისფენჯის სახით.

“დავთრებში” არ ჩანს ისფენჯის ნამდვილი მნიშვნელობა, არ ჩანს თუ რასთან დაკავშირებით გაიღებოდა იგი.

ყველა იმ კანუნნამეებში, სადაც ისფენჯია დამოწმებული და მათ შორის “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის” კანუნნამეშიც აღნიშნულია, რომ “ისფენჯის გადახდის შემდეგ მათი [რეაიას] მიწებიდან ჩოფთის გამოსაღები, სანახევრო გამოსაღები და დონუმის გამოსაღები არ აიღება”. ამის გათვალისწინებით გ. იბრაგიმოვი ასკენის, რომ “კანუნ-ნამეებში მითითებულ ხარაჯი მუვაზზაფს – ანუ მიწის ნაკვეთზე დაწესებულ ჩოფთის გამოსაღებს ქრისტიანები ისფენჯს უწოდებდნენ”.⁸⁶ ანალოგიურად არის ახსნილი ისფენჯის მნიშვნელობა “ოსმალური გამოთქმებისა და ტერმინების ლექსიკონში”, სადაც აღნიშნულია, რომ “ხარაჯი მუვაზზაფს ქრისტიანები უწოდებენ ისფენჯს, თურქებს შორის ეს გადასახადი ცნობილი იყო როგორც “ჩოფთის გამოსაღები”, ანუ “საულლე” (ბოფუნდურუკ) გამოსაღები”.⁸⁷

ი. უზუნჩარშილი აღნიშნავს, რომ “ისფენჯი ქრისტიანთაგან აღებული ჩოფთის გამოსაღების სანაცულოა”,⁸⁸ რაც ჩვენი აზრით, სიმართლეს უნდა შეესაბამებოდეს.

“გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის” კანუნ-ნამეში ისფენჯის შესახებ ნათქვამია, რომ “თითოეულ კაცზე იმ ადგილებითურთ, რომელსაც იგი ძველი დროიდანვე ფლობს, დაწესებულ იქნა გამოსაღები ისფენჯი 25-25 ახჩა”.⁸⁹ “ზემო აჭარის ვრცელ დავთარშიც” ნათლად ჩანს, რომ ისფენჯი 25 ახჩის ოდენობით გაიღებოდა. დავთარში აღწერილი 534 კომლიდან ყველა იხდიდა ისფენჯს 13350 ახჩის ოდენობით. აქედან ზემო აჭარის 313 კომლი იხდიდა 7825 ახჩას, ხოლო ქვემო აჭარის 22 კომლი – 5525 ახჩას. დავთარში არსად არ არის დამოწმებული ბენაქი ან ჩოფთის გამოსაღები, ანუ ის გადასახადები, რომელსაც იხდიდა მუსლიმი გლეხობა. აქედან გამომდინარე, თამამად შეიძლება ითქვას, რომ

⁸⁶ Ибрагимов Г. И. Крестьянские восстания в Турции в XV- XVI вв. Византийский восточник, VII – 1953, ст. 127

⁸⁷ Pekalin M. Z., Osmanlı Tarihü Degimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt I, İstanbul 1993, 38

⁸⁸ Kanuni Osmani Methimi Defteri Hakanı, İ.H. Uzunçarşılı, TTK Belleteri, cilt XV, sayı 59, Ankara 1951, s. 398

⁸⁹ “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი”, ს. ჯიქია. წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 1

ამ პერიოდში ზემო და ქვემო აჭარის მოსახლეობა (გლეხობა) თითქმის მთლიანად ქრისტიანული იყო. დაეთარში მოხსენებულია მუსლიმური სახელებიც, მაგრამ ისინიც იხდიან ისფენჯს, როგორც ჩანს, ისინი ან ქრისტიანები იყვნენ, ანდა მუსლიმები, რომლებიც ქრისტიანთა ჩიფთლიქებს (მიწის ნაკვეთებს) ამუშავებდნენ, რადგან კანუნ-ნამეების თანახმად, მუსლიმი, რომელიც ქრისტიანის კუთვნილ მიწას დაამუშავებდა ჩვეულებრივად იხდიდა ისფენჯს.

მეჰმედ მეორის კანუნ-ნამეში ნათქვამია, რომ “ყველა ქრისტიანმა რეიამ უნდა გადაიხადოს ისფენჯი 25 ახჩის ოდენობით, ხოლო ქვრივები მას იხდიან ექვსი ახჩის ოდენობით, რასაც ქვრივის გადასახადი (ბიეე რესმი) ეწოდება.”⁹¹ 1431 წლის არვანილის კანუნ-ნამეშიც ისფენჯი 25 ახჩაა დაწესებული, ხოლო ქვრივი 6 ახჩას იხდის.⁹²

ისფენჯს იხდიდა შრომისუნარიანი გამოსადეგი ყველა ჯანმრთელი ზრდასრული არამუსლიმი. მისი რაოდენობა ძირითადად 25 ახჩის ოდენობით განისაზღვრებოდა, მაგრამ ზოგიერთ რეგიონში ეს ციფრი იცვლებოდა. ნ. ჩალათაი წერს, რომ “ისფენჯის რაოდენობა ათიდან ორმოცდაათ ახჩამდე მერყეობდა. ქვრივი ქალებისაგან ექვს ახჩას იღებდნენ. ზოგიერთ ადგილებზე ეს გადასახადი მდიდრებისაგან, საშუალო შეძლების გლეხებისაგან და ღარიბებისაგან სხვადასხვა ოდენობით გაიღებოდა”.⁹³ აღსანიშნავია, რომ XVI საუკუნის ბოლოს ავლონიის ებრაელი მოსახლეობა სრულიად განთავისუფლებული იყო ისფენჯის გადასახადისაგან, სამაგიეროდ 1716 წელს მორაში ებრაელები ისფენჯს ქრისტიანებზე ხუთჯერ მეტი რაოდენობით – 125 ახჩას იხდიდნენ.⁹⁴

თურქების მიერ კვიპროსის დაპყრობის (XVI ს-ის 70-იანი წლები) შემდეგ იქ ისფენჯი 30 ახჩა იქნა დადგენილი. მეჰმედ მესამის (1595-1603 წწ.) დროინდელი უნგრეთის სანჯაყის კანუნ-ნამეს მიხედვით, ქრისტიანი გლეხი ისფენჯის ნაცვლად “კაფუს” გადასახადის სახით 50 ახჩას იხდიდა, წელიწადში ორჯერ 25-25 ახჩის ოდენობით, ხიზირ ილიასის დასაწყისს (მთვარის კალენდრის დღე, რომელიც ემთხვევა 5 მაისს) და ხიზირ ილიასის დასასრულს (ანუ 8 ნოემბერს). ლ. ფეკეტე თვლიდა, რომ ამ გადასახადს არავითარი კაეშირი არ ჰქონდა ჯიზიესა და ხარაჯასთან და იგი ძველი უნგრული გადასახადი იყო, რომელიც ისფენჯს ემსგავსება.⁹⁵ ნ. ჩალათაის აზრით, ისფენჯი და კაფუს გადასახადი ანალოგიური გადასახადებია.⁹⁶

ისფენჯი, როგორც ჩიფთის გამოსადეგი, ყოველი წლის 1 მარტს

⁹⁰ Inalcik H. Osmanlılar'da Raiyet Rûsümü, TTK Belleten, cilt XXIII, sayı 89-98, Ankara 1959, s. 604

⁹¹ იქვე, გვ. 602

⁹² იქვე, გვ. 602

⁹³ Çağatay N. Osmanlı İmparatorluğu'nda Reyadan Alınan Vergi ve Resimler, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt 5, sayı 5, Kasım-Aralık 1947, 508

⁹⁴ Inalcik H. Osmanlılar'da Raiyet Rûsümü, TTK Belleten, cilt XXIII, sayı 89-98, Ankara 1959, s. 604

⁹⁵ Fekete L. Türk Vergi Tahrirleri, TTK Belleten, cilt XI, sayı 42, Ankara 1947, s. 313

⁹⁶ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 507

იკრიფებოდა.⁹⁷

ზოგიერთი ქრისტიანი, რომელიც სახელმწიფოს ან მის ჯარს ემსახურებოდა ნაწილობრივ ან მთლიანად თავისუფლდებოდა ისფენჯის გადასახადისაგან. ასეთები იყვნენ ეონუქები, დოღანჯიები, ისინი ვინც მთაზე გადასასვლელებს, თუ ხიდებს იცავდნენ და სხვ. მადნეულის მოპოვებაზე მომუშავენი ისფენჯს 6-12 ახჩის ოდენობით იხდიდნენ.⁹⁸

ისფენჯისაგან თავისუფლდებოდნენ ისინიც, ვინც განსაკუთრებული გადასახადებით იყვნენ დაბეგრნილი. აღმოსავლეთ ანატოლიაში სომხები, რომლებიც მურასასიეს გადასახადს იხდიდნენ, განთავისუფლებულნი იყვნენ ისფენჯისაგან.⁹⁹

ეჭვგარეშეა, რომ “დაეთარში” დამოწმებული მურახასიეს გადასახადი (რომელსაც ჩვენ ქვემოთ უფრო ვრცლად განვიხილავთ) უფრო სხვა დატვირთვას ატარებს, რადგან მას ისფენჯთან არაერთი კავშირი არ აქვს და ცალკე იკრიფება. ამასთანავე დიდია მათ შორის სხვაობაც.

2. “დაეთარში” მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს აგრეთვე თავუს გადასახადს.

სიტყვა “თაფუს” წარმომავლობაზე სხვადასხვა აზრი არსებობს. ზოგი თვლის, რომ იგი ბერძნული “ტაპუს”-დან (მიწა) მოდის, ზოგი სპარსულს უკავშირებს. თურქულ ისტორიოგრაფიაში დამკვიდრებულია აზრი, რომ სიტყვა “თაფუ” თურქული “ტაპუკ”-ის შეცვლილი ფორმაა, რომელიც დაქვემდებარებას, მორჩილებას ნიშნავს.¹⁰⁰

თაფუ თურქეთში მიწათმფლობელობის ერთ-ერთი პირობათაგანი იყო. თაფუს გადასახადი გაიღებოდა მაშინ, როდესაც მიწის ნაკვეთი, სხვადასხვა მიზეზის გამო, ერთი მფლობელიდან მეორის ხელში გადადიოდა. პირდაპირი მემკვიდრე – შვილი, მიწას იღებდა თაფუს გადახდის გარეშე. მემკვიდრის არყოლის შემთხვევაში მიწა თაფუს საფუძველზე სხვას გადაეცემოდა. კანონთა წიგნში თაფუს შესახებ ნათქვამია: “უკეთუ რეაიადან კვდება ვინმე და მას მიწა რჩება [ეს მიწა] შვილზე გადადის, როგორც სამკვიდრო მფლობელობა. თუ მას შვილი არა ჰყავს, მის ძმაზე არ გადადის; თაფუს წესებს დაექვემდებარება. მაგრამ თუ მისი ძმა გადაიხდის თაფუს იმ გამოსაღებს, რომელსაც სხვა იძლევა, მაშინ [მიწა] სხვას არ გადაეცემა”.¹⁰¹

კანონით ნებადართული იყო ქალისთვის მიწის ნაკვეთის გადაცემა თაფუს საფუძველზე. ქალი კი თავის მხრივ ვალდებული იყო მიწა დაუმუშავებელი არ დაეტოვებინა.

თაფუს გადასახადის ზომა სხვადასხვა პირობებზე იყო დამოკიდებული. იგი საუკეთესო მიწიდან გაიღებოდა 50 ახჩის ოდენობით, საშუალო მიწიდან 30-40

⁹⁷ Inalcik H., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 607

⁹⁸ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap. İstanbul 1994, s. 176

⁹⁹ Inalcik H., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 608

¹⁰⁰ Pekalin M. Z., Osmanlı Tarih Degimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt III, İstanbul 1993, s. 399

¹⁰¹ “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 1

ახჩა და უვარვისიდან – 10-20 ახჩა.¹⁰²

“დავთრის” მიხედვით თავუს გადასახადის რაოდენობის განსაზღვრა შეუძლებელია. ჯერ ერთი, მასში არ არის მოცემული, თუ როგორი ხარისხის მიწაზე იგი შეწერილი, და მეორეც, თავუს გადასახადი დამოწმებულია ღეშთიბანის გადასახადთან ერთად. თავუსა და ღეშთიბანის გადასახადი სხვადასხვა რაოდენობითაა შეწერილი აჭარის ყველა სოფელზე. ზემო აჭარაში მისი რაოდენობა 5258 ახჩას შეადგენს, ქვემო აჭარაში კი – 5305 ახჩას. ამ რიცხვებიდან თავუს რაოდენობის განსაზღვრა და გამოყოფა შეუძლებელია.

ღეშთიბანის გადასახადი კანუნ-ნამეებში იშვიათად გვხვდება. ეს შეიძლება აიხსნას იმით, რომ ეს გადასახადი ჯარიმის სახეს ატარებდა და გარკვეულ შემთხვევებთან იყო დაკავშირებული. ა. აქგუნდუზი აღნიშნავს რომ ცხოველების მიერ ნათესებზე მიყენებული ზარალის ასანაზღაურებლად, ცხოველის პატრონს როზგავდნენ და რამდენ როზგესაც მიიღებდა, იმდენ ახჩას ახდევინებდნენ. ამ ადებულ ახჩას ღეშთიბანი ეწოდებოდა.¹⁰³

“დავთარში” მოყვანილი თავუს და ღეშთიბანის ნუსხის მიხედვით არ არის გასაგები, თუ რამდენ ხანში და რა რაოდენობით იკრიფებოდა იგი. ეს გადასახადი არ შეიძლებოდა ყოფილიყო სხვა გადასახადებზე იყოფილი, რადგან იგი გარკვეულ შემთხვევებს უკავშირდებოდა. თავუს რეგლამენტაცია მიწის ნაკვეთისა და ნაყოფიერების მიხედვით ხდებოდა მაშინ, როდესაც რომელიმე რეაია იღებდა მიწას თავუს საფუძველზე.

თავუს და ღეშთიბანის გადასახადი იყო ველზე და მინდვრებზე, ანუ დასამუშავებელ მიწებზე (ნათესებზე) შეწერილი გადასახადი. თავუს გადასახადი აიღებოდა იმ ადგილებიდანაც, სადაც სახლი შენდებოდა, მაგრამ იგი დავთარში ცალკე აღირიცხებოდა. ჩვენ მას ქვემოთ უფრო ფართოდ განვიხილავთ.

3. “დავთრის” მიხედვით მოსახლეობაზე გაწერილი იყო მურახხასიეს გადასახადი. “გურჯისტანის ვილაიეთის ვრცელი დავთრის” და აგრეთვე 1573/4 წლის გურჯისტანის კანუნ-ნამეებში ნათქვამია, რომ “გამოსაღებს მურახხასიეს სახით თითოეულ კაცზე თურმე ორ-ორ ახჩას იღებდნენ. ახალ დავთარში ჩაწერილობისდა შესაბამისად, რეაიას მდგომარეობის შესამსუბუქებლად თითოეულ კომლზე უნდა აიღონ ორ-ორი ახჩა. ზედმეტი არ უნდა აიღონ”.¹⁰⁴ კომლზე ორ-ორი ახჩაა აგრეთვე დამოწმებული კარაპისარ შარქის (არზრუმის ვილაიეთი) კანუნ-ნამეშიც.¹⁰⁵

მურახხასიეს არსი ჯერჯერობით მაინც ბოლომდე გაურკვეველი რჩება. აკად. სერგი ჯიქია აღნიშნავს, რომ ასეთი გამოსაღები შიდა ოსმალეთში მაინცდამაინც არ ყოფილა და ამ სიტყვას გამოსაღების მნიშვნელობით ლექსიკონებში ვერ

¹⁰² შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთრის” მიხედვით. თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 287

¹⁰³ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 185

¹⁰⁴ “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი”, ხ. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 4

¹⁰⁵ Kara Hisar-i Şarkı sancağı Kanunnameleri, A. Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, kitap 7/II, İstanbul 1994, s. 567

ევლებით.¹⁰⁶ ლექსიკონებში მურახხასა-ს მნიშვნელობა განმარტებულია, როგორც სომეხთა ეპისკოპოსი, ბერი და მისთანები.

მიუხედავად ამისა ს. ჯიქიას არა აქვს ახსნილი, თუ რისთვის და რა მიზნით იკრიფებოდა ეს გადასახადი.

გ. ტივაძე იმოწმებს “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაეთრის” კანუ-ნამეს და დაასკენის, რომ მურახხასიე არ არის საკომლო გადასახადი, მიუხედავად იმისა, რომ თითოეულ კომლზე გაწერილი ყოფილა ორ-ორი ახჩა, ვინაიდან დაეთრის შედგენამდე “გურჯისტანის ვილაეთში” კაცზე ორ-ორ ახჩას ღებულობდნენ.¹⁰⁷

ჩვენის აზრით გ. ტივაძის ეს მტკიცებულება საფუძველს მოკლებულია, იმდენად, რამდენადაც, როგორც “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაეთრიდან”, მისი კანუნ-ნამედან და აგრეთვე “ზემო აჭარის ლიეის ერცელი დაეთრიდანაც” ამკარად ირკვევა, რომ მურახხასიე საკომლო გადასახადია და მას თითოეული კომლი იხდის ორ-ორი ახჩის ოდენობით.

ა. ტვერიტინოვა მურახხასიეს შესახებ წერს, რომ იგი იყო საკომლე გადასახადი ორ-ორი ახჩის ოდენობით, რომელიც ეპისკოპოსის სასარგებლოდ გაიღებოდა.¹⁰⁸

ბ. სვანიძე, რომელიც ცალკე ეხება მურახხასიეს საკითხს, აღნიშნავს, რომ იგი ფეოდალის სასარგებლოდ დაწესებული გადასახადი იყო. იგი ამბობს, რომ მურახხასიე შეიძლება თავიდან მართლაც ეპისკოპოსის სასარგებლოდ დაწესებული გადასახადი ყოფილიყო, მაგრამ ეს უფლება შემდგომში გამაჰმადიანებულმა ქართველმა ფეოდალებმა შეინარჩუნეს.¹⁰⁹

იმ ფაქტზე დაყრდნობით, რომ სამცხე-საათაბაგოში ოსმალთა დაპყრობამდე ქართველი ფეოდალები მამულებთან ერთად ეკლესია-მონასტრებსაც ფლობდნენ, მ. სვანიძე ვარაუდობს, რომ გამაჰმადიანებულმა ქართველმა ფეოდალებმა ოსმალთა ბატონობის დროს, იმ მიზეზით, რომ ისინი ფლობდნენ ეკლესია-მონასტრებს, ეპისკოპოსების სასარგებლოდ დაწესებული გადასახადი თვითონ მიითვისეს.¹¹⁰

ჩვენი აზრით, მურახხასიეს გადასახადის არსი ნათლად არის გადმოცემული კარაპისარ შარქის კანუ-ნამეში, სადაც ნათქვამია, რომ “ხსენებულ ლივაში ზოგიერთი სასულიერო პირის (რომლებიც კარაბაშების სახელით არიან ცნობილნი), დაქვემდებარებაში არის თითო ეკლესია. არსებული მდგომარეობის შენარჩუნების მიზნით მათზე თურმე დაკისრებული იყო მურახხასიეს გადასახადი თითო ახჩის ოდენობით და სამეუფეო კარზე მყოფი პატრიარქების ხელით სახელმწიფო ხაზინაში ბარდებოდა.

¹⁰⁶ ჯიქია ს. XVIII ს-ის თურქული დოკუმენტი ოქროს ციხის შესახებ. თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 183

¹⁰⁷ ტივაძე გ. სამცხე-საათაბაგო “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დაეთრის” მიხედვით. “მნათობი” 3, თბილისი 1948, გვ. 138

¹⁰⁸ Тверитинова А. С. Аграрный строй Османской империи XV- XVI вв. (документы и материалы). Москва 1963, ст. 160

¹⁰⁹ სვანიძე მ. მურახხასიეს მნიშვნელობის დაზუსტებისათვის “გურჯისტანის დიდი დაეთრის” მიხედვით, ბიზანტიური ეტიუდები, თბილისი 1978, გვ. 162-163

¹¹⁰ სვანიძე მ. მურახხასიეს მნიშვნელობის დაზუსტებისათვის “გურჯისტანის დიდი დაეთრის” მიხედვით, ბიზანტიური ეტიუდები, თბილისი 1978, გვ. 164

ამიერიდან მისი რაოდენობა კომლზე ორი ახჩა იქნა გარდაკვეთილი”.¹¹¹

ფეიქრობთ, რომ ა. ტვერიტიხოვას ვარაუდი გარკვეულწილად ახლოს არის სიმართლესთან, მაგრამ მასში ბოლომდე ვერ არის ახსნილი მისი ხასიათი. მართალია მურახხასიე იკრიფებოდა სასულიერო პირების მიერ, მაგრამ არა ეპისკოპოსების, არამედ სახელმწიფო ხაზინის სასარგებლოდ. ე. ი. გამოდის, რომ მურახხასიეს გადასახადს ქრისტიანი სასულიერო პირები საკუთარი მრევლისაგან კრეფდნენ და უხდიდნენ სახელმწიფოს იმისათვის, რომ მათ შეენარჩუნებინათ საკუთარი პოზიციები. მოსახლეობა კი თავის მხრივ ამ გადასახადით ინარჩუნებდა საკუთარ რელიგიურ ადათ-წესებს.

აქედან გამომდინარე, მარტივად რომ ვთქვათ მურახხასიე იყო გადასახადი, რომელსაც იხდიდა მრევლი იმისათვის, რომ მას შეენარჩუნებინა მღვდელი და ეკლესია.

“დავთრიდან” ნათლად ჩანს, რომ აჭარაში მურახხასიე საკომლო გადასახადს წარმოადგენდა, რადგან ყველა იმ სოფელში, რომელიც მურახხასეს გადასახადს იხდიდა, კომლთა რაოდენობა ორჯერ ნაკლებია მურახხასიეს გადასახადის რაოდენობაზე. აჭარის 54 დასახლებული სოფლიდან, ხუთის გარდა, ყველა იხდიდა მურახხასიეს გადასახადს. მისი საერთო რაოდენობა 988 ახჩაა (578 ზემო და 410 ქვემო აჭარაში). ამ სოფლებში დასახლებული და დავთარში აღწერილი ყველა კომლი ექვემდებარებოდა ამ გადასახადს, რაც კიდევ ერთხელ მოწმობს იმას, რომ XVI ს-ის 60-70-იან წლებში აჭარის მოსახლეობის აბსოლუტური უმრავლესობა ქრისტიანი იყო.

4. ოსმალეთის სხვა დანარჩენი მოსახლეობის მსგავსად, აჭარის მოსახლეობისათვის დაწესებული იყო ბაღჰავასა და საქორწინო გადასახადი. იგი დამოწმებულია “დავთარში” სხვა გადასახადების გვერდით და საკმაოდ დიდი რაოდენობით არის გაწერილი.

საქორწინო გადასახადი გადაეხდებოდა იმ პირს, ვინც ქორწინდებოდა: იგი გადასახადს იხდიდა პირველი ღამის უფლების გამოსყიდვის სახით. საქორწინო გადასახადს სხვადასხვა რაოდენობით იხდიდა ქრისტიანი და მუსლიმი, ქვრივი და ქალწული. “კანონთა წიგნი” ნათქვამია: “საქორწინო გამოსაღები აიღება სამოც-სამოცი ახჩა ქალწულისაგან და ოცდაათ-ოცდაათი ახჩა ქვრივისაგან, თუ ისინი ცხოვრობდნენ ბეგლარბეგისა და მირლიეაის სახასო მიწებზე”. ამავე კანონის მიხედვით “ქალწულის საქორწინო გამოსაღებს იხდის მისი მამა და უხდის მას ვისი რეაიაც არის, ქვრივი უხდის გამოსაღებს იმ თიშარის მფლობელს, რომლის მიწაზეც ის იმყოფება”.¹¹²

ქრისტიანები საქორწინო გადასახადს ორჯერ მეტი რაოდენობით იხდიდნენ ვიდრე მუსლიმები. გადასახადის რაოდენობა ოსმალეთის იმპერიის სხვადასხვა რეგიონში უმნიშვნელოდ, მაგრამ მაინც განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. ზოგიერთ მათგანში საქორწინო გამოსაღების სახით ერთ ცხვარს, ან თხას იღებდნენ.

¹¹¹ Kara Hisar-i Şarkı sancağı Kanunnameleri, A. Akgündüz, Osmanlı Kanunnamelcri ve Hukuki Tahlilleri, kitap 7/II, İstanbul 1994, s. 567

¹¹² “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი”. ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 3

ოსმალური კანონმდებლობის მიხედვით საქორწინო გამოსაღები აიღებოდა მხოლოდ იმათგან, ვინც მიწაზე იყო მიმაგრებული და ვისაც მუდმივი საცხოვრებელი ადგილი ჰქონდა. მომთაბარე ტომებისაგან საქორწინო გამოსაღები არ აიღებოდა. კანუნ-ნამეებში იურუქებისა და იუზდეჯების შესახებ ნათქვამია, რომ “ვინაიდან იურუქისა და იუზდეჯის ტომებს არ აქვთ განსაზღვრული (საცხოვრებელი) ადგილი, ქალწული და ქერივი, მამასთან დამოკიდებულების თვალსაზრისით, თანაბარნი არიან”.

რეიას გარდა საქორწინო გადასახადს ზაიმები და თიმარიოტებიც იხდიდნენ. ისინი ამ გადასახადს სანჯაყბეებს ან ხასის მუპატრონეებს უხდიდნენ, იმის მიხედვით, თუ დავთარში ვისზე იყვნენ შეწერილები.¹¹⁴

როგორც აღენიშნეთ, საქორწინო გამოსაღების რაოდენობა სხვადასხვა მიზეზების გამო განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან. იგი იცვლებოდა სიმდიდრის თუ სიღარიბის, ქალწულის თუ ქერივის, ქრისტიანის თუ მუსლიმის მიხედვით. აღენიშნეთ ისიც, რომ ქრისტიანი ორჯერ მეტს იხდიდა, ვიდრე მუსლიმი. მაგრამ ზოგიერთ რეგიონში ქრისტიანს უფრო ნაკლებს ახდევინებდნენ ვიდრე მუსლიმს. მაგალითად, ლეპოვაში მუსლიმანი ქალწული 60 ახჩას იხდიდა, ხოლო ქერივი 30 ახჩას, ქრისტიანი ქალწული- 120 ახჩას და ქერივი 60 ახჩას.¹¹⁵ ბუდინის ვილაეთში მუსლიმი ქერივი 30 ახჩას იხდიდა, ხოლო ქალწული 60-ს, ქრისტიანი ქერივი 25 ახჩას იხდიდა და ქალწული-30 ახჩას.¹¹⁶

იმ გარემოებას, რომ მუსლიმები უფრო მეტს იხდიდნენ ვიდრე ქრისტიანები, იბრაგიმოვი ხსნის იმით, რომ თურქი ქალები საზოგადოებაში უფრო მეტი ღირსებით ფასობდნენ და თურქი ფეოდალის თვალში სხვა ეროვნების ქალი ითვლებოდა მონად, რომელსაც პარემი უნდა გაემდიდრებინა.¹¹⁷ ჩვენი აზრით, ეს მოსაზრება სიმართლეს არ უნდა შეესაბამებოდეს, რადგან ეს მხოლოდ იშვიათ რეგიონებში ხდებოდა, ძირითადად ქრისტიანები უფრო მეტს იხდიდნენ, რაც გამორიცხავს ამ ვერსიას. როგორც ჩანს, ეს ფაქტები გარკვეულ შემთხვევებთან იყო დაკავშირებული.

“რესმი არუსიესთან” (საქორწინო გადასახადი) ერთად ხშირად გვხვდება “რესმი ნიკიაპი”. ნიკიაპის შესახებ ნ. შენგელია წერს, რომ ეს ორივე ერთი და იგივე გადასახადია და ერთად იკრიფებოდა.¹¹⁸ თურქული ლიტერატურის მიხედვით “ნიკიაპი” მხოლოდ იმ შემთხვევაში აიღებოდა, როდესაც გაცილებული ცოლ-ქმარი ხელახლა გადაწყვეტდნენ დაოჯახებას, და ისიც მცირე რაოდენობით. ნიკიაპის გადასახადს ყადი იღებდა.¹¹⁹

¹¹⁴ “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 3

¹¹⁴ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 506

¹¹⁵ იქვე, გვ. 507

¹¹⁶ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარის” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 292

¹¹⁷ Ибрагимов Г. И. Крестьянские восстания в Турции в XV- XVI вв. Византийский восточник, VII - 195, ст. 52

¹¹⁸ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარის” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 293

¹¹⁹ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 506-507

ბაღკავა კანონთა წიგნში არ არის მოხსენებული, მაგრამ “დავთარში” იგი საქორწინო გამოსაღებთან ერთად არის დასახელებული და მათი რაოდენობა ერთმანეთშია არეული. ამ შემთხვევაშიც ძნელი ზდება ბაღკავასა და საქორწინო გამოსაღების ოდენობის ცალკეცალკე გამოანგარიშება.

ბაღკავას გადასახადი ჯარიმის სახეს ატარებდა და იგი რამდენიმე სახის გადასახადს აერთიანებდა. მასში შედიოდა ჩვენს მიერ განხილული საქორწინო გადასახადიც. ბაღკავას გადასახადში შედიოდა სხვადასხვა ჯარიმები, რომელთა რაოდენობაც დანაშაულის სიმძიმის მიხედვით იცვლებოდა. მასში შედიოდა აგრეთვე თავუს გადასახადებიც: თავუ რომელიც ველზე და ნათესებზე აიღებოდა და თავუ, რომელიც მშენებარე სახლის ადგილიდან აიღებოდა.¹²⁰ ამიტომაც არის, რომ ბაღკავასა და საქორწინო გამოსაღები თავისი პრინციპით ძალზედ ჰკავს თავუსა და ღეშთიბანის გადასახადს. ჩვენი აზრით ისინი ერთი და იგივე სახის გამოსაღებია. რომლებიც ბაღკავას გადასახადთა გჯუფში იყო გაერთიანებული. თავუს და ღეშთიბანის გადასახადი დავთარში იმ მიზეზით არის ცალკე გამოტანილი, რომ იგი მხოლოდ ველზე და მინდვრებზე, ანუ ნათესებზე დაწესებული გადასახადია. ღეშთიბანი პირდაპირ თარგმანში მეველეს (deşl – მინდორი, ველი, ხოლო – ban – სპეციალობის, საქმიანობის მაწარმოებელი აფიქსი) ნიშნავს და როგორც ჩანს ისიც ბაღკავას გადასახდთა გჯუფში შემავალი ერთ-ერთი საჯარიმო გამოსაღებია.

“დავთარიდან” ჩანს, რომ ბაღკავასა და საქორწინო გამოსაღებს აჭარის წყლის ხეობის ყველა სოფელი იხდიდა და საკმაოდ დიდი რაოდენობითაც. მისი საერთო რაოდენობა მთელს აჭარაში 13853 ახჩას შეადგენდა – ზემო აჭარაში 6868, ხოლო ქვემო აჭარაში – 6985 ახჩა.

5. ოსმალეთის იმპერიას, სადაც მეცხოველეობა ძლიერ იყო განვითარებული, დიდი შემოსავალი ჰქონდა ცხვარზე და თხაზე, ანუ წვრილფეხა საქონელზე დაწესებულ გადასახადით.

კანუნ-ნამეებში ცხვრის გადასახადის შესახებ წერია: “დაკანონებულია, რომ ცხვარი და ბატკანი ორივე ერთად ითვლებოდეს ერთ[მთელ]ად. დაკანონებულია [არეთვე], რომ ცხვრის გამოსაღები აღებულ იქნას აპრილის თვეში. თუ მას შემდეგ, რაც ვილაიეთის აღწერის დროს ცარიელად აღრიცხულს სოფელში, გარეშე რეაიადან მოვიდა ვინმე და ცხვარი მოაშენა, მაშინ, თუ ცხვრის გამოსაღები მისგან არაა მიწერილი სხვა სიფაჰიზე, ის [გამოსაღები] აიღება ისე, როგორც ჩაწერილია, და იმის სასარგებლოდ, ვისთვისაც ეს გამოსაღები განკუთვნილია ამ ვილაეთში. ორ ცხვარზე ერთი ახჩის აღების შემდეგ აღება კიდევ ერთი ახჩისა [ყოველ] ათ ცხვარზე, ჩუბუკის ფულის სახით და თითო ცხვრისა, თითოეულ ფარაზე შიმლიგის სახით ეწინააღმდეგება სულთნის ნებას [ეს არ უნდა იქნეს აღებული]”.¹²¹

ოსმალეთის სხვადასხვა ვილაეთებში ორ ცხვარსა თუ თხაზე ერთი ახჩა გაიღებოდა. ამასთან ცხვარი და ბატკანი, თუ თხა და თიკანი ერთ მთელად ითვლებოდა, ანუ სხვანაირად, რომ ეთქვათ, ბატკანზე და თიკანზე გადასახადი არ

¹²⁰ Cin H. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt I, İstanbul 1995, s. 361

¹²¹ “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 2

გაიღებოდა. ამის გარდა, ცხერის გამოზამთრების პერიოდში თითოეულ ფარაზე აიღებოდა საშუალო სიდიდის თითო ცხვარი, ხოლო ფარაზე ნაკლები თუ იყო, ყოველ ათ ცხვარზე ერთი ახჩა.¹²² აღსანიშნავია, რომ ფარის რაოდენობა სხვადასხვა რაიონში სხვადასხვა რიცხვით განისაზღვრებოდა. მაგალითად, ერთგანის კანუნამეს მიხედვით ერთი ფარა 150 ცხვრით განისაზღვრებოდა.¹²³ ხოლო იბრაილის რაიონში ერთი ფარა 300 ცხვარს ითვლიდა.¹²⁴

“დაეთრიდან” ჩანს, რომ ცხვარზე გადასახადი ზემო აჭარის 21 და ქვემო აჭარის 18 სოფელზეა შეწერილი. მისი რაოდენობა შესაბამისად 4067 და 6962 ახჩაა. მთელს აჭარაში ცხერის გადასახადი 11029 ახჩას შეადგენდა. თუ დაეყრდნობით კანონს – გადაეხადათ ორ ცხვარზე (ან თხაზე) ერთი ახჩა, გამოდის, რომ ცხერის რაოდენობა აჭარაში დაახლოებით 22000-ს შეადგენდა. მაგრამ ეს არ იქნება სწორი. ცხერის რაოდენობის დასაზუსტებლად საჭიროა ამ რიცხვს მიემატოს იმ ბატკნების რაოდენობა, რომელზეც “დაეთარში” არაფერია ნათქვამი. მიუხედავად იმისა, ნათლად ჩანს, რომ მეცხვარეობა აჭარაში საკმაოდ გავრცელებული ყოფილა. “დაეთარში” არაფერია ნათქვამი მსხვილფეხა საქონელზე: ხარზე, ძროხაზე, კამეჩზე. ისინი არ არის შესული საგადასახადო სიებში, მაგრამ ეს არავითარ შემთხვევაში არ ნიშნავს იმას, რომ მოსახლეობა სრულებით არ მისდევდა მსხვილფეხა საქონლის მოშენებას. არაფერია ნათქვამი მსხვილფეხა საქონელზე “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დაეთარშიც”. ნ. შენგელია აღნიშნავს, რომ “ოსმალეთის მთავრობა როგორც სამცხე-საათაბაგოში, ისე დაპყრობილ სხვა ადგილებშიც აწესებდა გადასახადს, როგორც ღორზე, ისე მსხვილფეხა საქონელზეც: მაგალითად, ალუბოს, მოსულის და არაბგირის ლივის კანონებში გათვალისწინებულია გადასახადი ძროხაზე, კამეჩზე; არაბგირის ლივაში ძროხის გამოსაღების შესახებ ნათქვამია, რომ “ყოველ ძროხაზე 3-3 ოსმალური ახჩა აიღებოდა, კამეჩის გადასახადი კი ერთ და იმავე ვილაეთში სხვადასხვა ოდენობითაც იღებოდა”.¹²⁵

ძალზედ საინტერესოა ა. აქგუნდუზის მოსაზრება ამ საკითხთან დაკავშირებით. იგი აღნიშნავს, რომ “აქლემი, კამეჩი, ხარი და მასთანები, რომლებიც გამოიყენებოდნენ მიწის დამუშავებისათვის; ცხენი, ვირი, ჯორი, რომლებიც აუცილებელი იყო ომისათვის, გადასახებისაგან თავისუფლდებოდნენ”.¹²⁶ სწორედ ეს უნდა იყოს იმის მიზეზი, როგორც აჭარის, ასევე გურჯისტანის დაეთარებში არაფერია ნათქვამი მსხვილფეხა საქონელზე.

ცხერის გადასახადის აკრეფა მარტის დასაწყისიდან მაისის დასასრულამდე გრძელდებოდა. იგი ისევე, როგორც ჯიზიე და აუარიზი (ამ გადასახადებზე ჩვენ უკვე ვისაუბრეთ) პირდაპირ სახელმწიფო ხაზინაში შედიოდა, რის გამოც ამ გადასახადების ასაკრეფად ცალკე, სპეციალური პირები (მუ’აღდილ)

¹²² იქვე, გვ. 2

¹²³ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 486

¹²⁴ Halaçoğlu Y. XIV-XVI yy. Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1998, s. 112

¹²⁵ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი “გურჯისტანის ვილაიეთის დიდ დაეთარში” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 297

¹²⁶ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 187

ინიშნებოდნენ,¹²⁷ რომლებიც მთელი მარტის თვის განმავლობაში, მთელს იმპერიაში აღრიცხავნენ საქონელს და ადგენდნენ თუ ვის რამდენი უნდა გადაეხადა. გადასახადი გაიღებოდა როგორც ერთ ჯერზე, ასევე ნაწილ-ნაწილად. ცხვარზე დაწესებულ გადასახადს ერთნაირად იხდიდა როგორც მუსლიმი, ისე არამუსლიმი რეაია.

6. “გურჯისტანის კანუნ-ნამეში” ღორზე შეწერილი გადასახადის შესახებ არაფერია ნათქვამი, ამიტომაც ცხვრისაგან განსხვავებით უფრო ძნელი ხდება მასზე დაწესებული გადასახადის რაოდენობის განსაზღვრა.

ღორზე დაწესებული გადასახადის რაოდენობა ყველგან ერთნაირი არ იყო. მაგალითად ჰოუაგას ლივაში ორ ცხვარზე და ორ ღორზე ერთნაირად – თითო-თითო ახჩას ახდევინებდნენ.¹²⁹ ა. აქგუნდუზი აღნიშნავს, რომ ყოველ ღორზე წელიწადში ოთხ-ოთხი ფარა აიღებოდა.¹³⁰ თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ 3 ფარა ერთი ახჩა იყო,¹³¹ გამოდის, რომ ორ ღორზე დაახლოებით 2,5 ახჩა აიღებოდა. ცხვრისაგან განსხვავებით ღორის გადასახადს გოჭზეც ახდევინებდნენ, ოღონდ მცირე რაოდენობით.

“დაეთრის” მიხედვით მეღორეობის განვითარებაზე მხოლოდ დაახლოებითი წარმოდგენა შეიძლება ვიქონიოთ ცალკეულ სოფლებში ღორზე გაწერილი გადასახადის ერთიმეორესთან დაპირისპირების საშუალებით. რადგან მეღორეობა წმინდა ქრისტიანული მეურნეობა იყო. 6. შენგელია თვლის, რომ ღორზე შეწერილი გადასახადი გაცილებით მეტი იქნებოდა, ვიდრე ცხვრის გადასახადი, რადგან ოსმალთა ხელისუფალნი ყველანაირად შეეცდებოდნენ, რომ მოესპოთ მეღორეობა, როგორც მათი რელიგიური დოგმების საწინააღმდეგო მოვლენა.¹³²

“დაეთარში” ჩანს, რომ ზემო აჭარის ორი სოფლის – სხალთისა და ზაქარაულის გარდა ყველა სოფელზეა შეწერილი ღორზე გადასახადი. მისი საერთო რაოდენობაა 4323 ახჩა (2005 ქვემო, ზოლო 2318 ზემო აჭარაში), რაც იმის დასტურია, რომ მეღორეობა აჭარაში მეცხოველეობის ერთ-ერთი განვითარებული დარგი იყო.

7. როგორც ოსმალეთის სხვა რეგიონებში, აჭარაშიც დაწესებული იყო გადასახადი იალაღებსა და ყიშლაღებსზე. იალაღის გადასახადი იყო საზაფხულო სამოვრებზე გაწერილი გადასახადი, ხოლო ყიშლაღის, ანუ ფარეხის გამოსაღები, საქონლის გამოსაზამთრებელი ადგილებიდან აიღებოდა.

ოსმალეთის მთავრობა დიდ ყურადღებას აქცევდა სამოვრების მოვლა-პატრონობას. დაყრობილი იალაღები ხელუხლებლად რჩებოდა, სამაგიეროდ დიდძალი გადასახადებით იბეგრებოდა. კანონების მიხედვით სამოვრების შემოღობვა და დამუშავება იკრძალებოდა, ხოლო დასამუშავებლად უვარგისი

¹²⁷ Akdağ M. Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243- 1453), cilt 2, Ankara 1999, s. 310

¹²⁸ Yılmaz Ömer Faruk, Belgelerde Osmanlı Tarihi, cilt 2, İstanbul 1998, s. 154

¹²⁹ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ეალღებულებანი “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დაეთრის” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 297

¹³⁰ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap, İstanbul 1994, s. 297

¹³¹ Pekalin M. Z., Osmanlı Tarih Degimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt III, İstanbul 1993, s. 275

¹³² ნოდარ შენგელია, დასახელებული ნაშრომი, გვ. 298

მიწების საძოვრებად გადაქცევა კანონს არ ეწინააღმდეგებოდა.¹³³

იალაღისა და ყიშღალის გადასახადს საძოვრის მეპატრონე სიფაჰი იღებდა. ეს გადასახადები არ ეხებოდა ადგილობრივ რეაიას, რომელიც სიფაჰის რეგულარულად უხდიდა ცხვრის გადასახადს. მას მხოლოდ გარედან მოსული ფარის მეპატრონეები იხდიდნენ, რომლებიც უცხო მიწაზე მწყემსავდნენ საქონელს. სხვა მიწებიდან მოსული ფარა, რომელიც საძოვარზე გაივლიდა გადასახადს არ იხდიდა. ხოლო თუ ეს ფარა ამ საძოვარზე სამ დღეზე მეტ ხანს გაჩერდებოდა, მას გადასახადი უნდა გადაეხადა.¹³⁴

იალაღის გადასახადის რაოდენობა ფარის მიხედვით განისაზღვრებოდა. 300 ცხვირიდან ერთი დიდი ცხვიარი აიღებოდა, ხოლო თუ ფარა უფრო მცირერიცხოვანი იყო, ცხვრის ზომაც შესაბამისად კლებულობდა.¹³⁵ გადახდა ხდებოდა ფულადი სახითაც. მაგალითად, ქუთაჰიის კანუნ-ნამეს მიხედვით, დიდი ფარიდან 20 ახჩა აიღებოდა, საშუალო ფარიდან 15, ხოლო პატარა ფარიდან – 10 ახჩა.¹³⁶

ყიშღალის გამოსაღებზე “გურჯისტანის კანუნ-ნამეში” ნათქვამია, რომ “ცხვრის გამოზამთრების პერიოდში თითოეულ ფარაზე აღებულ უნდა იქნას საშუალო სიდიდის თითო ცხვიარი, ხოლო ფარაზე ნაკლები თუ არის [ყოველ] ათ ცხვიარზე თითო ახჩა. [მაგრამ] მეტი არ უნდა იქნეს აღებული.”¹³⁷

“დაეთარში” იალაღის გამოსაღები ზემო აჭარის ორი სოფლის – ჭასა და ბელლეთის გარდა ყველა სოფელში გვხვდება. მისი რაოდენობა ზემო აჭარაში 2119 ახჩას, ხოლო ქვემო აჭარაში – 1824 ახჩას (სულ 3943 ახჩა) შეადგენს ყიშღალის გადასახადი, მთელი აჭარის მამულებით, მხოლოდ ქვემო აჭარის ორ სოფელში – ბელლეთსა და ზაქარაულშია დამოწმებული, შესაბამისად 22 და 60 ახჩის ოდენობით. ეს ციფრები მოწმობს იმას, თუ რაოდენ ფართო მამულებით ყოფილა გავრცელებული საზაფხულო საძოვრები აჭარაში. გადასახადების მიხედვით თუ ვიმსჯელებთ, ზემო აჭარაში იალაღების რაოდენობა უფრო მეტია ხოლო ყიშღალი საერთოდ არ გვხვდება, რაც იმით არის გამოწვეული, რომ იგი უფრო მაღალმთიანი ტერიტორიაა, ვიდრე ქვემო აჭარა.

უნგრელი მეცნიერი კალდი ნაგი, რომელსაც შესწავლილი აქვს ოსმალთა მიერ უნგრეთში შემოღებული მიწისმფლობელობის ფორმები და მისი გავლენა ადგილობრივ მიწისმფლობელობაზე, აღნიშნავს, რომ ოსმალთა შემოსევის შედეგად უნგრეთში უამრავი დამუშავებული მიწა განადგურდა და უპატრონოდ დარჩა, რის შემდეგაც იგი საქონლის საძოვრებად იქცა და უფრო წინ წამოიწია მესაქონლეობამ.¹³⁸ არ არის გამორიცხული და უფრო საფიქრებელიცაა, რომ აღნიშნულ ტენდენციას აჭარაშიც ჰქონოდა ადგილი, მითუმეტეს, რომ აქაც

¹³³ იქვე, გვ. 294

¹³⁴ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 509

¹³⁵ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 187

¹³⁶ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 510

¹³⁷ გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დაეთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 3

¹³⁸ Nagi Kaldı GY. Tınar Sisteminin Macaristan'da Tarımsal Üretime Etkisi, TTK Belleten, cilt XXXVIII, sayı 151, Temmuz 1974, Ankara 1974, 505

უპირავე სოფელი და შესაბამისად დამუშავებული მიწის ნაკვეთია მოსახლეობის მიერ მიტოვებული და უპატრონოდ დატოვებული.

იალალისა და ყიშლალის გადასახადის აკრეფა ადრე გაზაფხულზე, ნეერუზის პერიოდში ხდებოდა.

8. დავთარში უპირავე გადასახადია დამოწმებული, რომელიც უშურის სახით აიღებოდა. უშური მიწის მოსავალზე დაწესებული გადასახადი იყო და გაიღებოდა ბაღებზე, ვენახებზე, ბოსტანზე, მარცვლეულ კულტურებზე, თაფლზე, თივაზე, სელზე და სხვა.

უშურის ოდენობა დაკანონებული იყო მეათედის სახით, მაგრამ რეალობაში იგი უფრო მეტი რაოდენობით აიღებოდა. ზოგჯერ მისი რაოდენობა მოსავლის ნახევარსაც შეადგენდა. უშურის აკრეფის პირობა იმპერიის სხვადასხვა რეგიონში განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან, აქედან გამომდინარე, განსხვავდებოდა მისი რაოდენობაც. უშურის რაოდენობას თიმარის მეპატრონე ან მის მიერ დანიშნული პირი (სალარი) ადგენდა და იგი ძირითადად სიფაჰის, ვაკუფს ან ხაზინას ეკუთვნოდა.¹³⁹ ზოგიერთ შემთხვევაში ხაზინის პარალელურად უშურის გადასახადს მთლიანად ან მის ნაწილს სიფაჰიც იღებდა, რის გამოც რეაიას ორმაგი უშურის გადახდა უწევდა.¹⁴⁰

მუსტაფა აქლალი აღნიშნავს, რომ მართალია უშური სიტყვიერად ერთ მეათედს ნიშნავდა, მაგრამ მას ჰქონდა სხვადასხვა დამატებებიც. ერთ-ერთი იყო მიწის მფლობელის, ანუ სიფაჰის მხრიდან დამატებული “ცხენის გამოსაკები” ერთი მეორმოცედიც.¹⁴¹

უშურის გადასახადი მოსავლის სხვადასხვა სახეობიდან სხვადასხვა ოდენობით აიღებოდა. არ იყო სოფლის მეურნეობის არცერთი დარგი, რომლიდანაც უშური არ გაიღებოდა.

უშურის აღება რომ მოსავლის აღების დროს ხდებოდა და მისი რაოდენობაც მაშინ ღვინდებოდა, ეს კანონთა წიგნიდანაც კარგად ჩანს, სადაც ნათქვამია, რომ “რეაიას მოსავალზე უშურის აღება უნდა ხდებოდეს ლეწვის დროს. სალარებმა იმწამსვე უნდა გამორწყონ დამთავრებული კალო; რეაია არ უნდა შეავიწროვონ”.¹⁴² გლეხი ვალდებული იყო უშური მიეტანა მინდვრიდან სიფაჰის ბეღელში, ანდა გაეტანა უახლოეს ბაზარზე გასაყიდად, სიფაჰის ნებასურვილის მიხედვით.¹⁴³ იგივე ვალდებულება ეკისრებოდა გლეხობას უშურთან დაკავშირებით ღიარბაქირის, არაბგირისა და ნიღბოლუს კანუნნამეების მიხედვით.¹⁴⁴

ამასიის, კასტამონის, არზრუმის, ღიარბაქირისა და ერზინჯანის სანჯაყებში, მარცვლეული კულტურებიდან აღებულ უშურს ან ნაწილს, რომელსაც მიწის მეპატრონე იღებდა ბეჰრეს უწოდებდნენ. ზოლო დანარჩენი მოსავლიდან,

¹³⁹ Cin H. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt 1, İstanbul 1995, s. 356

¹⁴⁰ Belldiceanu N. XIV- XVI yy. Osmanlı Devletinde Timar, Teori Yayınları, Ankara 1985, s. 61

¹⁴¹ Akdağ M. Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi (1243- 1453), cilt 2, Ankara 1999, 194

¹⁴² გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 2

¹⁴³ იქვე, გვ. 2

¹⁴⁴ Güçer L. XVI-XVII yy. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1964, s. 55

გადასახადს უშურის სახელწოდებით კრეფდნენ.¹⁴⁵

უშურის გამოსაღებს რეაიას ზოგჯერ ორჯერ ახდევინებდნენ, ეს ხდებოდა იმ შემთხვევაში, როდესაც რეაია სიფაპის თიბარში არსებულ მიწას დაუმუშავებელს დატოვებდა და სხვა მიწას დაამუშავებდა. ანდა ამ მიწის პარალელურად სხვა მიწასაც დაამუშავებდა.¹⁴⁶

უშურის გადასახადს დანამატის სახით ყოველთვის თან ახლდა სალარიეს გადასახადი, რომელიც გადასახადის ამკრეფი პირებისათვის – სალარებისათვის იყო გათვალისწინებული. სალარიე მცირე რაოდენობით გაიღებოდა. იგი სხვადასხვა ვილაეთში სხვადასხვა ოდენობით განისაზღვრებოდა. ზოგიერთ კანუნ-ნამეში უშურის და სალარიეს რაოდენობა ერთად არის მოცემული, ხოლო ზოგჯერ ისინი ცალკე აღინიშნებოდა. მაგალითად, თირპალას კანუნ-ნამეს მიხედვით რეაია, რომელიც უშურის სახით მოსავლის მეთედს იხდის, დამატებით სალარიეს სახით ერთ შინიკს (მეთხედ ქილას - ზ.შ.) იხდის. სოფიის ვილაეთში სალარიეს სახით 100 ქილადან – 3 ქილას იხდიდნენ და ერთი ქილადანაც მესამედს. უშურის რაოდენობა შვიდნახევარი ქილადან ერთ, ანუ თხუთმეტი ქილადან ორ ქილას შეადგენდა.¹⁴⁷

მიუხედავად იმისა, რომ სალარიეს რაოდენობა სხვადასხვა რეგიონში სხვადასხვა იყო, იგი უმრავლეს შემთხვევაში მოსავლის მეორმოცედს უახლოვდებოდა. მოსახლეობა უშურის და სალარიეს სახით დაახლოებით ერთ მერვედს იხდიდა. ისეთი ადგილებში, სადაც უშური ერთ მეხუთედს აღემატებოდა, სალარიე არ აიღებოდა.¹⁴⁸

“დაეთრის” მიხედვით ჩანს, რომ აჭარის მოსახლეობაზე უშურის სახით გაწერილი იყო გადასახადები ზორბალზე, ქერზე, ფეტვზე, ჭვავზე, ყურძნის წვენიზე, (შირე), ხილზე, ბოსტანზე, კანაფზე, თივაზე და ფუტკარზე. იმდენად, რამდენადაც უშურის გადასახადი აგრარული მეურნეობის ყველა დარგს მოიცავდა, იგი ყველაზე დიდი რაოდენობით გაიღებოდა. იგი აჭარის ყველა დასახლებულ სოფელზე 529040 ახჩის ოდენობით იყო შეწერილი. უშურის სახით ზემო აჭარის 30 სოფელი 301355 ახჩას იხდიდა, ხოლო ქვემო აჭარის 24 სოფელი – 228685 ახჩას. ამას ემატება ზემო აჭარის 24 და ქვემო აჭარის 11 ნასოფლარი, რომელთა შემოსავალიც აღრიცხულია “დაეთარში” და მათი რაოდენობა შესაბამისად 100000 და 137098 ახჩას უტოლდება. აქედან გამომდინარე, მიწის მოსავლიდან, ანუ უშურის სახით მთელი აჭარიდან 7661378 ახჩა გადაიხდებოდა (ამაში შედის ფუტკარზე დაწესებული უშურიც), მაშინ, როდესაც მთელი აჭარა დაეთარში დამოწმებული გადასახადების სახით 827423 ახჩას იხდიდა.

როდესაც ესაუბრობთ ახჩაზე, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს ახჩის კურსი აღნიშნულ პერიოდში. მ. აქლალს შესწავლილი აქვს ოსმალეთის იმპერიის

¹⁴⁵ Belldiceanu N., დასახლებული ნაშრომი, გვ. 61

¹⁴⁶ შენგელია ნ. ოსმალური გადასახადები და ეკლდებულებანი “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დაეთრის” მიხედვით, თხუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 299

¹⁴⁷ Güçer L. XVI-XVII yy. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1964, s. 54

¹⁴⁸ იქვე, გვ. 54

სახელმწიფო ფულადი სისტემა ცალკე, სადაც გადმოგვეცემს, რომ XV საუკუნის შუახანებიდან XVI საუკუნის შუახანებამდე ერთი ქილე, ანუ 25 კილოგრამი ხორბლის ფასი 2-3 ახჩიდან 5-6 ახჩამდე გაიზარდა. 1585 წლის შემდეგ კი ამ ციფრმა ოცს მიაღწია.¹⁴⁹

1560-1580 წლებში ერთი ქილე ხორბლის ფასი 15-16 ახჩას შეადგენდა.

ეს ციფრები მეტყველებენ იმაზე, რომ აგრარული მეურნეობა აჭარაში წამყვანი დარგი იყო და მიუხედავად მისი რელიეფური მდგომარეობისა, იგი მაინც მეცხოველეობაზე წინ იდგა, მაშინ, როდესაც თურქულ პროვინციებში უპირატესობა მეცხოველეობას ენიჭებოდა და იგი უფრო შემოსავლიან დარგს წარმოადგენდა.

შიდა ანატოლიასა და სტამბოლის ახლო ტერიტორიებზე, რუმელიის მიმართულებით, მიწისმფლობელთა ყველაზე დიდ შემოსავლის წყაროს განვითარებული მეცხოველეობა წარმოადგენდა. უეჭველია, რომ იგი სოფლის მეურნეობაზე ბევრად უფრო შემოსავლიანი იყო.¹⁵⁰ მაგალითად, ამ ტერიტორიებზე იმდენად დიდი იყო წვრილფეხა საქონლის რიცხვი, რომ სახელმწიფომ, აქ, ამ დარგზე, განსხვავებული გადასახადები შემოიღო, რათა გაეზარდა შემოსავალი.¹⁵¹

როგორც ვიცით მეცხოველეობა ტრადიციულ თურქულ მეურნეობას წარმოადგენდა და აქედან გამომდინარე აგრარული მეურნეობა ხშირად, ყოველ შემთხვევაში იმპერიის შექმნის პირველ ხანებში, მეორე პლანზე იყო გადანაცვლებული. აგრარული მეურნეობა განვითარებული იყო უფრო არათურქულ პროვინციებში, სადაც მოსახლეობა დიდი ხნის დამკვიდრებული იყო და მიწის დამუშავებაც მის ტრადიციას წარმოადგენდა.

როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, ოსმალთა დამკვიდრებამ და მათმა მიწათმფლობელურმა წესებმა უარყოფითი გავლენა იქონია ადგილობრივ მეურნეობაზე, მაგრამ აჭარის მაგალითიდან ჩანს, რომ სოფლის მეურნეობა აქ მაინც წამყვან დარგად რჩებოდა.

აჭარაში განვითარებულ სოფლის მეურნეობაზე მიგვანიშნებს თურქი ისტორიკოსის ქათიბ ჩელების სიტყვებიც. არტაანის ახლომდებარე ციხესიმაგრეებზე საუბრისას იგი აღნიშნავს, რომ “ქენზეს ციხე, ყაზანის ციხე და სხვები ლალა მუსტაფა ფაშას დაპყრობილია, ყმაწვილების სასწაელებლები, მცირე ბაზრები, აქა-იქ პატარა ფუნდუკები არის. რადგანაც მისი ჰაეა ცივია ბალენახი არ აქვს. ხილი თორთუმიდან და აჭარის ციხიდან მოდის...”¹⁵²

მოცემული ციფრები აგრეთვე მეტყველებენ იმაზე, თუ რა მძიმე ტვირთს წარმოადგენდა მოსახლეობისათვის უშურის გადასახადი და აგრეთვე როგორი მნიშვნელოვანი იყო იგი სახელმწიფოსათვის.

9. “დაეთარში” აღწერილი თითქმის ყველა დასახლებულ სოფელში დამოწმებულია გადასახადი წისქვილზე. ამ გადასახადს ერთნაირად იღებდნენ,

¹⁴⁹ Akdağ M. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkışafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti, TTK Belleten, cilt XIII, sayı 52, Ankara 1949, s. 531

¹⁵⁰ Akdağ M. Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243- 1453), cilt 2, Ankara 1999, s. 139

¹⁵¹ იქვე, გვ. 139

¹⁵² ქათიფ ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. თურქულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო გ. ალასანიამ. თბილისი 1978, გვ. 303

როგორც ქარის, ისე წყლის წისქვილზე და იგი იმ მიწის მეპატრონეს ეკუთვნოდა, რომელზეც იდგა წისქვილი.¹⁵³ წისქვილზე გადასახადი აიღებოდა როგორც ნატურალური (ქერი, ხორბალი), ისე ფულადი სახით. მისი რაოდენობა რეგიონების მიხედვით განსხვავდებოდა ერთმანეთისაგან.

“გურჯისტანის კანუნ-ნამეში” წისქვილის გამოსაღების შესახებ ნათქვამია, იგი “დაეთარში” ჩაწერილობის მიხედვით აიღება და ზედმეტი რაიმე არ უნდა იქნეს აღებული. თუ ვილაიეთის აღწერის შემდეგ ასალი წისქვილი იქნება აშენებული, მაშინ თიმარის მფლობელმა გამოსაღები აიღოს ახლომანლო მდებარე წისქვილებზე შეწერილი გამოსაღების შესაბამისად; “ზედმეტი არ უნდა იქნას აღებული”.¹⁵⁴

როგორც ვხედავთ, გადასახადის რაოდენობაზე არაფერია ნათქვამი. წისქვილის გადასახადის რაოდენობა დამოკიდებული იყო იმაზე, თუ რამდენ ხანს მუშაობდა წისქვილი და რამდენი თვალი ჰქონდა მას. აიღინის, იჩელის, მალათიის, კარამანის ვილაეთებში ის წისქვილი, რომელიც მთელი წლის განმავლობაში მუშაობდა 60 ახჩას იხდიდა, ექვს თვეზე 30 ახჩას, ხოლო სამ თვეზე – 15 ახჩას. თირქალაში მთელ წელზე 30 ახჩა გაიღებოდა, ხოლო ექვს თვეზე 15 ახჩა. მორაში წისქვილის გადასახადის რაოდენობა წელიწადში 120-ს, ხოლო ექვს თვეში 60 ახჩას უდრიდა.¹⁵⁵

საინტერესო ცნობაა მოცემული წისქვილების შესახებ სულეიმან კანუნის კანუნ-ნამეში, რომელშიც ნათქვამია, რომ თუ თიმარზე მიწერილი წისქვილი, რომელიც შემოსავლის წყაროს წარმოადგენს, დაზიანდება, მაშინ თიმარის მფლობელმა უნდა უბრძანოს მისი შეკეთება. იმ შემთხვევაში, თუ წისქვილის მფლობელს აქვს მისი შეკეთების შესაძლებლობა და არ შეაკეთებს მას, წისქვილზე დაკისრებული გადასახადის რაოდენობა სიფაქიმ უნდა გადაიხადოს; ხოლო იმ შემთხვევაში, თუ წისქვილის მფლობელს არ აქვს საშუალება შეაკეთოს წისქვილი და გადაიხადოს გადასახადი, მაშინ ყადის შუამდგომლობით უნდა გაიყიდოს, რათა მყიდველმა შეაკეთოს იგი და გადაიხადოს მასზე შეწერილი გადასახადი.¹⁵⁶

“დაეთარის” მიხედვით იოლად ირკვევა, რომ აჭარაში წისქვილის ყოველ თვალზე მთელი წლის განმავლობაში 60 ახჩა იყო დაწესებული და ექვს თვეზე – 30 ახჩა, რადგან ყველგან ნათლად არის დამოწმებული წისქვილის მუშაობის ხანგრძლივობა, თვალის რაოდენობა და გადასახადის რაოდენობა.

აჭარაში წისქვილზე შეწერილი გადასახადის საერთო რაოდენობა 2040 ახჩაა (840 ახჩა ქვემო და 1200 ახჩა ზემო აჭარაში).

10. ოსმალეთის საგადასახადო სისტემაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ადგილი ეკავა ჯიზეეს გადასახადს, რომელსაც არამუსლიმი მოსახლეობა იხდიდა საკუთარი ოჯახის, ქონების და სარწმუნოების უსაფრთხოებისათვის. ეჭვგარეშეა, რომ აჭარაშიც, როგორც ქრისტიანულ პროვინციაში, აუცილებლად იქნებოდა

¹⁵³ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, I. Kitap, İstanbul 1994, s. 189

¹⁵⁴ “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დაეთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 2

¹⁵⁵ Çağatay N., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 503-504

¹⁵⁶ Тверитинова А. С., დასახელებული ნაშრომი, გვ. 27

ჯიზიეს გადასახადი.

ჯიზიეს გადასახადი ცალკე აღირიცხებოდა და ყველა გადამხდელს ეძლეოდა საბუთი, რომელიც მოხელეების მიერ დასმული ზუთი ბეჭდით მოწმდებოდა. ეს გახლავთ მიზეზი იმისა, რომ “ზემო აჭარის ლივის ვრცელ დაეთარში” არ გვხვდება ჯიზიეს გადასახადი. ამის გამო ძნელია იმის გაგება თუ რა რაოდენობით იხდიდა აჭარის მოსახლეობა ჯიზიეს გადასახადს.

კანუნ-ნამეებში გვხვდება საკომლო გადასახადი, რომელსაც იხდიდა ყველა, ვისაც მართებდა საქორწინოსა და სხვა გადასახადების გადახდა. საკომლო გადასახადი იყო მიწაზე დაწესებული გადასახადი და მისი რაოდენობა ჩიფთის რაოდენობაზე იყო დამოკიდებული. “გურჯისტანის ვილაიეთის ღიდი დაეთარის” კანუნ-ნამეში საკომლო გამოსაღების შესახებ ნათქვამია: “თუ გარეშე ვინმე მოვა და სიფაჰის თიმარზე გამოიზამთრებს, მაშინ, თუ ის ცოლშვილიანია, მის გადახდეს გაზამთრების გამოსაღები – 6 ახჩა, ხოლო თუ ის მარტოხელაა, მაგრამ კერა აქვს, მაშინ გადახდეს საკვამლე გამოსაღები – 3 ახჩა. თუ კი ის მიწას დახნავს და დათესავს და მიწის გამოსაღებს გადაიხდის, მაშინ გაზამთრების გამოსაღებს ის აღარ იხდის. მოზამთრეები სამი წლის გამავლობაში იხდიან გაზამთრების გამოსაღებს; ხოლო თუ გაზამთრებაში დააყოვნდებათ 3 წელზე მეტი, მაშინ თავის სიფაჰის უნდა მისცენ გამოსაღები ბენაქი – 18 ახჩა”.¹⁵⁷

ეჭვგარეშეა, რომ საკომლო გადასახადი აჭარაშიც არსებობდა. აჭარის “დაეთარში”, სხვა დაეთრების მსგავსად, საკომლო გადასახადი ცალკე არ არის დამოწმებული, რაც მხოლოდ და მხოლოდ იმითაა გამოწვეული, რომ ეს გადასახადი ბაღჭავას გადასახადთა ჯგუფს მიეკუთვნება¹⁵⁸ და აქედან გამომდინარე დაეთარში იგი ბაღჭავასა და საქორწინო გამოსაღებთან ერთად უნდა იყოს დაანგარიშებული.

გარდა ზემოთ აღნიშნული გადასახადებისა, ოსმალეთის მოსახლეობა იხდიდა მთელ რიგ გადასახადებს, რომლებიც კანუნ-ნამეებით არ იყო გათვალისწინებული და არც დაეთრებში აღირიცხებოდა. ესენი იყო ათასგვარი საბეგრო ვალდებულებები, რომლებიც სხვადასხვა შემთხვევებთან იყო დაკავშირებული. გარდა ამისა გლეხებს ევალებოდათ რიგი სამუშაოების შესრულება, გზებისა და ხიდების შეკეთება და სხვა.

ოსმალური საგადასახადო სისტემის ერთ-ერთი დამახასიათებელი თვისება იყო ის, რომ ქრისტიანი გაცილებით მეტი რაოდენობის გადასახადს იხდიდა, ვიდრე მუსლიმი, რაც ნათლად ჩანს “დაეთარის” ანალიზიდანაც. მუსლიმი გარკვეული უპირატესობით სარგებლობდა ქრისტიანთან შედარებით, რაც უფრო ართულებდა ისედაც დაკაბალებული ქრისტიანი გლეხობის მდგომარეობას. ეს ფაქტორი გახლდათ ძირითადი მიზეზი, ოსმალეთის იმპერიის მრავალი ქრისტიანული პროვინციის მსგავსად, აჭარის მოსახლეობის შემდგომი, თანდათანობითი ისლამიზაციისა.

ქვემო აჭარის თერთმეტი და ზემო აჭარის ოცდამათხი სოფელი მთლიანად

¹⁵⁷ გურჯისტანის ვილაიეთის ღიდი დაეთარი”, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941, გვ. 2

¹⁵⁸ Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap, İstanbul 1994, s. 175

დაცლილია მოსახლეობისაგან. მაგრამ მათი შემოსავალიც დაანგარიშებულია და შეტანილია დავთარში. ზემო აჭარაში გვხვდება ციხის რაბათები, რომლებიც აგრეთვე დაცლილია მოსახლეობისაგან.

არის აგრეთვე სოფლები, რომლებშიც მხოლოდ ორი კომლია შემორჩენილი და დაანგარიშებულია მათზე დაკისრებული გადასახადების საერთო რაოდენობა.

ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი

თულრა: სულთან სელიმ ხანი სულეიმან ხანის ძე, მუდამ გამარჯვებული

1. სოფელი იორამის ციხის რაბათი, ჯამი 10500
2. სოფელი ჭა, ჯამი 14000
3. სოფელი მელიქშმინდა, ჯამი 19000
4. სოფელი სხალთა, ჯამი 23000
5. სოფელი წაბლვანა, ჯამი 17000
6. სოფელი ტერი, ჯამი 4500
7. სოფელი ზემო კურმა, ჯამი 4000
8. სოფელი თაგო, ჯამი 5000
9. სოფელი ჩაო, ჯამი 7500
10. სოფელი ფურტიო, ჯამი 7000
11. სოფელი ნენია, ჯამი 11500
12. სოფელი დაბაძველი, ჯამი 7985
13. სოფელი ლაპორი, ჯამი 15500
14. სოფელი დანისპარაული, ჯამი 10500
15. სოფელი კვატია, ჯამი 12000
16. სოფელი ოშქანა, ჯამი 9400
17. სოფელი საქაშთაო, ჯამი 8500
18. სოფელი ქუდგაური, ჯამი 2000
19. სოფელი მაწყვალთა, ჯამი 5000
20. სოფელი თხილვანა, ჯამი 7500
21. სოფელი ბულაური, ჯამი 4000
22. სოფელი ტბეთი, ჯამი 1500
23. სოფელი შუანალვარი, ჯამი 3000
24. სოფელი ტურთა, ჯამი 2000
25. სოფელი კონანა, ჯამი 999
26. სოფელი კალოთა, ჯამი 3500
27. სოფელი ქოჩახი, ჯამი 4000
28. სოფელი მაქეთა, ჯამი 3000
29. სოფელი რაგთა, ჯამი 8500
30. სოფელი ხიხაძირის ციხის რაბათი, ჯამი 5000
31. სოფელი გუდნა, ჯამი 10000
32. სოფელი ხულა, ჯამი 9000
33. სოფელი ლორჯომი, ჯამი 2999
34. სოფელი დიდი აჭარა, ჯამი 15000
35. სოფელი ბელლეთი, ჯამი 6000
36. სოფელი ფოცხო, ჯამი 15002
37. სოფელი ქეედა კურმა, ჯამი 3000
38. სოფელი აღმე, ჯამი 2999
39. სოფელი ნიგაზეული, ჯამი 7000
40. სოფელი ჩანჩხალო, ჯამი 9500
41. სოფელი ქვემო მალდაშალი, ჯამი 4000

42. სოფელი ჭვანა, ჯამი 14000
43. სოფელი წყაროთა, ჯამი 4870
44. სოფელი უჩამბა, ჯამი 5615
45. სოფელი ბარათაული, ჯამი 4000
46. სოფელი ტბეთის ციხის რაბათი, ჯამი 16950
47. სოფელი ახალდაბა, ჯამი 3000
48. სოფელი ქარაფეთა, ჯამი 3000
49. სოფელი კაეიანის ციხის რაბათი, ჯამი 2000
50. სოფელი ოთალთას ციხის რაბათი, ჯამი 3000
51. სოფელი სამხლისი, ჯამი 12000
52. სოფელი ტაბახმელა, ჯამი 6000
53. სოფელი შუა კალო, ჯამი 6000
54. სოფელი ქორეთი, ჯამი 7000
55. სოფელი ამალდიური, ჯამი 5000
56. სოფელი ზემო მლაშალი, ჯამი 5000
57. სოფელი ბორდოყანა, ჯამი 3000
58. სოფელი დიოკნისი, ჯამი 6000
59. სათესველი მანიაკეთი, ჯამი 1999

ქვემო აჭარის ნაპიე ხსენებულ ლივაში

1. სოფელი მერისი, ჯამი 3000
2. სოფელი დანდალო, ჯამი 10000
3. სოფელი ახო, ჯამი 7930
4. სოფელი რადამუდი, ჯამი 5770
5. სოფელი ცხმორისი, ჯამი 2770
6. სოფელი კანტაური, ჯამი 7490
7. სოფელი კვაშტა, ჯამი 125000
8. სოფელი ვაიო, ჯამი 23060
9. სოფელი აქუცა, ჯამი 3000
10. სოფელი წონიარისი, ჯამი 7000
11. სოფელი ვარჯანისი, ჯამი 1832
12. სოფელი ზვარე, ჯამი 6200
13. სოფელი ზედსოფელი, ჯამი 5000
14. სოფელი ზენდიდი, ჯამი 5000
15. სოფელი მახუნცეთი, ჯამი 7500
16. სოფელი გალიეთი, ჯამი 7800
17. სოფელი აბუქეთა, ჯამი 3000
18. სოფელი ნასეირიანი, ჯამი 5000
19. სოფელი ორცეა, ჯამი 30000
20. სოფელი ხოხონა, ჯამი 20000
21. სოფელი თამარი, ჯამი 5000
22. სოფელი ცხემლვანა, ჯამი 15000
23. სოფელი ბზუბზუ, ჯამი 3000

24. სოფელი ზუნდაგა, ჯამი 3000
25. სოფელი დოლოგანი, ჯამი 20000
26. სოფელი საწნახენა, ჯამი 4295
27. სოფელი საღორეთის ციხის რაბათი, ჯამი 25000
28. სოფელი ტბეთა (ტიბეთა), ჯამი 2000
29. სოფელი კაპნისთავი, ჯამი 3000
30. სოფელი ხერთვისი, ჯამი 20000
31. სოფელი კიბე, ჯამი 20000
32. სოფელი ძენწმანი, ჯამი 6000
33. სოფელი კლდეტი, ჯამი 3000
34. სოფელი დაბასუბანი, ჯამი 18000
35. სოფელი მეძიბნა ჯამი 2000

ზემო აჭარის ნაკიე ხსენებულ ლივაში

1. სოფელი იორამის (إريام) ციხის რაბათი, მეორე სახელი შუბანი, ახლოსაა ვარდუბანის მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს.

მახარებელ ძე გაბრიელისა
 ანოსიმი ძმა მისი
 გოგიჩა ძე აბარნუდისა
 ელისე ძმა მისი
 ფირანი ძე ლევანასი
 გაბრიელ ძე მისი
 ოსეფა ძე შაქარასი
 იოანე ძე მისი
 ნონია ძე ამროსისა
 მახარებელ ძე მისი
 სურა სახელია
 დანიელ ძმა მისი
 მახარებელ ძე სევერასი
 ზადირა ძე ალისუნისა
 ვარძელი ძე გუგულისა

ჯამი 10500

ისფენჯი - 15 კაცი, 375 ახჩა
 ხორბალი - ქილა 420, ღირებულება 4200
 ქერი - ქილა 5000, ღირებულება 4000
 გამოსაღები ბოსტანზე 50
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 194
 გამოსაღები ფუტკარზე 550
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 200
 გამოსაღები ღორზე 50
 გამოსაღები ცხეარზე 50

გამოსაღები იალაღზე 200
გამოსაღები კანაფზე 150
გამოსაღები ხილზე 56
წისქვილი სამი თვალი ექვსი თვით 90
ნახუარი ბად ჰავა და საქორწინო გამოსაღები 335

2. სოფელი ჭა, ახლოსა მელიქწმინდასთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ნოვრუზი ძე დანიელისა
იოსებ ძე მისი
ზანეთი ძე ბასილასი
ბასილი ძმა მისი
მახარებელ ძე საბანასი
იოსებ ძმა მისი
მახარებელ ძე დანიელასი
იოსებ ძე მისი

ჯამი 14000

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
ხორბალი - ქილა 650, ღირებულება 6500
ქერი - ქილა 600, ღირებულება 4800
ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
გამოსაღები ხილზე 150
შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 250
გამოსაღები ბოსტანზე 60
გამოსაღები კანაფზე 70
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 210
გამოსაღები მურახხასიე 16
გამოსაღები ღორზე 34
გამოსაღები ცხვარზე 50
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 170

3. სოფელი მელიქწმინდა, ახლოსა სოფელ ჭასთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

შაქარა ძე იოსებისა
გოგიჩა ძმა მისი
ადარუსი ძე მისი
გოგიჩა ძმა მისი
შაქარა ძე დავითასი

მახარებელ ძე მისი
ელისა ძე ბასილასი
ხახუტა ძმა მისი
ნონია ძე აღუმისა
შაქარა ძე მისი
გოგინა ფერუნი
ადარნას ფერუნი
ბუბა ძე მისი
გოგინა ძე ბასილასი

ჯამი 19000 ახჩა

ისფენჯი - 14 კაცი, 350
ხორბალი - ქილა 650, ღირებულება 6500
ქერი - ქილა 900, ღირებულება 7200
ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
გამოსალები ხილზე 500
შირა - მანი 400, ღირებულება 2400
კაკალი ქილა 10, ღირებულება 200
გამოსალები ბოსტანზე 50
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსალები კანაფზე 40
გამოსალები ფუტკარზე 60
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 100
გამოსალები მურახხასიე 28
გამოსალები ღორზე 50
გამოსალები ცხვარზე 50
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
გამოსალები იალალზე 12
ბადჰავა და საქორწინო გამოსალები 250

4. სოფელი სხალთა, ახლოსაა ფაჩხას მაჰალესთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ეასილ მღვდელი ძე ზანქანურისა
აბრამ ძმა მისი
ლევანა ძე რაფიელისა
ზაქარა ძმა მისი
ნიკოლოზ ძე იოანესი
ელისა ძმა მისი
ნოვრუზა ძე გიორგისა
გიორგი ძე დარსიასი
მეჰმედ ფირული
გოგინა ძე ჯილიასი

აღამირ ძე მასხუმისა
რამაზ ძმა მისი
მამუკა ძმა მისი
სურზილი ძე ჯანიბეგისა
მანა სახელი

სხალთის ჭალა ამჟამად ზემო აჭარის მირლივას მუსტაფა ბეგის მფლობელობაშია.

მიწა აბრაამ მღვდლისა, ახლოსაა ჭალასთან და წისქვილთან, ამჟამად სულეიმან ბეგის მფლობელობაშია. თანახმად შარიათის ჰუჯეთისა იძლევა უშურსა და გამოსაღებს.

ჯამი 23000

ისფენჯი - 15 კაცი, 375
ხორბალი - ქილა 700, ღირებულება 7000
ქერი - ქილა 1000, ღირებულება 8000
ფეტვი - ქილა 250, ღირებულება 2000
კაკალი - ქილა 20, ღირებულება 400
შირა - მანი 400, ღირებულება 2400
გამოსაღები ხილზე 425
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები ფუტკარზე 100
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 270
გამოსაღები მურახხასიე 30
გამოსაღები კანაფზე 100
გამოსაღები იალაღზე 90
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 100

ბაღი და ვენახი ერთი ნაკვეთი აბდაგი მღვდლისა, ვენახი მიწის ნაკვეთით. ღურისა, ერთი ნაკვეთი. ვენახი აქლამის ერთი ნაკვეთი, ვენახი გორდულასი ერთი ნაკვეთი, ამჟამად იგი სულეიმან ბეგის მფლობელობაშია. თანახმად შარიათის ჰუჯეთისა, ცალკე ნაკვეთის სახით. წელი - 50.

ვენახი ადგაეურის სახელწოდებით ცნობილი ერთი ნაკვეთი ზემო აჭარის მირლივას მუსტაფა ბეგის მფლობელობაშია. მანსადურის სახელწოდებით ცნობილი ერთი ნაკვეთიც, გორდილას სახელწოდებით ცნობილი ერთი ნაკვეთიც მის მფლობელობაშია, გარდაკვეთილია წელიწადში 150

5. სოფელი წაბლვანა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იოსებ ძე დანიელისა

ლევანა ძე ბეჟანისა
ჯაჯანა ძე ბასილასი
ზაქარა ძე გიორგისა
არნა ძე მისი
გიორგი ძე იოანესი
ქერამი ძე მისი
დანიელ ძე კარაპეტასი
გოგინა ფირული

ჯამი 17000

ისფენჯი - 9 კაცი, 225
ხორბალი - ქილა 600, ღირებულება 6000
ქერი - ქილა 700, ღირებულება 5600
ფეტვი - ქილა 250, ღირებულება 2000
კაკალი - ქილა 10, ღირებულება 200
შირა - მანი 300, ღირებულება 1800
გამოსალები ხილზე 175
გამოსალები ბოსტანზე 80
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსალები კანაფზე 120
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 170
გამოსალები მურახხასიე 18
გამოსალები ღორზე 100
გამოსალები ფუტკარზე 100
გამოსალები იალალზე 12
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღპავა და საქორწინო გამოსალები 270

6. სოფელი ჭერი, ახლოსაა ძმაგულას მაპალესთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ფირუნი გიორგი
გაბრიელ ძე მისი
იოანე ძე როსტევეანისა
მახარებელ ძე მისი
მღვდელი ელიაზარი
იორდანე ძე კარამიასი
მახარებელ ძე მისი
შარვანიზ ძე ფირანისა

ჯამი 14500

ისფენჯი - 8 კაცი, 200

ხორბალი - ქილა 500, ღირებულება 5000
 ქერი - ქილა 700, ღირებულება 5600
 ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
 კაკალი - ქილა 10, ღირებულება 200
 შირა - მანი 200, ღირებულება 1200
 გამოსაღები ხილზე 100
 გამოსაღები ბოსტანზე 100
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
 გამოსაღები კანაფზე 120
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 200
 გამოსაღები მურახხასიე 16
 გამოსაღები ღორზე 84
 გამოსაღები ფუტკარზე 100
 გამოსაღები იალალზე 100
 წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
 ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 250

7. სოფელი ზემო კურმა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

გიორგი ძე მახარობლისა
 ლომია ძე მისი
 გელმაზა ძე კარაპეტასი
 იოსებ ძე მისი
 საგინა ფერული

ჯამი 4000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
 ხორბალი - ქილა 150, ღირებულება 1500
 ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
 კაკალი - ქილა 5, ღირებულება 100
 გამოსაღები ბოსტანზე 5
 შირა - მანი 50, ღირებულება 300
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 90
 გამოსაღები ფუტკარზე 50
 გამოსაღები კანაფზე 50
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანი - 100
 გამოსაღები მურახხასიე 10
 გამოსაღები ღორზე 90
 გამოსაღები იალალზე 30
 გამოსაღები ცხვარზე 70
 წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
 ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 170

8. სოფელი თავო, ახლოსაა სოფელ კურძასთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ნაქითა ძე ვაბრიელისა
ლულუჯა ბერუკი
ალია ძე მისი
იონანე ძე მახარობლისა
გოგიჩა ფირუნი

ჯამი 5000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ხორბალი - ქილა 150, ღირებულება 1500
ქერი - ქილა 200, ღირებულება 1600
ფეტვი - ქილა 20, ღირებულება 160
კაკალი - ქილა 10, ღირებულება 200
შირა - მანი 500, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 195
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 120
გამოსალები ფუტკარზე 100
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 200
გამოსალები მურახხასიე 10
გამოსალები ღორზე 100
გამოსალები იალალზე 90
გამოსალები ცხვარზე 100
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსალები 190

9. სოფელი ჩაო ახლოსაა სოფელ თავოსთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

დავით ძე გუგულასი
გოგიჩა ძე მისი
ვარძელა ძე მასირასი
გოგიჩა ძე მისი
ურქმეზ ძე იმრესი
მეჰმედ ბერული
ბაკურ ძე მისი

ჯამი 7500

ისფენჯი - 7 კაცი, 175
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 300, ღირებულება 2400
ფეტვი - ქილა 20, ღირებულება 160
კაკალი - ქილა 10, ღირებულება 200

შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 125
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 240
გამოსაღები ბოსტანზე 150
გამოსაღები კანაფზე 130
გამოსაღები მურახხასიე 14
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 150
გამოსაღები ფუტკარზე 100
გამოსაღები ღორზე 80
გამოსაღები იალალზე 36
გამოსაღები ცხვარზე 100
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 120

10. სოფელი ფურტიო, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

მახარებელ ძე თავილისა
აზარია ძე მღვდელ იასესი
იასონ ძე მისი
გაგუნა ძე მახარებლისა

ჯამი - 7000

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 300, ღირებულება 2400
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
გამოსაღები კაკალზე - ქილა 5, ღირებულება 100
შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 120
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 180
გამოსაღები ბოსტანზე 50
გამოსაღები კანაფზე 70
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 150
გამოსაღები მურახხასიე 8
გამოსაღები ღორზე 42
გამოსაღები ფუტკარზე 80
გამოსაღები ცხვარზე 120
გამოსაღები იალალზე 50
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 150

11. სოფელი ნენია, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ოქროპირი ძე გაბრიელისა

გაბრიელ ძმა მისი
ბადადა ძე მისი
გოგინა ძე იოსებისა
ბასილი ძმა მისი

ჯამი - 11500

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ხორბალი - ქილა 450, ღირებულება 4500
ქერი - ქილა 500, ღირებულება 4000
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
კაკალი - ქილა 3, ღირებულება 60
შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 235
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 300
გამოსალები ბოსტანზე 250
გამოსალები კანაფზე 150
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 250
გამოსალები ღორზე 150
გამოსალები ფუტკარზე 190
გამოსალები მურახხასიე 10
გამოსალები ცხვარზე 500
გამოსალები იალალზე 100
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსალები 300

12. სოფელი დაბაძველი, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ვარძელი ძე ამარინდოსი
ქარანია ძმა მისი

ჯამი ისფენჯისა და სხვათაგან 7985

13. სოფელი ლაპორი, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

დანიელ ძე გუდანასი
გაბრიელ ძე ღონიასი
ღონია ძე მისი
გაბრიელ ძე გოგიასი
ქემრუზი ძე მისი
მახარებელ ძე ბამანასი
ბადადა ძე მისი

ჯამი - 15500

ისფენჯი - 7 კაცი, 175
ხორბალი - ქილა 700, ღირებულება 7000
ქერი - ქილა 750, ღირებულება 6000
ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
კაკალი - ქილა 5, ღირებულება 100
შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 125
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსალები ბოსტანზე 50
გამოსალები კანაფზე 50
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 200
გამოსალები ღორზე 40
გამოსალები ფუტკარზე 60
გამოსალები მურახხასიე 14
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
გამოსალები იალალზე 16
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსალები 240

14. სოფელი დანისპარაული, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ბასილი ძე დანიელისა
მახარებელ ძე მისი
იასე ძე როსტევეანისა
დარისპან ძე მისი
იონე მღვდელი

ჯამი - 10500

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ხორბალი - ქილა 400, ღირებულება 4000
ქერი - ქილა 500, ღირებულება 4000
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
ჭვავი - ქილა 5, ღირებულება 100
გამოსალები ხილზე 255
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 340
გამოსალები ბოსტანზე 150
გამოსალები კანაფზე 150
გამოსალები მურახხასიე 10
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 390
გამოსალები ფუტკარზე 150
გამოსალები ღორზე 150
გამოსალები იალალზე 100
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსალები 440

15. სოფელი კვატია, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

სიმონ ძე მამაგელის
სელმან ძე მისი
არაქელ ძე თოროზისა
გოგინა ძე მისი

ჯამი - 12000

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ხორბალი - ქილა 500, ღირებულება 5000
ქერი - ქილა 500, ღირებულება 4000
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
კაკალი - ქილა 5, ღირებულება 100
შირა - მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 200
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 350
გამოსალები ბოსტანზე 150
გამოსალები კანაფზე 130
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 350
გამოსალები ღორზე 150
გამოსალები ფუტკარზე 250
გამოსალები იალალზე 150
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
გამოსალები მურახხასიე 8
ბადკავა და საქორწინო გამოსალები 462

16. სოფელი ოშქანა, ახლოსა ვარდიდაბასთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

რამაზი ძე ნიკოლოზისა
გეადი ძე მისი
ლევანი ძე ვარძელასი
ადონა ძე მისი
გოგია ძე ალი სელამისა
ნონია ძე მისი

ჯამი - 9400

ისფენჯი - 6 კაცი, 150
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 500, ღირებულება 4000
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
გამოსალები ხილზე 80

გამოსაღები ბოსტანზე 190
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 350
გამოსაღები კანაფზე 150
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 450
გამოსაღები მურახხასიე 12
გამოსაღები ღორზე 138
გამოსაღები ფუტკარზე 150
გამოსაღები იალალზე 100
გამოსაღები ცხვარზე 230
წისკვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰაუა და საქორწინო გამოსაღები 300

17. სოფელი საქაშთაი (سکاشتا) , ახლოსა სოფელ ბელეთთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 2000

18. სოფელი ქუდგაური (ქუთაური), ახლოსა სოფელ ხულასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 2000

19. სოფელი მაწყვალთა, ცარიელია რეაიასაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

20. სოფელი თხილვანა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

კარანია ძე ჯარმუქისა
ბადადა ძე მისი

ჯამი ისფენჯისა და სხვათაგან 7500

21. სოფელი ბულაური, ახლოსა გორშემის (گورشمس) მაქალესთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

დაებანაზა ბერუკი
მახარებელ ძმა მისი
სიმონა ძე იასონისა
სიმონა ძე ზაბალასი
ბონიჩე ძმა ასარაულისა
ბაბუნა სახელია
მახარებელ სახელია
დაენია სახელია

ჯამი 4000

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
ზორბალი - ქილა 150, ღირებულება 1500
ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
გამოსაღები ბოსტანზე 30
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 40
გამოსაღები თაფუსა და დემთიბანზე - 30
გამოსაღები კანაფზე 20
გამოსაღები ფუტკარზე 20
გამოსაღები ღორზე 40
გამოსაღები იალაზე 30
გამოსაღები მურახხასიე 16
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 74

22. სოფელი ტბეთი, ახლოსაა სოფელ ლუი ავალთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 1500

23. სოფელი შუნაღვარი, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

24. სოფელი ჭურთა (ჰაჰჰ), ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 2000

25. სოფელი კონანა, ახლოსაა სოფელ შუბანთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 999

26. სოფელი კალოთა, ახლოსაა სოფელ ოშქანასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3500

27. სოფელი ქოჩახი, ახლოსაა სოფელ კალოთასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 4000

28. სოფელი მაქეთა, ახლოსაა სოფელ თხილვანასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

29. სოფელი რაგთა, ახლოსაა სოფელ დაბაძველთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 8500

30. სოფელი ხიხაძირის ციხის რაბათი, მეორე სახელი ბარათაული, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

31. სოფელი გუდნა (Կաճ), ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 10000

32. სოფელი ხულა, ახლოსაა დიაკონიძისა და გუდისხევის მაჰალეებთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

გოგიჩა ძე გიორგისა
აღდგომელა ძე მისი
გივა ძე აქუმისა
ოქროპირი ძმა მისი
ოქროპირი ძე კარაბილისა
გარსევან ძე გორდულასი
შალიქ ძე მისი
ანუქა ძე ლალიასი
ყანდურალი ძე მისი
იოანე ძე გიორგისა
სადაქა ძე მისი
ანანია ძე მექისა
გიორგი ძმა მისი
თაენიდი ძე მისი
ბასილ ძე ანბალისა
ჯანერ ძმა მისი
ერლომ ძე აბრამისა
გიორგი ძმა მისი
ბაქილ ძე მისი
ბაქილ ძე ხარანისა

ბასილ ძმა მისი
გიორგი ძე მისი
ომანურ ძე ლევანასი
მაზარებელ ძმა მისი
მელიქ ძე იოსებასი
დარისპანი ძმა მისი
ლევანი ძე ვანაქითისა
იოსებ ძმა მისი
გაბრიელ ძე მისი
როსტომ ძე ნაქითასი
ენუქი ძმა მისი
ბასილი ძე მისი
მანველ ძე იოსებისა
გაბრიელ ძმა მისი
გიორგი ძე დარისპანისა
გუმპას ძე გურდაჯასი
ბასილი ძე ონანოსი

მიწა ჰარანუნისა ჰუსეინ ზაიმის მფლობელობაში, თანახმად შარიათის
ჰუჯეთისა იძლევა ბეჰრესა და გამოსაღებს.

ჯამი 9000

ისფენჯი - 37 კაცი, 925
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 200, ღირებულება 1200
გამოსაღები ხილზე 75
გამოსაღები ბოსტანზე 70
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსაღები კანაფზე 80
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 200
გამოსაღები ფუტკარზე 80
გამოსაღები ღორზე 60
გამოსაღები მურახხასიე 74
გამოსაღები ცხვარზე 186
გამოსაღები იალალზე 40
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
წისქვილი გავერანებული 2
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 150

ვენახი გურანურისა ერთი ნაკვეთი, ასქუნასი ერთი ნაკვეთი და ღირანურისა

33. სოფელი ღორჯოში, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იოანე ძე გიორგისა
გოჩა ძე მისი
ქალადა ძმა მისი
ვარზელა ფირუზი
გაბრიელ ძე მისი
მახარებელ ძმა მისი
გაბრიელ ძმა მისი
მურად ძე გიორგისა
აბუსიმის ძმა მისი
ბარიმა ძე მისი
მახარებელ ძე ოქროპირისა
გიორგი ძე მისი
გირქული ძმა მისი
ბაბუსა ფერული
აბრამ ძე გულიასი
გრიგოლ ძე მისი
აბრაქელა ძმა მისი
ბასილი ფირული
არაქელა ძე ზაქასი
გიორგი ძმა მისი
მახარებელ ძმა მისი
გიორგი ძე არაქელისა
მახარებელ ძე მისი
ალია ძმა მისი
იოსებ ძე გიორგისა
იასე ძმა მისი
მახარებელ ძე მისი
გოგინა ძმა მისი
საბინა ძე მამაქულისა
იოანე ძმა მისი
აბრამ ძმა მისი
იოანე ძე როსტევეანისა

ჯამი 2999

ისფენჯი - 32 კაცი, 800
ზორბალი - ქილა 1200, ღირებულება 12000
ქერი - ქილა 1500, ღირებულება 12000
ფეტვი - ქილა 250, ღირებულება 2000

კაკალი ქილა 10, ღირებულება 200
გამოსაღები ხილზე 250
გამოსაღები ბოსტანზე 150
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსაღები კანაფზე 200
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 250
გამოსაღები ფუტკარზე 130
გამოსაღები მურახხასიე 64
გამოსაღები იალაღზე 36
გამოსაღები ცხვარზე 200
წისქვილი სამი თვალი 6 თვით 90
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 299

34. სოფელი დიდი აჭარა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იასე ძე არაქელისა
დავით ძმა მისი
გოგია ძმა მისი
მამაცა ძე ქარიასასი
პაპუნა ძმა მისი
ენუქი ძმა მისი

ჯამი 15000

ისფენჯი - 6 კაცი, 150
ხორბალი - ქილა 600, ღირებულება 6000
ქერი - ქილა 800, ღირებულება 6400
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
გამოსაღები ხილზე 150
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 180
გამოსაღები კანაფზე 120
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 300
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები მურახხასიე 12
გამოსაღები ღორზე 88
გამოსაღები იალაღზე 100
გამოსაღები ცხვარზე 200
შირა მანი 50, ღირებულება 300
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 280

35. სოფელი ბელღეთი, ახლოსაა სოფელ ფოცხოსთან, ექვემდებარება ზემო

აჭარას.

ვარქილ ძე სარასი
თათანა ძმა მისი
გაბრიელ ძე აქდანასი
ლუნია ძე მისი
მახარობელ ძე გიორგისა
ვარზელა ძმა მისი
ლევანა ძე მინდიასი
დაქუდარა ძე
ბასილი ძე ანტონისა
სიმონ ძე ბასილისა
მანუელ ძე მისი
როსტომ ძე გიორგისა
მანუელ ძე მისი
რამაზ ძე გილანასი

ჯამი 6000

ისფენჯი - 14 კაცი, 350
ხორბალი - ქილა 250, ღირებულება 2500
ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
კაკალი ქილა 3, ღირებულება 60
გამოსალები ხილზე 80
გამოსალები ბოსტანზე 100
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 130
გამოსალები კანაფზე 500
გამოსალები თაფუზე და ღეშთიბანზე - 100
გამოსალები ფუტკარზე 30
გამოსალები კანაფზე 20
გამოსალები მურახხასიე 28
გამოსალები ცხვარზე 140
გამოსალები ღორზე 30
გამოსალები იალალზე 22
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
წისქვილი გავერანებული 1
ბადჰაეა და საქორწინო გამოსალები 100
შირა მანი 25, ღირებულება 200

36. სოფელი ფოცხო, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ქესა ბილინა ძე ასროსი
სიმონ ძე მისი
გიორგი ბერული

გრიგოლ ძმა მისი
გუგალი ძმა ბასილასი
გუმბაბა ძე მისი
სულალა ძე მისი
ქამანური ძე მისი

ჯამი 15002

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
ზორბალი - ქილა 650, ღირებულება 6500
ქერი - ქილა 700, ღირებულება 5600
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
კაკალი ქილა 10, ღირებულება 200
გამოსაღები ხილზე 150
შირა მანი 120, ღირებულება 720
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 300
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 100
გამოსაღები თაფუსა და დემთიბანზე - 200
გამოსაღები ფუტკარზე 44
გამოსაღები მურახხასიე 16
გამოსაღები იალალზე 82
გამოსაღები ღორზე 90
გამოსაღები ცხეარზე 290
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 250

37.სოფელი ქვედა კურმა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

გაბრიელ ძე სათილმაზისა
ლუნია ძე მისი
მამისა ბერული
თავბერი ძე მისი
ავრალეთი ძე ბარსაქული
გოგიჩა ძე მისი
ფერული ლუნია
გოგიჩა ძმა მისი
ილლა ძე ჯაქალარისა
გაბრიელ ძე ქალარასი
ნუდი სერული
ოქროპირი სახელია

ვენახი ნოდარ და გაბრიელ აზნაურებისა, ახლოსა მიწის ნაკვეთთან, ამჟამად მუსტაფა ზაიმის მფლობელობაშია, თანახმად შარიათის ჰუჯეთისა, იძლევა

ბეჰრესა და გამოსაღებს.

ჯამი 3000

ისფენჯი - 12 კაცი, 300
ზორბალი - ქილა 100, ღირებულება 1000
ქერი - ქილა 100, ღირებულება 800
ფეტვი - ქილა 5, ღირებულება 40
კაკალი ქილა 2, ღირებულება 40
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 50
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 40
გამოსაღები ბოსტანზე 20
გამოსაღები კანაფზე 30
გამოსაღები ფუტკარზე 30
გამოსაღები მურახხასიე 24
გამოსაღები იალალზე 26
გამოსაღები ღორზე 20
გამოსაღები ცხვარზე 120
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 50
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
წისქვილი ერთი თვალი გავერანებული
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 80

სათესეველი ჭკანარი (سكانج), ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 1000

38. სოფელი აღმე, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

დიმიტრი ძე გიორგისა
სიმონ ძე მისი
ანდრია ძე კარაბისა
კარაბია ძე მისი
მახარებელ ძე მისი
მელიქ ძე მისი
მახარებელ ძე ხართიასი
გოგია ძე მისი
გრიგოლ ძე ქირბანელისა
ლევანა ძე მისი
ენუქი ძე მისი
ფირალი ძე გიორგისა
ურქერ ძე ოსირისა
აკოფ ძე მისი
გუგუჩა ძე მისი

ჯამი 2999

ისფენჯი - 15 კაცი, 375
ხორბალი - ქილა 1200, ღირებულება 12000
ქერი - ქილა 1500, ღირებულება 12000
ფეტვი - ქილა 250, ღირებულება 2000
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 125, ღირებულება 750
გამოსაღები ხილზე 250
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსაღები ბოსტანზე 150
გამოსაღები კანაფზე 170
გამოსაღები ფუტკარზე 130
გამოსაღები ღორზე 250
გამოსაღები იალალზე 265
გამოსაღები მურახხასიე 30
გამოსაღები ცხვარზე 699
წისქვილი სამი თვალი 6 თეით 90
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 590

ვენახი 4, პუსეინ ზაიმის მფლობელობაში, შარიათის ჰუჯეთის თანახმად იძლევა ბეჰრესა და გამოსაღებს.

39. სოფელი ნიგაზეული, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

გაბრიელ ძე მელიქისა
გიორგი ძმა მისი
ბართია ძმა მისი
ენუქი სახელია
შაქარა ბერული
იოანე ძე თემურ ხანისა
ფარსადან ძე მისი
ბადრი ძე ქიმრუზისა
ბადაქა ძმა მისი
სიმონ ძე თემურხანისა
ქუანა ძე მახარობლისა
ჯაჯანა ძე მისი
იასე ძმა მისი

ჯამი 7000

ისფენჯი - 13 კაცი, 325
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000

ქერი - ქილა 120, ღირებულება 1600
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 175
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსალები ბოსტანზე 80
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 120
გამოსალები ფუტკარზე 100
გამოსალები კანაფზე 70
გამოსალები მურახხასიე 26
გამოსალები იალალზე 94
გამოსალები იათალზე 60
წისქვილი სამი თვალი 6 თვით 90
ბაღაჟა და საქორწინო გამოსალები 210

40. სოფელი ჩანჩხალო, ახლოსაა სოფელ ნიგაზეულთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იმარინდო ძე ლევანისა
მელიქი ძმა მისი
იოსებ ძე მისი
ბალასული ძე ბასილისა
ბაქული ძმა მისი
ბადაღა ძე მისი

ჯამი 9500

ისფენჯი - 6 კაცი, 150
ზორბალი - ქილა 550, ღირებულება 5500
ქერი - ქილა 200, ღირებულება 1600
ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 25, ღირებულება 150
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 160
გამოსალები ბოსტანზე 132
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 128
გამოსალები ფუტკარზე 60
გამოსალები კანაფზე 70
გამოსალები ღორზე 70
გამოსალები იალალზე 60
გამოსალები ცხვარზე 116
გამოსალები ხილზე 64
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60

გამოსაღები მურახხასიე 12
ბადჰაჰა და საქორწინო გამოსაღები 68

41. სოფელი ქვემო მალდამალი (ქაქა), ახლოსაა სოფელ ბელლეთთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

მიწის ნაკვეთი ჰუსეინ ზაიმის მფლობელობაშია. შარიათის ჰუჯეთის თანახმად იძლევა ბეჰრესა და გამოსაღებს.

ჯამი მარცელეულისა და სხვათაგან 4000

42. სოფელი ჭვანა, ახლოსაა გომარდიდის მაჰალესთან, ამჟამად ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იასე ძე გოდენასი
ილია ძე მისი
მელიქი ძე ღუნიასი
გოგინა სახელი
ზაქარა ძე გიორგისა
გოგინა ძე კაითმაზისა
როსტევეან ძე სურასი
სურა ძე მისი
გოგინა ძე ელიასი
ვარძელა ძე ქუმარდიდისა
გოგინა ძმა მისი
ლუკა ძე ზაალისა
სისინა ძე რომანისა
შოშია ძმა მისი
იოანე ძე სერხანისა
ბანია ძე მისი
ბეჟანი ძე თემურისა
სულხან ძმა მისი
გოგია სახელია
ბასილი სახელია

ჯამი 14000

ისფენჯი - 20 კაცი, 500
ზორბალი - ქილა 600, ღირებულება 6000
ქერი - ქილა 700, ღირებულება 5600
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 200

გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 150
გამოსაღები ფუტკარზე 100
გამოსაღები კანაფზე 100
გამოსაღები იალალზე 90
გამოსაღები ღორზე 80
გამოსაღები მურახხასიე 40
გამოსაღები ცხვარზე 130
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 100

43. სოფელი წყაროთა, ახლოსა სოფელ ოთალთასთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ქესება ბასილა
იოსებ ძე მისი
იოსები ძე ჯუჯღლასი
ფანია ძე მისი

ჯამი 4780

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ხორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 150, ღირებულება 1200
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
კაკალი ქილა 3, ღირებულება 60
შირა მანი 25, ღირებულება 150
გამოსაღები ხილზე 90
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 90
გამოსაღები იალალზე 100
გამოსაღები ღორზე 80
გამოსაღები ფუტკარზე 70
გამოსაღები ცხვარზე 230
ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 300

44. სოფელი უჩაბა, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

აღდგომელ ძე გაბრიელისა
ერდექულა ფირული

ჯამი ისფენჯის, მარცვლეულისა და სხვათაგან 5615

45. სოფელი ბარათაული, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

გოგინა ძე მურზასი
როსტომ ძე ჰუსეინისა
გიორგი ფირუნი
თევდორე ძე მისი
ქემრუზ ძმა მისი

ჯამი 4000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ხორბალი - ქილა 1500, ღირებულება 1500
ქერი - ქილა 200, ღირებულება 1600
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
კაკალი ქილა 2, ღირებულება 40
შირა მანი 20, ღირებულება 120
გამოსაღები ხილზე 135
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 60
გამოსაღები ბოსტანზე 40
გამოსაღები კანაფზე 30
გამოსაღები თაფუსა და დემთიბანზე - 40
გამოსაღები ფუტკარზე 30
გამოსაღები იალალზე 20
გამოსაღები ღორზე 30
გამოსაღები ცხვარზე 80
ნახევარი ბაღაყა და საქორწინო გამოსაღები 70

46. სოფელი ტბეთის ციხის რაბათი, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

არბადი ძე ღარიბასი
ბასილი ძე მისი
ბესიკი გიორგი
ლევანი ძე მისი
ბუნჯი ძე ჯამასარასი
მახარებელ ძე მისი
გიორგი ძე საბითასი
მასარა ძე დანიელისა
როსტევან ძე ოქროპირისა
იასონ ძე აბულისა
მეჰმედ ძე ამროსისა
ოქმაზ ძე როსტევანისა

ჯამი 16950

ისფენჯი - 12 კაცი, 325
ზორბალი - ქილა 700, ღირებულება 7000
ქერი - ქილა 800, ღირებულება 6400
ფეტვი - ქილა 125, ღირებულება 1000
კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
შირა მანი 100, ღირებულება 600
გამოსალები ხილზე 200
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსალები ბოსტანზე 100
გამოსალები კანაფზე 100
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 200
გამოსალები ფუტკარზე 90
გამოსალები ღორზე 70
გამოსალები იალალზე 40
გამოსალები მურაზხასიე 24
გამოსალები ცხვარზე 216
წისქვილი ორი თვალი 6 თევით 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსალები 250

47. სოფელი ახალდაბა, ახლოსაა სოფელ ტბეთის ციხის რაბათთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

იორამ ძე ვარძელასი
იოსებ ძე აქბარისა

ჯამი ისფენჯისა, მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

48. სოფელი ქარაფეთა, ახლოსაა სოფელ ტბეთთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

49. სოფელი კეიანის ციხის რაბათი, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 2000

50. სოფელი ოთალთას ციხის რაბათი, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

51. სოფელი სამხლისი, ახლოსაა სომხურის მაჰალესთან, ექვემდებარება

ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 12000

52. სოფელი ტაბახმელა, ახლოსაა სოფელ ბელღეთთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 6000

53. სოფელი შუა კალო, ახლოსაა სოფელ დაბაძველთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 6000

54. სოფელი ქორეთი (გორეთი) (چورک), ახლოსაა სოფელ ოთალთასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 7000

55. სოფელი ამალდიური (امالدا), ახლოსაა სოფელ ხულასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

56. სოფელი ზემო მალდაშალი, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

57. სოფელი ბორდოყანა (بوردوقان), ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

58. სოფელი დიოკნისი, ახლოსაა სოფელ ბელღეთთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

სულალა სახელია
მარკარზია სახელია
ამლია სახელია
აბუქა სახელია

ჯამი 6000

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
 ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
 ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
 გამოსაღები ბოსტანზე 80
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 100
 გამოსაღები კანაფზე 70
 გამოსაღები ფუტკარზე 50
 გამოსაღები მურახხასიე 8
 გამოსაღები ღორზე 42
 გამოსაღები ცხვარზე 200
 გამოსაღები იალალზე 50
 ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 200

59. სათესველი მანიაკეთი, ექვემდებარება ზემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 1999

ქვემო აჭარის ნაჰიე
 ქვემო აჭარის ნაჰიე ხსენებულ ლივაში

1. სოფელი მერისი, ახლოსაა ანბასირეთის მაჰალესთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

კარა ძე ასბიჯასი
 დარსია ძე საგინასი
 მასა ძე მისი
 კვირიკე ძე საგინასი
 ხახუტა ძე მისი
 ზაქარა ძე სისინასი
 მახარა ძე გოგიჩასი
 გოგიჩა ძე გერდასიესი
 ენუქი ძე მისი
 ამარინდო ძე მირასასი
 ქუსითა ძმა მისი
 ლუბიექუნდი ძმა მისი
 ბასა ძე სესითასი
 სელისე ძე მისი
 სუბარ ძე მამარბისა
 ამარინდო ძე მისი
 ტარიელ ძე სამსონისა
 გოგიჩა ძე მისი
 მარკოზ ძე როსტომისა
 გიორგი ძმა მისი

ხოსიტა ძე გიორგისა
ჯაბლიდარი ძე ბაბასისა
ტარიელ ძე ნომრევანისა
გოგიჩა ძე მისი
გაბრიელ ძე ისმაილისა

ჯამი 30000

ისფენჯი - 26 კაცი, 650
ხორბალი - ქილა 1000, ღირებულება 10000
ქერი - ქილა 1000, ღირებულება 8000
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
კაკალი ქილა 50, ღირებულება 1000
შირა მანი 1400, ღირებულება 8400
გამოსაღები ხილზე 850
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსაღები ბოსტანზე 50
გამოსაღები კანაფზე 40
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 110
გამოსაღები ღორზე 50
გამოსაღები ფუტკარზე 40
გამოსაღები მურახხასიე 52
გამოსაღები იალაღზე 58
გამოსაღები ცხეარზე 100
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 140

2. სოფელი დანდალო, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გაბრიელ ძე იოსებისა
ჯაბანუსა ძმა მისი
მახარა ფირული
ენუქი ძე როსტომისა
იორამ ძე აბრამისა
გოგიჩა ძე მისი
იოსებ ძე მახარასი
გოგია ძე მისი
რენდუქალ ძე სენედირისა
ელიაზ ძე მამიასი
გოგია ძე მისი
თამაზ ძე სათილმაქისა
ათუნა ძე მამიასი

ჯამი 10000

ისფენჯი - 13 კაცი, 325
 ხორბალი - ქილა 400, ღირებულება 4000
 ქერი - ქილა 300, ღირებულება 2400
 ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
 კაკალი ქილა 10, ღირებულება 200
 შირა მანი 200, ღირებულება 1200
 გამოსაღები ხილზე 175
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
 გამოსაღები ბოსტანზე 190
 გამოსაღები კანაფზე 80
 გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 230
 გამოსაღები მურახხასიე 26
 გამოსაღები ღორზე 74
 გამოსაღები ფუტკარზე 190
 გამოსაღები იალაღზე 60
 გამოსაღები ცხვარზე 220
 წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
 ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 220

ბალი და ვენახი იოანე ბეგისა, საბლურის სახელწოდებით, შეიცავს ერთ ნაკვეთს, ამჟამად სულეიმან ბეგისა და ბეჰლულ ბეგისაა. თანახმად შარიათის პუჯეთისა გარდაკვეთილია წელიწადში - 50.

3. სოფელი ახო, ახლოსა სამანაურის სათესველთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ამირანი ძე ვარძელისა
 აღდგომელა ძე მისი
 გოგიჩა ძე ზაქარასი
 იოსებ ძმა მისი
 ჩურზალეთ ძე ქარანიასი
 ავანა სახელია
 გუგაჯირი ძე ქეფერესი
 შაბუა ძმა მისი

ჯამი 7930

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
 ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
 ქერი - ქილა 300, ღირებულება 2400
 ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
 კაკალი ქილა 5, ღირებულება 100
 შირა მანი 100, ღირებულება 600

გამოსაღები ხილზე 200
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 130
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 700
გამოსაღები თაფუსა და დემთიბანზე - 130
გამოსაღები ღორზე 90
გამოსაღები ფუტკარზე 80
გამოსაღები იალალზე 50
გამოსაღები ცხვარზე 130
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 220

4. სოფელი რადამუდი (აჟა აა), ექვემდებარება ქვემო აჭარას.
ბასილი ძე კაკალიკასი
გიორგი ძე მისი
რევენდ ძე იოსებისა
მახარებელ ძე მისი

ჯამი 5770

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ზორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 200, ღირებულება 1600
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
ჭვავი ქილა 15, ღირებულება 120
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 180
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 70
გამოსაღები თაფუსა და დემთიბანზე - 150
გამოსაღები ღორზე 100
გამოსაღები ფუტკარზე 62
გამოსაღები მურახხასიე 8
გამოსაღები იალალზე 70
გამოსაღები ცხვარზე 180
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 120

5. სოფელი ცხმორისი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გოგიჩა ძე ალი სელამისა
ენუქი ძმა მისი
იასე ძე აბითასი
ანანია ძმა მისი

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
 ხორბალი - ქილა 50, ღირებულება 500
 ქერი - ქილა 50, ღირებულება 400
 ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
 გამოსაღები ხილზე 200
 გამოსაღები შირაზე მანი 50, ღირებულება 300
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
 გამოსაღები ბოსტანზე 100
 გამოსაღები კანაფზე 50
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 120
 გამოსაღები ღორზე 80
 გამოსაღები ფუტკარზე 42
 გამოსაღები მურახხასიე 8
 გამოსაღები იალალზე 42
 გამოსაღები ცხვარზე 120
 წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
 ბაღჭავა და საქორწინო გამოსაღები 270

6. სოფელი კანტაური, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გურულა ძე ქანდარისა
 ქუქაჯა ძე ფარადასი
 ოქროპირ ძმა მისი
 კვირიკე ძე ფარადასი

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
 ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
 ქერი - ქილა 300, ღირებულება 2400
 ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
 შირა მანი 200, ღირებულება 600
 გამოსაღები ხილზე 100
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
 გამოსაღები ბოსტანზე 100
 გამოსაღები კანაფზე 80
 გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 220
 გამოსაღები ღორზე 50
 გამოსაღები მურახხასიე 8
 გამოსაღები ფუტკარზე 100
 გამოსაღები იალალზე 42

წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსალები 260

7. სოფელი კვაშტა, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გოგინა ძე მახარებლისა
ვარზელ ძმა მისი
ვარზელ ძე გიმაზურისა
გარანია ძე აღარბელისა
ლევანი ძე ღანიასი
ჰამია ძე მამარბილისა
ზაქარა ძმა მისი
გოგინა ძე ქირბასიასი

ჯამი 12500

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
ხორბალი - ქილა 500, ღირებულება 5000
ქერი - ქილა 500, ღირებულება 4000
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
შირა მანი 200, ღირებულება 1200
გამოსალები ხილზე 100
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 250
გამოსალები ბოსტანზე 90
გამოსალები კანაფზე 80
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 230
გამოსალები მურახხასიე 16
გამოსალები ღორზე 74
გამოსალები ფუტკარზე 100
გამოსალები იალალზე 90
გამოსალები ცხვარზე 310
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსალები 300

8. სოფელი ვაიო, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

შუბალ ძე სებინასი
გოგინა ძმა მისი
ლევანი ძე ბასასი
რევანდ ძე იოსებისა
აღდგომელ ძე ბაკასი
გოგინა ძე რამაზისა

ჯამი 23060

ისფენჯი - 6 კაცი, 150
 ზორბალი - ქილა 800, ღირებულება 8000
 ქერი - ქილა 900, ღირებულება 7200
 ფეტვი - ქილა 250, ღირებულება 2000
 შირა მანი 500, ღირებულება 3000
 გამოსაღები ხილზე 150
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 350
 გამოსაღები ბოსტანზე 250
 გამოსაღები კანაფზე 290
 გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 430
 გამოსაღები მურახხასიე 12
 გამოსაღები ღორზე 255
 გამოსაღები ფუტკარზე 135
 გამოსაღები იალალზე 288
 წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
 ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 520

9. სოფელი აქუცა, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

რამაზ ძე ფირულისა
 გიორგი ძე სესიასი
 გონარ ძმა მისი
 გოგირა ძე გაბრიელისა
 სუვარ ძმა მისი

ჯამი 3000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
 ზორბალი - ქილა 100, ღირებულება 1000
 ქერი - ქილა 100, ღირებულება 800
 ფეტვი - ქილა 15, ღირებულება 120
 შირა მანი 50, ღირებულება 300
 გამოსაღები ხილზე 55
 გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
 გამოსაღები ბოსტანზე 50
 გამოსაღები კანაფზე 50
 გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 100
 გამოსაღები ღორზე 30
 გამოსაღები ფუტკარზე 20
 გამოსაღები იალალზე 50
 გამოსაღები მურახხასიე 10
 გამოსაღები ცხვარზე 30
 წისქვილი ერთი თვალი 20

10. სოფელი წონიარისი, ახლოსა ანდაგორის მაჰალესთან და ვარსისთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გიორგი ძე ანდურასი
მახარებელ ძე მისი
სიძაილი ძე გიორგისა
მახარა ძე სილაბირისა
იოსებ ძე მისი
იოსებ ძე ფარემუზისა
გაბრიელ ძე ლევანისა

ჯამი 7000

ისფენჯი - 7 კაცი, 175
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 125
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსაღები ბოსტანზე 50
გამოსაღები კანაფზე 40
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 60
გამოსაღები ღორზე 70
გამოსაღები ფუტკარზე 30
გამოსაღები მურახხასიე 14
გამოსაღები იალალზე 36
გამოსაღები ცხვარზე 250
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 290

11. სოფელი ვარჯანისი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

იორდანე ძე იოსებისა
გიორგი ძე მისი
გირგოლა ძე შარუმასი
ოლაგილი ძე მისი

ჯამი 18320

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ხორბალი - ქილა 800, ღირებულება 8000

ქერი - ქილა 900, ღირებულება 7200
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
შირა მანი 200, ღირებულება 1200
გამოსალები ხილზე 120
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსალები ბოსტანზე 150
გამოსალები კანაფზე 150
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 180
გამოსალები მურახხასიე 8
გამოსალები ღორზე 712
გამოსალები ფუტკარზე 150
გამოსალები იალალზე 50
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჭაეა და საქორწინო გამოსალები 250

12. სოფელი ზვარე, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ბასილი ძე მახარებლისა
იოანე ძე მისი
ბასა ძე მისი
თემრუქ ძე ზურაბისა
იოსებ ძე მისი
ელისა ძე დადანასი
მუბათა ძმა მისი
ზაქარა ძე აბრამისა
ასამ ძე მისი
მიჰაქა ძე ბაულიასი
ჯაჯანა ძმა მისი

ჯამი 6200

ისფენჯი - 11 კაცი, 275
ხორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 250, ღირებულება 2000
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
შირა მანი 100, ღირებულება 900
გამოსალები ხილზე 25
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსალები ბოსტანზე 48
გამოსალები კანაფზე 70
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 100
გამოსალები მურახხასიე 22
გამოსალები ღორზე 80
გამოსალები ფუტკარზე 40

გამოსაღები იალალზე 60
გამოსაღები ცხვარზე 100
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 150

13. სოფელი ზედსოფელი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ზაქარია ძე ქარანიასი
ზაქარია ძე მამიასი
ბაბუნა ძე მისი
მახარობელ ძე სარქისისა
თედორე ძმა მისი

ჯამი 5000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ზორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 150, ღირებულება 1200
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 33, ღირებულება 198
გამოსაღები ხილზე 45
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 100
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 252
გამოსაღები მურახხასიე 10
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები ღორზე 82
გამოსაღები იალალზე 70
გამოსაღები ცხვარზე 170
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 300
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30

14. სოფელი ზენდიდი, ახლოსაა სოფელ ზედსოფელთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

აბრამ ძე ბარამისა
ლევან ძე მისი
გიორგი ძე დაემიასი
ბაბუნა ძე მისი
შალვა ძე ამარინდოსი

ჯამი 5000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ზორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 150, ღირებულება 1200
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 33, ღირებულება 188
გამოსალები ხილზე 45
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსალები ბოსტანზე 100
გამოსალები კანაფზე 100
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 252
გამოსალები მურახხასიე 10
გამოსალები ღორზე 80
გამოსალები იალალზე 70
გამოსალები ცხეარზე 170
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბაღჰაეა და საქორწინო გამოსალები 300
გამოსალები ფუტკარზე 90

15. სოფელი მახუნცეთი, ახლოსაა სოფელ საბაკურილთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გოგიჩა ძე მახარობლისა
იოსებ ძე მისი
ვარძელა ძე ლამდარიასი
აბრამი ძე სომასი
მახარა ძე გოგიჩასი
იოსებ ძე მისი
გოგიჩა ძე მისი
გურზაქე ძე გონასი
ბასილი ძე იოსებისა
მუბანა ძე ზარიბასი

ჯამი 7500

ისფენჯი - 10 კაცი, 225
ზორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 350, ღირებულება 2800
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 70
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსალები ბოსტანზე 60
გამოსალები კანაფზე 50
გამოსალები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 39

გამოსაღები მურახხასიე 20
გამოსაღები ღორზე 60
გამოსაღები იალალზე 50
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები ცხვარზე 91
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბადჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 250

16. სოფელი გალიეთი ახლოსაა ჯურკასთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ქალირა ძე გიორგისა
ლეუანი ძე მისი
გიორგი ძე შალვასი
ბასინა ძე მისი
იოსებ ძე შალვასი
ხოხობა ძე გიორგისა
მელქისე ძე შალვასი
გაბრიელ ძე ამარინდოსი
ბაბუნა ძე მისი
შალვა ძე ამარინდოსი
შალვა ძე სალიპისა

ჯამი 7800

ისფენჯი - 11 კაცი, 275
ხორბალი - ქილა 300, ღირებულება 3000
ქერი - ქილა 350, ღირებულება 2800
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 120
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 125
გამოსაღები ბოსტანზე 60
გამოსაღები კანაფზე 50
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 139
გამოსაღები მურახხასიე 22
გამოსაღები ღორზე 58
გამოსაღები იალალზე 50
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები ცხვარზე 191
გამოსაღები ბენაქზე 60
ბადჰაეა და საქორწინო გამოსაღები 250

17. სოფელი აბუქეთა, ცარიელთა მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

18. სოფელი ნასეირიანი (نسييرى)، ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

19. სოფელი ორცვა, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გარსევან ძე რომასი
აბრამ ძე მისი
ზალირა ძე იოსებისა
გოგიჩა ძე მისი
სუსა ძე აბრამისა
გოგიჩა ძე ლომინასი
აბრანდ ძე მისი
გოგიჩა ძე გიორგისა
დარისპან ძე ივანესი
შურა ძე მისი
ქამანდ ძე იორდანესი
ალბაქირ ძე ივანესი
მოსე ძე მისი
როსილ ძე ანბადქულასი
ანდრია ძე მისი
ბასილი ძე იოსებისა
ზურაბ ძე ანდრიასი
გიორგი ძე მამასი
სამსონ ძე ალიასი
გაბრიელ მღვდელი
ალია ძე მისი
აბრამ ძე გიორგისა
ანდრია ძე გიორგისა
ბასილ ძე მისი
გოგიჩა ძე ჯაეარლისა
ქემაბერ ძე სიმონასი

ჯამი 30000

ისფენჯი - 26 კაცი, 650
ხორბალი - ქილა 800, ღირებულება 8000
ქერი - ქილა 900, ღირებულება 7200
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
შირა მანი 1400, ღირებულება 8400

გამოსაღები ხილზე 150
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 150
გამოსაღები ბოსტანზე 120
გამოსაღები კანაფზე 90
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 1260
გამოსაღები მურახხასიე 52
გამოსაღები ფუტკარზე 48
გამოსაღები ღორზე 60
გამოსაღები იალალზე 70
გამოსაღები ცხვარზე 240
წისქვილი ორი თვალი 6 თვით 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 1250

20. სოფელი ხოხონა, ახლოსა სოფელ ორცვასთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯადანა ძე ლევანისა
რევაბერ ძე მისი
ამარინდო ძე იონასი
ლევან ძე მისი
გიორგი ძე ზაქარიასი
გიორგი ძე აფრიდონისა
შაბუა ძე ოლაგილისა

ჯამი 2000

ისფენჯი - 7 კაცი, 175
ხორბალი - ქილა 1000, ღირებულება 10000
ქერი - ქილა 950, ღირებულება 7600
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 45
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 155
გამოსაღები ბოსტანზე 59
გამოსაღები კანაფზე 78
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 229
გამოსაღები ფუტკარზე 89
გამოსაღები მურახხასიე 14
გამოსაღები ღორზე 36
გამოსაღები იალალზე 51
გამოსაღები ცხვარზე 290
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 239

21. სოფელი თამარი, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 5000

22. სოფელი ცხემლვანა, ახლოსაა სოფელ საღორეთთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 15000

23. სოფელი ბზუბზუ, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ლევან ძე გიორგისა
სუსულილი ძმა მისი
გოგიჩა ძე მისი
იორდანე ძე ჯვარისასი
იოანე ძმა მისი
ამარინდო ძე სერმიესი
გოგიჩა ძე იორდანესი
გუბაზ ძმა მისი

ჯამი 3000

ისფენჯი - 8 კაცი, 200
ზორბალი - ქილა 60, ღირებულება 600
ქერი - ქილა 50, ღირებულება 400
ფეტვი - ქილა 50, ღირებულება 400
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსალები ხილზე 60
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსალები ბოსტანზე 40
გამოსალები კანაფზე 50
გამოსალები თაფუსა და დეშთიბანზე - 180
გამოსალები ფუტკარზე 80
გამოსალები ღორზე 70
გამოსალები მურახხასიე 16
გამოსალები იალალზე 54
გამოსალები ცხვარზე 190
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ნახევარი ბაღქაეა და საქორწინო გამოსალები 230

24. სოფელი ზუნდაგა, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გიორგი ძე საბულისა
გოგიჩა სახელია

ათანასე ძე გიორგისა

ჯამი 3000

ისფენჯი - 3 კაცი, 75
ხორბალი - ქილა 100, ღირებულება 1000
ქერი - ქილა 80, ღირებულება 640
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 100, ღირებულება 600
გამოსაღები ხილზე 45
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 60
გამოსაღები ბოსტანზე 50
გამოსაღები კანაფზე 40
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 64
გამოსაღები ფუტკარზე 50
გამოსაღები მურახხასიე 6
გამოსაღები ღორზე 70
გამოსაღები იალალზე 30
გამოსაღები ცხვარზე 60
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ნახევარი ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 100

25. სოფელი დოლოგანი, მეორე სახელი დოლოგი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

დუმრულეთი ძე ჯავარისა
ჯადია ძე ბასილისა
ჯეირანი ძე იოსებისა
იოსებ ძე მანიასი
ღავით ძე გირსასი

ჯამი 20000

ისფენჯი - 5 კაცი, 125
ხორბალი - ქილა 980, ღირებულება 9800
ქერი - ქილა 900, ღირებულება 7200
ფეტვი - ქილა 25, ღირებულება 200
შირა მანი 200, ღირებულება 1200
გამოსაღები ხილზე 175

სოფელი დაბა, ექვემდებარება შავშეთს

ჯამი - 6000

ზალიმის სახელით ცნობილმა ქალუნმა ბედნიერების კარზე არზა გააგზავნა. იგი ჩემი შვილებისა და კანონიერი სავაყუფო მიწების გამგებელი იყო. წინაპართაგან მუსტაფა ლალა ფაშას აჭარის ხასების მფლობელობა ეკუთვნოდა. ქვედა აჭარის სანჯაყსა და ნაჰიეში შეწერილი ქქონდათ 20000 ახჩა, დოლოგანის, მეორე სახელი დოლოგისა და შავშეთის ნაჰიეში 6000 ახჩა ქქონდათ შეწერილი, დაბას სახელწოდების სოფელი და ყველა ეს სოფლები საქართველოს ემირთაგან იყო ნაწყალობევი. შარიათის წყალობით მიღებული ტერიტორიების შემდეგ, არზრუმში აგებული პატიოსანი ჯამეს ხარჯებისათვის და სხვა სავაყუფო საქმიანობისათვის გარკვეული საქმიანობა იქნა გატარებული. ლივანადან ვაყუფები იქნა აღებული. ვაყუფებისათვის გარკვეული ხარჯი იქნა გაწეული. თუმცა აღნიშნული სოფლები სახელმწიფო დაეთარებში, თავისი ტერიტორიებით რეგისტრირებულ იქნა.

ამის მიხედვით, სხვაგან როგორც იყო ისე, იურთლუქი და ოჯაქლიქი აჭარაში და იმერხევის სანჯაყისათვის, მისი გამგებლის - აბდულლაქ ძე მუსტაფა ფაშასა და აჭარის სანჯაყში ხაზინის გამგებელ იუსუფ ძე სეფერ ბეგთან ჩვენი ბერათიარ ითქვა.

ამასთან დაკავშირებით წინააღმდეგობამ იჩინა თავი. იჯმალ დაეთრისა და შარიათის თანხმობის საკითხზე წყალობის თხოვნა იქნა გაწეული. არზრუმის ვალის - ვეზირ იბრაჰიმ ფაშასა და შარიათის ხარჯის მიხედვით, არზა გაიცა. მხოლოდ დოლოგით ცნობილი სოფელი საჭირთა გადაკეთდეს სოფელ ბასმად. ამაზე 5378 ახჩას ხელწერილი არსებობს. იგი იჯმალ დაეთრით იქნა რეგისტრირებული. იმისათვის, რომ გასაგები იყოს, შემდეგში სოფელი დაბას იჯმალ და მუფასალი არ არსებობს.

აღნიშნულის თანახმად, ხსენებული სოფლები, აბდულგადირ ძე სეფერის მიერ იყოს რეგისტრირებული. მისი გაუქმება არ შეიძლება. აჭარის სახელით ლაშქრობებში მონაწილეობა საჭირთა და რადგანაც იგი ლალა ფაშას ვაყუფია, სალაშქრო დაეთარში პატარა და ვრცელი დაეთრები მის მიერ რეგისტრირებული იქნა დაეთარ ემინის, მეჰმედის, იყოს მარადის ხსენება მისი, ხელზე არზა გამოვიდა, იჯმალ და ვრცელი დაეთრები გაიცა. დოლოგანის, დულოგის და დაბას სახელწოდების სოფლები აჭარისა და იმერხევის სანჯაყების მფლობელებს შორის აბდულგადირ ძე მუსტაფა ფაშასა და იუსუფ ძე სეფერ ბეგს შორის გადანაწილდა. 20000 ახჩა მოურუსი, სოფელი დოლოგანი, მეორე სახელი დოლოგი გატარდა აღრიცხვაში.

აღნიშნულის საფუძველზე, სოფელი დაბა, სოფელი დოლოგანი, მეორე სახელი დოლოგი მათ სანაკვლოდ იქნა რეგისტრირებული. ამის შემდეგ სანჯაყის მფლობელთა მხრიდან მონაწილეობა მიზანშეწონილი არ იყო. ლალა მუსტაფა ფაშას ვაყუფები სომხეთისათვის რომ გადაეცათ, იჯმალ დაეთრისა და მისი შემწეობით, შარიათის ერთგულნი უნდა ყოფილიყვნენო, ითქვა. ამ ნათქვამის თანახმად, მაღალი ბრძანების საფუძველზე, შარიათი გაიცა. დაიწერა 20 საფარს, 135 წლისა.

აბდულლაქ ალ თევიკი.

ჩილდირის იჯმალში აღწერილის მიხედვით, სოფელი დოლოგი ლალა მუსტათა ფაშას ვაკუფთავანი არ ყოფილა. ძველი იჯმალის თანახმად, აჭარის სანჯაყში მისი მფლობელის იუსუფის მიერ ამ ადგილების დასაკავებლად ღონისძიება იქნა გატარებული.

დაიწერა 7 რეჯებს, წელი 36.

აბდალლაჰ ალ თეკიძი.

გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 200
გამოსაღები ბოსტანზე 100
გამოსაღები კანაფზე 90
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 180
გამოსაღები ფუტკარზე 60
გამოსაღები მურახხასიე 10
გამოსაღები ღორზე 80
გამოსაღები იალალზე 70
წისქვილი ერთი თვალი 6 თვით 30
ნახევარი ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 380

26. სოფელი საწნახენა, ახლოსა სალორეთის ციხესთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ანანია ძე ქასარასი
გოგიჩა ძე მისი
ანდრია ძე ბისარასი
იოანე ძე ამარინდოსი

ჯამი 4295

ისფენჯი - 4 კაცი, 100
ხორბალი - ქილა 200, ღირებულება 2000
ქერი - ქილა 100, ღირებულება 800
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 170
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 120
გამოსაღები ბოსტანზე 80
გამოსაღები კანაფზე 60
გამოსაღები თაფუსა და დეშთიბანზე - 60
გამოსაღები ფუტკარზე 90
გამოსაღები ღორზე 62
გამოსაღები მურახხასიე 8
გამოსაღები იალალზე 60
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 300

27. სოფელი სალორეთის ციხის რაბათი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

თევდორე ძე ბასილისა
ალრია ძე მისი
იოსებ ძე გორგილისა
გაბრიელ ძე მისი
გვარამ ძე ზაქარასი
მელიქი ძმა მისი
გაბრიელ ძე იოანესი
გოგინა ძე მისი
ლომისა ძე კვირიკესი
იოსებ ძე მისი
გოგია ძმა მისი
იოსებ ძე როსტევეანისა
ალია ძმა მისი
ბაბუნა ძმა მისი
ფირანა ძე მისი
საბურ ძე ბარიმასი
აერიქი ძე სადიასი
ანდრია ძმა მისი
დავითი ძე აბაღანისა
ზაქარა ძე საღანასი
ხახუტა ძმა მისი
ჯაღა ძე სადიასი
თავლია ძე იორდანესი
გაბრიელ ძმა მისი
შამხილი ძე ზაქარასი
ქიმრუზ ძე მელიქისა
გოგინა ძე გრიგოლისა
იოსებ ძმა მისი

ჯამი 25000

ისფენჯი - 28 კაცი, 700
ხორბალი - ქილა 700, ღირებულება 7000
ქერი - ქილა 900, ღირებულება 72002
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
კაკალი ქილა 30, ღირებულება 600
შირა მანი 1000, ღირებულება 6000
გამოსალები ხილზე 570
გამოსალები იონჯასა და თივაზე 600
გამოსალები ბოსტანზე 200
გამოსალები კანაფზე 200

გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 500
გამოსაღები ფუტკარზე 360
გამოსაღები ღორზე 254
გამოსაღები მურახხასიე 56
გამოსაღები იალალზე 250
წისქვილი სამი თვალი 6 თვით 90
ბაღჰავა და საქორწინო გამოსაღები 400

28. სოფელი ტბეთთა, ახლოსაა სოფელ კვაშტასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 2000

29. სოფელი კანისთავი, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

30. სოფელი ხერთვისი, ახლოსაა სოფელ მაჭახლისპირთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან. ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 20000

31. სოფელი კიბე, ახლოსაა სათესვალ ხოსილთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 20000

32. სოფელი ტენწმანი, ახლოსაა სოფელ ორცვასთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 6000

33. სოფელი კლდეთი, ახლოსაა სოფელ ტენწმანთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 3000

34. სოფელი დაბასუბანი, ახლოსაა სოფელ კანისთავთან, ცარიელია მოსახლეობისაგან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

ჯამი მარცვლეულისა და სხვათაგან 18000

35. სოფელი მეძიბნა, ახლოსაა სოფელ მერისთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას.

გოგინა ძე ალუმისა
გოგია სახელია
ბასარი სახელია
ფარემუზ სახელია
დამუნა ფირული
ენუქი ფირული
მეორე ბასარი სახელია
იორდანე სახელია
აზილ ქისია

ჯამი 20005

ისფენჯი - 9 კაცი, 225
ხორბალი - ქილა 30, ღირებულება 30
ქერი - ქილა 30, ღირებულება 240
ფეტვი - ქილა 10, ღირებულება 80
შირა მანი 50, ღირებულება 300
გამოსაღები ხილზე 55
გამოსაღები იონჯასა და თივაზე 100
გამოსაღები ბოსტანზე 60
გამოსაღები კანაფზე 40
გამოსაღები ფუტკარზე 50
გამოსაღები ღორზე 70
გამოსაღები მურახხასიე 18
გამოსაღები იალალზე 92
გამოსაღები თაფუსა და ღეშთიბანზე - 90
გამოსაღები ცხვარზე 120
ბადჰავა და საქორწინო გამოსაღები 160

ზემო და ქვემო აჭარის ვრცელი დავთარი
(ოსმალური ტექსტი)

دفتر مفصل اجاره ن عليا
ناحيه اخاره ن عليا در لوا ن م

- 1 قريه رباط قلعه زيورم حاصل 10500
- 2 قريه چا حاصل 14000
- 3 قريه مليک زمنده حاصل 19000
- 4 قريه سخالته حاصل 23000
- 5 قريه زابلوانه حاصل 17000
- 6 قريه چار حاصل 4500
- 7 قريه قورذه ن عليا حاصل 4000
- 8 قريه تاكو حاصل 5000
- 9 قريه چاوي حاصل 7500
- 10 قريه پوردي حاصل 7000
- 11 قريه نانيا حاصل 11500
- 12 قريه ديازول حاصل 8985
- 13 قريه لاجو حاصل 15500
- 14 قريه دنسبحور حاصل 10500
- 15 قريه کواديه حاصل 12000
- 16 قريه اوشکانه حاصل 9400
- 17 قريه صاکشتاو حاصل 8500
- 18 قريه کودکارر حاصل 2000
- 19 قريه ماذغولتا حاصل 5000
- 20 قريه تخيلوانه حاصل 7500
- 21 قريه بزاول حاصل 4000
- 22 قريه ظيد حاصل 1500
- 23 قريه شوناغور حاصل 3000
- 24 قريه چورده حاصل 2000
- 25 قريه قونانه حاصل 999
- 26 قريه کالوته حاصل 3500
- 27 قريه کوچاق حاصل 4000
- 28 قريه ماکوتا حاصل 3000
- 29 قريه راکته حاصل 75000
- 30 قريه رابات قلعه ن خيخازير حاصل 5000
- 31 قريه کودنه حاصل 10000
- 32 قريه خولا حاصل 9000
- 33 قريه غورجوم حاصل 2999
- 34 قريه ديدی اجره حاصل 15000
- 35 قريه بگلنت حاصل 6000

- ۳۶ قریہ پوسحو حاصل ۱۵۰۰۲
 ۳۷ قریہ قورڈہ ن سفلا حاصل ۳۰۰۰
 ۳۸ قریہ ائمہ حاصل ۲۹۹۹
 ۳۹ قریہ نکاز اول حاصل ۷۰۰۰
 ۴۰ قریہ چانچ خلو حاصل ۹۵۰۰
 ۴۱ قریہ ملدشل سفلا حاصل ۴۰۰۰
 ۴۲ قریہ جوانہ حاصل ۱۴۰۰۰
 ۴۳ قریہ زغاروتہ حاصل ۴۷۸۰
 ۴۴ قریہ اوچاہہ حاصل ۵۶۱۵
 ۴۵ قریہ برزتاول حاصل ۴۰۰۰
 ۴۶ قریہ رابات قلعه، ظنباہ حاصل ۱۶۹۵۰
 ۴۷ قریہ اخلطبه حاصل ۳۰۰۰
 ۴۸ قریہ کربده حاصل ۳۰۰۰
 ۴۹ قریہ رابات قلعه ن کاویان حاصل ۲۰۰۰
 ۵۰ قریہ رابات قلعه ن اوتالته حاصل ۳۰۰۰
 ۵۱ قریہ سمخایس حاصل ۱۲۰۰۰
 ۵۲ قریہ طباق ملا حاصل ۶۰۰۰
 ۵۳ قریہ شوا قلو حاصل ۶۰۰۰
 ۵۴ قریہ کورید حاصل ۷۰۰۰
 ۵۵ قریہ املدیور حاصل ۵۰۰۰
 ۵۶ قریہ ملدشل علیا حاصل ۵۰۰۰
 ۵۷ قریہ بوردوغان حاصل ۳۰۰۰
 ۵۸ قریہ دیوکنس حاصل ۶۰۰۰
 ۵۹ قریہ مناکیت حاصل ۱۹۹۹

ناخیه اجاره ن سفلا در لواء م

- ۱ قریہ مریس حاصل ۳۰۰۰
 ۲ قریہ طاندله حاصل ۱۰۰۰۰
 ۳ قریہ اخو حاصل ۷۹۳۰
 ۴ قریہ رده مود حاصل ۵۷۷۰
 ۵ قریہ سیخ مورس حاصل ۲۷۷۰
 ۶ قریہ کنداور حاصل ۷۴۹۰
 ۷ قریہ کواشته حاصل ۱۲۵۰۰
 ۸ قریہ وایو حاصل ۲۳۰۶۰
 ۹ قریہ اکوسه حاصل ۳۰۰۰
 ۱۰ قریہ ذنیاریس حاصل ۸۰۰۰
 ۱۱ قریہ وارجنس حاصل ۱۸۳۲
 ۱۲ قریہ زوواره حاصل ۶۲۰۰
 ۱۳ قریہ زدسوپل حاصل ۵۰۰۰
 ۱۴ قریہ زندد حاصل ۵۰۰۰

- ۱۵ قریه ماخوست حاصل ۷۵۰۰
 ۱۶ قریه کالیات حاصل ۷۸۰۰
 ۱۷ قریه ابوکد حاصل ۳۰۰۰
 ۱۸ قریه مسوه توبان حاصل ۵۰۰۰
 ۱۹ قریه ارسوا حاصل ۲۰۰۰۰
 ۲۰ قریه خوخونا حاصل ۲۰۰۰۰
 ۲۱ قریه تمار حاصل ۵۰۰۰
 ۲۲ قریه سخملوانه حاصل ۱۵۰۰۰
 ۲۳ قریه بزیزو حاصل ۳۰۰۰
 ۲۴ قریه زونداکه حاصل ۳۰۰۰
 ۲۵ قریه دولاکن حاصل ۲۰۰۰۰
 ۲۶ قریه سزناخنه حاصل ۴۲۹۵
 ۲۷ قریه رباط قلعه ن صاقورت حاصل ۲۵۰۰۰
 ۲۸ قریه طباده حاصل ۲۰۰۰
 ۲۹ قریه قاپ نستار حاصل ۳۰۰۰
 ۳۰ قریه خرئوس حاصل ۲۰۰۰۰
 ۳۱ قریه کییا حاصل ۲۰۰۰۰
 ۳۲ قریه دنزمان حاصل ۶۰۰۰
 ۳۳ قریه کلدت حاصل ۳۰۰۰
 ۳۴ قریه دبیس اوبان حاصل ۱۷۰۰۰
 ۳۵ قریه مزینه حاصل ۲۰۰۰

ناحیه ن اجاره ن علیا در لوا ن م

۱. قریه ربات رباط قلعه ن یورام نام دیگر شوبان مع محله ن زدوبان تابع م

مخره بیل ولد کابریل
 انسم برادر او
 کوکیچه ولد ابارنود
 الیسا برادر او
 فران ولد لوانه
 کابریل ولد او
 اوصیب ولد شکره
 یوانه ولد او
 نونیا ولد امروسه
 مخره بیل ولد او
 سورا نام
 دانیل برادر او
 مخره بیل ولد سورا
 ذغیره ولد الی سون
 وارزل ولد کوکولی

حاصل ۱۰۵۰۰

اسپنج نفر ۱۵ ۳۷۵	حنطه کیل ۴۲۰ اقچه ۴۲۰۰
شعیر کیل ۵۰۰۰ اقچه ۴۰۰۰	رسم بوستان ۵۰
رسم یونجه و کیه ۱۹۴	رسم کواره ۵۵۰
رسم طپو و دشتبانی ۲۰۰۰	رسم خنزیر ۵۰
عادت اغنام ۵۰	رسم بیلاق ۲۰۰
رسم کندر ۱۵۰	رسم میوه ۵۶
اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر ۹۰	نصف باد هوا و عروسنه ۳۳۵

۲. قریه چا در نزد ملیک زنده تابع اجارا ن علیا

نوروز ولد دانیل
یوسیپ ولد او
زانت ولد بساله
زسیل برادر او
مخره بیل ولد شبنه
یوسیپ برادر او
مخره بیل ولد دانیل
یوسیپ ولد او

حاصل ۱۴۰۰۰

اسپنج ۸ نفر ۲۰۰	حنطه کیل ۶۵۰ اقچه ۶۵۰۰
شعیر کیل ۶۰۰ اقچه ۴۸۰۰	ارزن کیل ۱۲۵ اقچه ۱۰۰۰
رسم میوه ۱۵۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم یونجه و کیه ۲۵۰	رسم بوستان ۶۰
رسم کندر ۷۰	رسم کواره ۹۰
رسم طپو و دشتبانی ۲۱۰	رسم مرخصیه ۱۶
رسم خنزیر ۳۴	اسیاب ۲ باب ۶ اشهر ۶۰
عادت اغنام ۹۰	بادیهوا و رسم عروسانه ۱۷۰

۳. قریه ملیک زنده نزد قریه ن چا تابع اجاره ن علیا

شاکره ولد یوسیپ
کوکیچه برادر او
اداروس ولد او
کوکیچه برادر او
ذکره ولد داوت

مخره بیل ولد او
 الیسا ولد باصیلی
 خاخوده برادر او
 نونیا ولد ادوم
 شکره ولد او
 کوکیچه برولی
 ادرماس پرونی
 بویا ولد او
 کوکیچه ولد باصیلی

حاصل ۱۹۰۰۰

۶۵۰۰ اقچه	۶۵۰ کیل	اسپنج ۱۴ نفر	۳۵۰
۱۰۰۰ اقچه	۱۲۵ کیل	شعیر کیل	۹۰۰ اقچه
۲۴۰۰ اقچه	من ۴۰۰	رسم میوه	۵۰۰
	رسم بوستان	جوز کیل	۱۰ اقچه
	رسم کندر	رسم یونجه و گیاه	۲۰۰
	رسم طیو و دشتبانی	رسم کواره	۶۰
	رسم حنزیر	رسم مرخسیه	۲۸
	رسم یایلاق	اسیاب ۲ باب ۶ اشهار	۶۰
		بادهوا و رسم عروس	۲۵۰

۴. قریه سخالته مع محله زپاخه تابع اجاره ز علیا

واصیل کشش ولد ذنکانور
 ابرام برادر او
 لوانه ولد راپیله
 ذکره برادر او
 نکولوز ولد یوانه
 الیسا برادر او
 نوروز ولد کورکی
 کورکی ولد دارسیا
 محمد پرولی
 کوکیچه جیلپا
 اداشیر ولد مسفوم
 رمز برادر او
 ماموکه برادر او
 صورزیل ولد جانیکی
 مانا نام

چایر سخالته جالادر تصرف مصطفی بک میرلوا ز اجاره ز علیا بر موجب تصرف خود زمین

ابریکی کٹش مع چایر و اسیاب جالا در تصرف سلیمان بك بر موجب حجت شرعیہ عشرين و رسمن
ویرور

حاصل ۲۳۰۰۰

اسینج ۱۵ نفر ۳۷۰	حنطه کیل ۸۰۰ اقچه ۸۰۰۰
شعیر کیل ۱۰۰۰ اقچه ۸۰۰۰	ارزن کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
جوز کیل ۲۰ اقچه ۴۰۰	شیره من ۴۰۰ اقچه ۲۴۰۰
رسم میوه ۴۲۵	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم کوآره ۱۰۰
رسم طیو و دشتبانی ۲۷۰	رسم مرخصیه ۳۰
رسم کندر ۱۰۰	رسم بیلاق ۹۰
اسیاب ۲ باب ۶ اشهر ۶۰	بادهوه و رسم عروس ۱۰۰

باغ و باغچه ن ابرکی کٹش ۱ قطع و باغ زمنده طوری ۱ قطع و باغ احلش ۱ قطع و باغ
کوردوله ۱ قطع حالا در تصرف سلیمان بك بر موجب حجت شرعیہ بر وجه مقطوع فی سنه ۵۰
باغ مصطفی بك میر لوا ن اجاره ن علیا اوکاور دیمکله مشهور ۱ قطع و مانسادیور دیمکله
معروف ۱ قطع و کوردیل دیمکله مشهور ۱ قطع بر موجب تصرف بر وجه مقطوع فی سنه ۱۵۰

۵. قریه زابلوانه تابع اجاره ن علیا

یوسیف وید دانیل
لوانه ولد بیجان
چاچانه ولد باصیل
ذکره ولد کورکی
ارذہ ولد او
کورکی ولد یوانه
کوره می ولد لو
دانیل ولد کره بیت
کوکچه برولی

حاصل ۱۷۰۰۰

اسینج ۹ نفر ۲۲۵	حنطه کیل ۶۰۰ اقچه ۶۰۰۰
شعیر کیل ۷۰۰ اقچه ۵۶۰۰	ارزن کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰	شیره من ۳۰۰ اقچه ۱۸۰۰
رسم میوه ۱۷۵	رسم بوستان ۸۰
رسم یونجه و گیاه ۱۰۰	کندر ۱۲۰
رسم طیو و دشتبانی ۱۷۰	رسم مرخصیه ۱۸
رسم حنزیر ۱۰۰	رسم کوآره ۱۰۰
رسم بیلاق ۱۲	اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰

۶. قریه چرمع محله نرماکول تابع اجاره نر علیا

برولی کورکی
کابریل ولد او
یوانه ولد روستوان
مخره بیل ولد لو
کشش الیازار
یوردانه ولد کره نیه
مخره بیل ولد او
شاروانز ولد پرامی

حاصل ۱۴۵۰۰

حنطه کیل ۵۰۰ اقچه ۵۰۰۰	اسپنج ۸ نفر ۲۰۰
ارزن کیل ۱۲۵ اقچه ۱۰۰۰	شعیر کیل ۷۰۰ اقچه ۵۶۰۰
شیره من ۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰	جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم میوه ۱۰۰
رسم کندر ۱۲۰	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم مرخصیه ۱۶	رسم طپو و دشتیبانی ۲۰۰
رسم کواره ۱۰۰	رسم حنزیر ۸۴
اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰	رسم بیلاق ۱۰۰
	بادهوا و رسم عروس ۲۵۰

۷. قریه قورده نر علیا تابع اجاره نر علیا

کورکی ولد مخره بیل
لومیه ولد او
کلمازه ولد کره بیته
یوسیپ ولد او
ساکفه پرولی

حاصل ۴۰۰۰

حنطه کیل ۱۵۰ اقچه ۱۵۰۰	اسپنج ۵ نفر ۱۲۵
ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰	شعیر کیل ۱۵۰ اقچه ۲۰۰
رسم بوستان ۵	جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰
رسم یونجه و گیاه ۹۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم کندر ۵۰	رسم کواره ۵۰
رسم مرخصیه ۱۰	رسم طپو و دشتیبانی ۱۰۰

رسم حنزیر ۹۰	رسم بیلاق ۳۰
عادت اغنام ۷۰	بادهوه و رسم عروس ۱۷۰
اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰	

۸. قریه تاکو نزد قریه نوردہ تابع اجاره نعلیا

نکته ولد کابریل
لولوجه برول
الیا ولد او
یوانه ولد مخره بیل
کوکچه پیرومی

حاصل ۵۰۰۰

اسپنج ۵ نفر ۱۲۵	حنطه کیل ۱۵۰ اقچه ۱۵۰۰
شعیر کیل ۲۰۰ اقچه ۱۶۰۰	ارزن کیل ۲۰ اقچه ۱۶۰
جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۱۹۵	رسم یونجه و گیاه ۱۲۰
رسم کواره ۱۰۰	رسم طپو و دشتیبانی ۲۰۰
رسم مرخصیه ۱۰	رسم حنزیر ۸۰
رسم بیلاق ۹۰	اعدت اغنام ۱۰۰
اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰	بادهوا و رسم عروس ۱۹۰

۹. قریه چاوی نزد قریه ناکو تابع اجاره نعلیا

داوید ولد کوکوله
کوکچه ولد او
وارزل ولد مامیره
کوکچه ولد او
اورکمز ولد ایمره
باکور برادر او
محمد پرولی

حاصل ۷۵۰۰

اسپنج ۷ نفر ۱۷۵	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۳۰۰ اقچه ۲۴۰۰	ارزن کیل ۲۰ اقچه ۱۶۰
جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۱۲۰	رسم یونجه و گیاه ۲۴۰
رسم بوستان ۱۵۰	رسم کندر ۱۵۰
رسم مرخصیه ۱۴	رسم طپو و دشتیبانی ۱۵۰

رسم کواره ۱۰۰	رسم حنزیر ۸۰
رسم بیلاق ۳۶	عادت اغنام ۱۰۰
اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰	بادهوه و رسم عروس ۱۲۰

۱۰. قریه پوردی تابع اجاره ن علیا

مخره بیل ولد تاریل
ازاریه ولد کشش یاسه
یاسون ولد او
کاکونه ولد مخره بیل

حاصل ۷۰۰۰

اسپنج ۴ نفر ۱۰۰	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۳۰۰ اقچه ۲۴۰۰	ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۱۲۰	رسم یونجه و گیاه ۱۲۰
رسم بوستان ۵۰	رسم کندر ۷۰
رسم طیو و دشتیبانی ۱۵۰	رسم مرخصیه ۸
رسم حنزیر ۴۲	رسم کواره ۸۰
عادت اغنام ۱۲۰	رسم بیلاق ۵۰
بادهوه و رسم عروس ۱۵۰	

۱۱. قریه نانیا تابع اجاره ن علیا

اوکره بیل ولد کابریل
کابریل برادر او
بادده ولد او
کوکچه ولد یوسیب
باسیل برادر او

حاصل ۱۱۵۰۰

اسپنج ۵ نفر ۱۲۵	حنطه کیل ۴۵۰ اقچه ۴۵۰۰
شعیر کیل ۵۰۰ اقچه ۴۰۰۰	ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰
جوز کیل ۳ اقچه ۶۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۲۳۰	رسم یونجه و گیاه ۳۰۰
رسم بوستان ۲۵۰	رسم کندر ۱۵۰
رسم طیو و دشتیبانی ۲۵۰	رسم حنزیر ۱۵۰
رسم کواره ۱۹۰	رسم مرخصیه ۱۰
عادت اغنام ۵۰۰	رسم بیلاق ۱۰۰

بادهوه و رسم عروس ۳۰۰

۱۲. قریه دبانول تابع اجاره ن علیا

وارزل ولد ایمارندو
کره نیه برادر او

حاصل عن اسپنج و علی و غایره ۷۹۸۵

۱۳. قریه لاجور تابع اجاره ن علیا

دانیل ولد کودانه
کابریل ولد غونیا
غونیا ولد او
کابریل ولد کوکیه
کمروز ولد او
مخره بیل ولد بامانه
بادادا ولد او

حاصل ۱۵۵۰۰

۷۰۰۰ اقچه کیل ۷۰۰	اسپنج ۷ نفر ۱۷۵
ارزن کیل ۱۲۵ اقچه ۱۰۰۰	شعیر کیل ۷۵۰ اقچه ۶۰۰۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰
رسم یونجه و کپاه ۱۰۰	رسم میوه ۱۲۵
رسم کندر ۵۰	رسم بوستان ۵۰
رسم حنزیر ۴۰	رسم طیو و دشتیبانی ۲۰۰
رسم مرخصیه ۱۴	رسم کواره ۶۰
رسم بیلاق ۱۶	عادت اغنام ۵۰۰
	بادهوه و رسم عروس ۲۴۰

۱۴. قریه دبسیحور تابع اجاره ن علیا

بامیل ولد دانیل
مخره بیل ولد او
مسا ولد روستوان
دارسبان ولد او

حاصل ۱۰۵۰۰

اسپنج ۵ نفر ۱۲۵

حنطه کیل ۴۰۰ اقچه ۴۰۰۰

ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰	شعیر کیل ۵۰۰ اقچه ۴۰۰۰
رسم میوه ۲۰۰	چودار کیل ۵ اقچه ۱۰۰
رسم بوستان ۱۵۰	رسم یونجه و گیاه ۳۴۰
رسم مرخصیه ۱۰	رسم کندر ۱۵۰
رسم کواره ۱۵۰	رسم طیو و دشتیبانی ۳۹۰
رسم بیلاق ۱۰۰	رسم حنزیر ۱۵۰
بادهوا و رسم عروس ۴۴۰	اسیاب ۲ باب ۶ اشهر ۶۰

۱۵. قریه کوادیه تابع اجاره ن علیا

سیمون ولد ماماکی
سلمان ولد او
اراکیلی ولد توروز
کوکچه ولد او

جاصل ۱۲۰۰۰

حنطه کیل ۵۰۰ اقچه ۵۰۰۰	اسپنج ۴ نفر ۱۰۰
ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰	شعیر کیل ۵۰۰ اقچه ۴۰۰۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	حوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰
رسم یونجه و گیاه ۳۵۰	رسم میوه ۲۰۰۰
رسم کندر ۱۵۰	رسم بوستان ۲۰۰
رسم حنزیر ۱۵۰	رسم طیو و دشتیبانی ۳۵۰
رسم بیلاق ۱۵۰	رسم کواره ۲۵۰
رسم مرخصیه ۸	اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰
	بادهوا و رسم عروس ۴۶۲

۱۶. قریه اوشکانه مع محله ن واردی دبهه تابع اجاره ن علیا

رمازه ولد نکولوز
کوادی برادر او
یوانه ولد وارزل
لدونه ولد او
کوکیه ولد ابه سلام
نونیا ولد او

حاصل ۹۳۰۰

حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰	اسپنج ۶ نفر ۱۵۰
ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰	شعیر کیل ۵۰۰۰ اقچه ۴۰۰۰۰
رسم بوستان ۱۹۰	رسم میوه ۸۰

رسم کندر ۱۵۰	رسم یونجه و کياه ۳۵۰
رسم مرخصيه ۱۲	رسم طیو و دشتبانی ۴۵۰
رسم کواره ۱۵۰	رسم حنزیر ۱۳۸
عادت اغنام ۲۳۰	رسم بیلاق ۱۰۰
بادهوا و رسم عروس ۳۰۰	اسیاب ۱ باب ۶ اشهر ۳۰

۱۷. قریه صاکشتاو نزد قریه نبلغیت حالی ذ الرعایا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۸۵۰۰

۱۸. قریه کودکاور نزد قریه نخولا حالی ذ الرعایا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۲۰۰۰

۱۹. قریه ماذغولتا حالی ذ الرعایا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۵۰۰۰

۲۰. قریه تخیلوانه تابع اجاره ن علیا

کره نیه ولد جارموک
بادده ولد او

حاصل عن اسپنج و الی و غیره ۷۵۰۰

۲۱. قریه بوزاول بع محله کورشش تابع اجاره ن علیا

داوینازه برولی
مخره بیل برادر او
سیمنه ولد یاسون
سیمون ولد زبله
بونچه برادر اصاراول
بابوته نام
مخره بیل نام
داونیا نام

حاصل ۴۰۰۰

حنطه کیل ۱۵۰ اقچه ۱۵۰۰	اسپنج ۸ نفر ۲۰۰
رسم بوستان ۳۰	شعیر کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
رسم طیو و دشتبانی ۳۰	رسم یونجه و کياه ۴۰

رسم كندر ٢٠	رسم كواره ٢٠
رسم حنزير ٤٠	رسم بيلاق ٣٠
رسم مرخصيه ١٦	بادهوا و رسم عروس ٧٤

٢٢. قرية طبباد نزد قرية نوبزاول حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ١٥٠٠

٢٣. قرية شوانغور حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٠٠٠

٢٤. قرية چورم حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٠٠٠

٢٥. قرية قوناته نزد قرية ن شوبان حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٩٩٩

٢٦. قرية كالوته نزد قرية ن اوشكانه حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٥٠٠

٢٧. قرية كوچاق نزد قرية ن كالوته حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٠٠٠

٢٨. قرية ماكوته نزد قرية ن تخيلوان حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٠٠٠

٢٩. قرية راكنه نزد قرية ن دبسيحور حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٣٠٠٠

٣٠. قرية رباط قلعه ن خيخازير نام ديكر برتاوول حالي عن الرعايا تابع اجاره ن عليا

حاصل عن الغله و غيره ٥٠٠٠

۳۱. قریه کودنه حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۱۰۰۰۰

۳۲. قریه خولا مع محله ن دیاکونزی و محله ن کودسوخو تابع اجاره ن علیا

کوکچه ولد کورکی

اغدکومیل ولد او

کیوا ولد اکومی

اوکره بیل ولد او

اوکره بیل ولد کره بیل

کارسوان ولد کره بیل

شالیک ولد او

انوکه ولد لالیه

قاندورالی ولد او

یوانه ولد کورکی

سادک ولد او

انانیه ولد مه کی

کورکی برادر او

تاوند ولد او

باصیل ولد انبعل

جانر برادر او

ایرلوم ولد ابرام

کورکی برادر او

باکیل ولد او

باکیل ولد خراانه

باصیل برادر او

کورکی ولد او

اومانور ولد لوانه

مخره بیل برادر او

ملیک ولد یوسیب

دارسبان برادر او

یوانه ولد واناکت

یوسیب برادر او

کابریل برادر او

روستوم ولد ناکیته

انوکه برادر او

باصیل ولد او

مانویل ولد یوسیب

کابریل برادر او

کورکی ولد دلرسان

کومحاس ولد کورداجه
باصیل ولد اونه نو

زمین حرانوں در تصرف حسین زعیم بر موجب حخت شرعیه بهره سن و رسمن ویرور

حاصل ۹۰۰۰

اسپنج ۳۷ نفر اچہ ۹۲۰	حنطہ کیل ۳۰۰ اچہ ۳۰۰۰
شعیر کیل ۲۵۰ اچہ ۲۰۰۰	ارزن کیل ۵۰ اچہ ۳۰۰
جوز کیل ۵ اچہ ۱۰۰	شیرہ من ۲۰۰ اچہ ۱۲۰۰
رسم میوه ۷۰	رسم بوستان ۷۰
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم کندر ۸۰
رسم طیو و دشتبانی ۲۰۰	رسم کوارہ ۸۰
رسم حنزیر ۶۰	رسم مرخصیه ۷۴
عادت اغنام ۱۸۶	رسم بیلاق ۴۰
اسیاب ۲ باب ۶ اشہر ۶۰	اسیاب خاراب ۲
بادہوا و رسم عربس ۱۵۰	

باغ کورانور ۱ قطعہ و اسکونہ ۱ قطعہ ۱ قطعہ و دیرونیالی ۱ قطعہ در تصرف حسین زعیم بر موجب حجت شرعیه بر وجه مقطوع فی سنہ ۱۵۰

۳۴. قریہ غورجوم تابع اجارہ ز علیا

یوانہ ولد کورکی
کوجہ ولد او
کاغہ دہ برادر او
وارزیل پیروسا
کابریل ولد او
مراد ولد کورکی
ابوسم برادر او
باریمہ ولد او
مخرہ بیل ولد اوکرہ بیر
کورکی ولد او
کیرکول برادر او
بابوسہ بیرولی
ابرام ولد کولیه
کرکول ولد او
ابراکالہ برادر او
باصیل بیرولی
اراکیل ولد ذکہ
کورکی برادر او

مخره بیل برادر او
 کورکی ولد اراکیل
 مخره بیل ولد او
 الیا برادر او
 یوسیب ولد کورکی
 یاسه برادر او
 مخره بیل ولد او
 کوکیچه برادر او
 سابینه ولد ماماگول
 یوانه برادر او
 ابرام برادر او
 یوانه ولد روستوان

حاصل ۲۹۹۹

اسینج ۲۲ نفر اقچه ۸۰۰	حنطه کیل ۱۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰۰
شعیر کیل ۱۵۰۰ اقچه ۱۲۰۰۰	ارزن کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰	رسم میوه ۲۵۰
رسم بوستان ۱۵۰	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم کندر ۲۰۰	رسم طیو و دشتبانی ۲۵۰
رسم کواره ۱۳۰	رسم حنزیر ۱۳۰
رسم مرخصیه ۶۴	رسم بیلاق ۳۶
بادهوا و رسم عروس ۲۹۹	اسیاب باب ۳ فی ۶ اشهر رسم ۹۰

۳۴. قریه دیدی اجاره تابع اجاره ن علیا

یاسه ولد اراکیل
 داوید برادر او
 کوکیه برادر ای
 ماماسه ولد کریاسه
 بابونه برادر او
 انوکه برادر او

حاصل ۱۵۰۰۰

اسینج ۶ نفر رسم ۱۵۰	حنطه کیل ۶۰۰ اقچه ۶۰۰۰
شعیر کیل ۸۰۰ اقچه ۶۴۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۳۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	رسم میوه ۱۵۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم یونجه و گیاه ۱۸۰
رسم کندر ۱۲۰	رسم طیو و دشتبانی ۳۰۰
رسم کواره ۹۰	رسم مرخصیه ۱۲

رسم حنزير ۸۸
 عادت اغنام ۲۰۰
 رسم بيلاق ۱۰۰
 شيره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
 اسياپ ۱ باب في ۶ اشهر رسم ۳۰ باد هوا و رسم عروس ۲۸۰

۳۵. قريه بجليت نزد قريه نپوسخو تابع اجاره ن عليا

واركل ولد سره
 تاتانا برادر او
 كابريل ولد اكدانه
 غونيه ولد او
 مخره بيل ولد كوركي
 وارزل برادر او
 لوانه ولد منديل
 داكودار ولد
 باصيل ولد اندونه
 سيمون ولد باصيل
 مانويل ولد او
 رستم ولد كوركي
 مانويل ولد او
 رماز ولد كلانه

حاصل ۶۰۰۰

اسپنج ۱۴ نفر رسم ۳۵۰
 شير كيل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
 جوز كيل ۳ اقچه ۶۰
 رسم بوستان ۵۰
 رسم كندر ۵۰۰
 رسم كواره ۳۰
 رسم مرخصيه ۲۸
 عادت اغنام ۱۴۰
 اسياپ ۱ باب في ۶ اشهر رسم ۳۰ اسياپ خراب ۱
 باد هوا و رسم عروس ۱۰۰ شيره من ۲۵ اقچه ۲۵۰
 حنطه كيل ۲۵۰ اقچه ۲۵۰
 ارزن كيل ۱۰ اقچه ۸۰
 رسم ميوه ۸۰
 رسم يونجه و كياه ۱۳۰
 رسم طيو و دشتباني ۱۰۰
 رسم كندر ۲۰
 رسم حنزير ۳۰
 رسم بيلاق ۲۲

۳۶. قريه پوسخو تابع اجاره ن عليا

كسا بالينا ولد اسرو
 سيمون ولد او
 كوركي برولي
 كوركول برادر او
 كوكالي ولد باصيل

کومابابا ولد او
سولاله ولد او
کمانور ولد او

حاصل ۱۵۰۰۲

حنطه کیل ۶۵۰ اچه ۶۵۰۰	اسینج ۸ نفر رسم ۲۰۰
ارزن کیل ۱۰ اچه ۸۰	شعیر کیل ۸۰۰ اچه ۵۶۰۰
رسم میوه ۱۵۰	جوز کیل ۱۰ اچه ۲۰۰
رسم یونجه و گیاه ۳۰۰	شیره من ۱۲۰ اچه ۸۲۰
رسم کندر ۱۰۰	رسم بوستان ۱۰۰
رسم کواره ۴۴	رسم طیو و دشتبانی ۲۰۰
رسم بیلاق ۸۳	رسم مرخصیه ۱۶
عادت اغنام ۲۹۰	رسم حنزیر ۹۰
بادهوا و رسم عروس ۲۵۰	اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰

۴۷. قریه قورده ن سفلا تابع اجاره ن علیا

کابریل ولد ساتلمان
غونیه ولد او
مامیسه برولی
تاوبر ولد او
اورلت ولد بارسکول
کوکیچه ولد او
غونیه برولی
کوکیچه برادر او
ایلغه ولد جکالری
کابریل ولد کغیره
نودری سرولی
اوکره بیل نام

باغ نودر و کابریل نام ازناورلر مع زمین حالا در تصرف مصطفی زعیم بر موجب حجت شرعیه
بهرسنه و رسمن ویرور

حاصل ۲۰۰۰

حنطه کیل ۱۰۰ اچه ۱۰۰۰	اسینج ۱۲ نفر رسم ۳۰۰
ارزن کیل ۵ اچه ۴۰	شعیر کیل ۱۰۰ اچه ۸۰۰
شیره من ۵۰ اچه ۳۰۰	جوز کیل ۲ اچه ۳۰
رسم یونجه و گیاه ۴۰	رسم میوه ۵۰
رسم کندر ۳۰	رسم بوستان ۲۰

رسم مرخصیه ۲۴	رسم کواره ۳۰
رسم خنزیر ۲۰	رسم بیلاق ۲۶
رسم طیو و دشتبانی ۵۰	عادت اغنام ۱۲۰
اسیاب باب خراب ۱	اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰
	بادهوا و رسم عروس ۸۰

۳۸. قریه المہ تابع اجارہ نہ علیا

دیمدیر ولد کورکی
سیمون ولد او
اندریہ ولد کرہ بیل
کرہ بیل ولد او
مخرہ بیل ولد او
ملیک ولد او
مخرہ بیل ولد خرتیا
کوکیہ ولد او
کرکول ولد کرینہ لی
لوانہ ولد او
انوکہ برادر او
پرالی ولد کورکی
اورکر ولد اورسر
اکوب برادر او
کوکوجہ ولد او

حاصل ۲۹۹۹

اسنچ ۱۵ نفر رسم ۳۷۵	حنطہ کیل ۱۲۰۰ اقچہ ۱۲۰۰۰
شعیر کیل ۱۵۰۰ اقچہ ۱۲۰۰۰	ارزن کیل ۲۵۰ اقچہ ۲۰۰۰
جوز کیل ۵ اقچہ ۱۰۰	شیرہ من ۱۲۰ اقچہ ۷۵۰
رسم میوہ ۲۵۰	رسم یونجہ و گیاه ۱۵۰
رسم بوستان ۱۵۰	رسم کندر ۱۷۰
رسم کواره ۱۳۰	رسم خنزیر ۲۵۰
رسم بیلاق ۲۶۰	رسم مرخصیه ۳۰
اسیاب باب ۳ فی ۶ اشهر رسم ۹۰	عادت اغنام ۲۹۹
بادهوا و رسم عروس ۵۹۰	

باغ ۴ قطعہ در تصرف حسین زعیم بر موجب حجن شرعیہ بہر سنہ و رسمن ویرور

۳۹. قریہ نکاز اول تابع اجارہ نہ علیا

کابریل ولد ملیک

کورکی برادر او
 برتیه برادر او
 انوکی نام
 شاکره برولی
 یوانه ولد تیمور خان
 پارصدان ولد او
 بادیر ولد کیمروز
 بادقه برادر او
 سیمون ولد تیمور
 کوکانه ولد موخاربل
 خاخانه ولد او
 یسای برادر او

حاصل ۷۰۰۰

اسپنج ۱۳ نفر رسم ۳۲۵	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۱۲۰۰ اقچه ۱۶۰۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۱۷۵	رسم یونجه و گیاه ۱۵۰
رسم بوستان ۸۰	رسم طیو و دشتبانی ۱۲۰
رسم کواره ۱۰۰	رسم کندر ۷۰
رسم مرخصیه ۲۶	رسم بیلاق ۹۴ رسم یتاق ۶۰
اسیاب باب ۳ فی ۶ اشهر رسم ۹۰	بندھوا و رسم عروس ۲۱۰

۴۰. قریه چانچ خلو نزد قریه نُنکاز اول تابع اجاره ن علیا

ایمانندو ولد لوانه
 ملیک برادر او
 یوسیب ولد او
 بلاسول ولد باصیل
 باکول برادر او
 بادده ولد او

حاصل ۹۵۰۰

اسپنج ۶ نفر رسم ۱۵۰	حنطه کیل ۵۵۰ اقچه ۵۵۰۰
شعیر کیل ۲۰۰ اقچه ۱۶۰۰	ارزن کیل ۱۲۵ اقچه ۱۰۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۲۵ اقچه ۱۵۰
رسم یونجه و گیاه ۱۶۰	رسم بوستان ۱۳۲
رسم طیو و دشتبانی ۱۲۸	رسم کواره ۶۰
رسم کندر ۷۰	رسم حنزیر ۷۰

عادت اغنام ۱۱۶	رسم بیلاق ۶۰
اسیاب باب ۲ فی ۶ اشهر رسم ۶۰	رسم میوه ۶۴
بادهوا و رسم عروس ۶۸	رسم مرخصیه ۱۲

۴۱. قریه ملدشت سفلا نزد قریه ذبغیت حالی عن الرعايه تابع اجاره ن علیا

زمین در تصرف حسین زعیم بر مجب حجت شرعیه ایدوب و بهر سنه و پرور حصه عن الغله و غیره ۴۰۰۰

۴۲. قریه چوانه مع محله ن کوماریدی و چالا تابع اجاره ن علیا

یسا ولد کودنه
 الیا ولد او
 ملیکی ولد غونیه
 کوکیچه نام
 روستون ولد سوره
 سوره ولد او
 کوکیچه ولد الیا
 وارزل ولد کوماردری
 کوکیچه برادر او
 لوکاس ولد زال
 سیسینه ولد رومانه
 شوشیه برادر او
 یوانه ولد سرخان
 بانیه ولد او
 بیجان ولد تیمور
 سلخان برادر او
 کوکیه نام
 باصیل نام

حاصل ۱۴۰۰۰

اسپنج ۲۰ نفر رسم ۵۰۰	حنطه کیل ۶۰۰ اقچه ۶۰۰۰
شعیر کیل ۷۰۰ اقچه ۵۶۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۲۰۰	رسم یونجه و کیه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۳۲	رسم طپور و نشتیانی ۱۵۰
رسم کواره ۱۰۰	رسم کندر ۱۰۰
رسم بیلاق ۹۰	رسم حنزیر ۸۰
رسم مرخصیه ۴۰	عادت اغنام ۱۳۰
اسیاب باب ۲ فی ۶ اشهر رسم ۶۰	بادهوا و رسم عروس ۱۰۰

۴۳. قریہ ز غاروتہ نزد قریہ ن اوتالته تابع اجارہ ن علیا
باصیل کسبا
یوسبہ ولد او
یوسیب ولد جوجولانہ
پانیہ ولد او

حاصل ۴۸۷۰

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حنطہ کیل ۲۰۰ اقچہ ۲۰۰۰
شعبیر کیل ۱۵۰ اقچہ ۱۲۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچہ ۲۰۰
جوز کیل ۲ اقچہ ۶۰	شیرہ من ۲۵ اقچہ ۱۵۰
رسم میوہ ۹۰	رسم یونجہ و گیاه ۱۰۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم کندر ۹۰
رسم بیلاق ۱۰۰	رسم حنزیر ۸۰
رسم کوارہ ۷۰	عادت اغنام ۲۳۰
نسف بادھوا و عروسنہ ۳۰۰	

۴۴. قریہ اوچامبہ تابع اجارہ ن علیا

اغدکومیل ولد کابریل
ایردکولہ بیرولی

حاصل عن اسپنج و علفلہ و غایرہ ۵۶۱۵

۴۵. قریہ برناول تابع اجارہ ن علیا

کوکچہ ولد مورزہ
روستم ولد حسین
کورکی پیرونی
تیودور ولد او
کمروز برادر او

حاصل ۴۰۰۰

اسپنج ۵ نفر رسم ۱۲۵	حنطہ کیل ۱۵۰ اقچہ ۱۵۰۰
شعبیر کیل ۲۰۰ اقچہ ۱۶۰۰	ارزن کیل ۱۰ اقچہ ۸۰
جوز کیل ۲ اقچہ ۴۰	شیرہ من ۲۰ اقچہ ۱۲۰
رسم میوہ ۱۳۵	رسم یونجہ و گیاه ۶۰
رسم بوستان ۴۰	رسم کندر ۳۰
رسم طپو و دشتبانی ۴۰	رسم کوارہ ۳۰

رسم بیلاق ۲۰ عادت اغنام ۸۰
نسف بادهوا و عروسنه ۷۰ رسم خنزیر ۳۰

۴۶. قریه رباط قلعه طباط تابع اجاره ن علیا

ارید ولد عربیه
باصیل ولد او
بسینک کورکی
لوانه ولد او
بونج ولد جماساره
مخره بیل ولد او
کورکی ولد سابنه
مسرا ولد دانیل
روستوان ولد اوکره بیل
یاسون ولد ابول
محمد ولد امروسه
اوکمز ولد روستوان

حاصل ۱۶۹۵۰

اسینج ۱۲ نفر رسم ۳۰۰	حنطه کیل ۷۰۰ اقچه ۷۰۰۰
شعیر کیل ۸۰۰ اقچه ۶۴۰۰	ارزن کیل ۱۲۵ اقچه ۱۰۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۱۰۰ اقچه ۶۰۰
رسم میوه ۲۰۰	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم کندر ۱۰۰
رسم طیو و دشتبانی ۲۰۰	رسم کواره ۹۰
رسم خنزیر ۷۰	رسم بیلاق ۴۰
رسم مرخصیه ۲۴	عادت اغنام ۲۱۶
اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰	بادهوا و رسم عروسنه ۲۵۰

۴۷. قریه اخلدیه نزد قریه ن رباط قلعه ن طباط تابع اجاره ن علیا

یورام ولد وارزیل
یوسیب ولد اکبار

حاصل عن اسینج و علفله و غایره ۳۰۰۰

۴۸. قریه کرپده نزد قریه ن طباط حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غایره ۳۰۰۰

۴۹. قریه رباط قلعه ن کاویان حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۲۰۰۰

۵۰. قریه رباط قلعه ن اوتالته حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۳۰۰۰

۵۱. قریه ساخملیس مع مخبه ن اوسومخور و حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۱۲۰۰۰

۵۲. قریه طباق ملا نزد قریه ن بغلت حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۳۰۰۰

۵۳. قریه شواقلو نزد قریه ن دبازول حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۶۰۰۰

۵۴. قریه کورید نزد قریه ن اوتالته حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۷۰۰۰

۵۵. قریه امکدیور نزد قریه ن خولا حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۵۰۰۰

۵۶. قریه ملدشت علیا حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۵۰۰۰

۵۷. قریه بوردوغان حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۳۰۰۰

۵۸. قریه دیوکنس در نزد قریه ن بغلت حالی عن الرعايا تابع اجاره ن علیا

سواله نام
مرقرضیه نام
املیه نام

حاصل ۲۰۰۰

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حفظه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰	رسم یونجه و کياه ۱۰۰
رسم بوستان ۸۰	رسم طیو و دشتیانی ۱۰۰
رسم کندر ۷۰	رسم کواره ۵۰
رسم مرخصیه ۸	رسم حنزیر ۴۲
عادت اغنام ۲۰۰	رسم بیلاق ۵۰
بادهوا و رسم عروسنه ۲۰۰	

۵۹. مزرعه مناکیٹ تابع اجاره ن علیا

حاصل عن الغله و غیره ۱۹۹۹

ناحیه اجاره ن سفلا

ناحیه اجاره ن سفلا در لوا ن م

۱. قریه مریس مع محله ن ایناشریا تابع اجاره ن سفلا

قره ولد اسبجه
دارسیا ولد سکنه
ماسا ولد او
کوریکه ولد ساکنه
خاخوده ولد او
ذکره ولد سیسینه
مخره ولد کوکیچه
کوکیچه ولد کردسیه
انوکی ولد او
ایماندو ولد مراسه
کوسته برادر او
لوییه کوند برادر او
بسا ولد سیسینه
سلنیه ولد او
سوبر ولد ماماربه
ایماندو ولد او
داریل ولد صامصون
کوکیچه ولد او

ماركوز ولد رستم
 كوركي برادر او
 خوسته ولد كوركي
 خايليدر ولد باباسي
 چونيك برادر او
 داريل ولد نوشروان
 كوكيچه ولد او
 كابريل ولد اسماعيل

حاصل ۳۰۰۰۰

اسپنج ۲۶ نفر رسم ۰۶۵	حنطه كيل ۱۰۰۰ اقچه ۱۰۰۰۰
شعير كيل ۱۰۰۰ اقچه ۸۰۰۰	ارزن كيل ۵۰ اقچه ۴۰۰
جوز كيل ۰۵ اقچه ۱۰۰۰	شيره من ۱۴۰۰ اقچه ۸۴۰۰
رسم ميوه ۷۵۰	رسم يونجه و كياه ۱۰۰
رسم بوستان ۵۰	رسم كنذر ۴۰
رسم طپو و دشتباني ۱۱۰	رسم حنزير ۵۰
رسم كواره ۴۰	رسم مرخصيه ۵۲
رسم بيلاق ۵۸	عادت اغنام ۱۰۰
اسياب ۲ باب في ۶ اشهر رسم ۶۰	بادهوا و رسم عروسنه ۱۴۰

۲. قريه طاندله تابع اجاره نُسفلا

كابريل ولد يوسيب
 جبانوسه برادر او
 مخره برولي
 انوكي ولد روستم
 يورام ولد ابرام
 كوكيچه ولد او
 اوسيب ولد مخره
 كوكيه ولد او
 رندكال ولد سته دي
 الياز ولد ماميه
 كوكيه ولد او
 تماز ولد ستلمك
 اتونه ولد ماميه

زمين ايوانه بك مع چاير و اسياب حالا در تصرف سليمان بك و بهلون بك بر مجب حجت شرعيه
 عشره و رسمن و يرور

حاصل ۱۰۰۰۰

اسپنج ۱۳ نفر رسم ۳۲۵	حنطه کیل ۴۰۰ اقچه ۴۰۰۰
شعیر کیل ۳۰۰ اقچه ۲۴۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
جوز کیل ۱۰ اقچه ۲۰۰	شیره من ۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰
رسم میوه ۱۷۵	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۹۰	رسم کندر ۷۰
رسم طیو و دشتبانی ۲۳۰	رسم مرخصیه ۲۶
رسم حنزیر ۷۴	رسم کواره ۱۹۰
رسم بیلاق ۶۰	عادت اغنام ۲۲۰
اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰	بادهوا و رسم عروسنه ۲۲۰

باغ و باغچه ایوانه بك صابلور دیمكله معروف ۱ قطعه حالا در تصرف سلیمان بك و بهلول بك در موجب حجت شرعیه در وجه مقطوع فی سنه ۵۰

۳. قریه اخو مع مزره نسامناعور تابع اجاره ن سفلا

امرنه ولد وارزل
اغلومیل ولد او
کوکیچه ولد ذکره
یوسیب برادر او
چورزلت ولد کره نیه
اوانه نام
کوکاجر ولد کفره
شابوا برادر او

حاصل ۷۰۳۰

اسپنج ۸ نفر رسم ۲۰۰	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۳۰۰ اقچه ۲۴۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
جوز کیل ۵ اقچه ۱۰۰	شیره من ۱۰۰ اقچه ۶۰۰
رسم میوه ۲۰۰	رسم یونجه و گیاه ۱۳۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم کندر ۷۰۰
رسم طیو و دشتبانی ۱۳۰	رسم حنزیر ۹۰
رسم کواره ۸۰	رسم بیلاق ۵۰
عادت اغنام ۱۳۰	اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰
بادهوا و رسم عروسنه ۲۲۰	

۴. قریه رده مود تابع اجاره ن سفلا

باصیل ولد کاکانه
کورکی ولد او
رواند ولد یوسیب

حاصل ۵۷۷۰

اسپنج ۴ فر رسم ۱۰۰	حنطه کیل ۲۰۰ اقچه ۲۰۰۰
شعیر کیل ۲۰۰ اقچه ۱۶۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
چودار کیل ۱۰ اقچه ۱۲۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم میوه ۱۸۰	رسم یونجه و گیاه ۲۰۰
رسم بوستان ۱۰۰	رسم کندر ۷۰
رسم طیو و دشتبانی ۱۵۰	رسم حنزیر ۱۰۰
رسم کواره ۶۲	رسم مرخصیه ۸
رسم بیلاق ۷۰	عادت اغنام ۱۷۰
بادهوا و رسم عروسنه ۱۲۰	

۵. قریه سیخ مورس تابع اجاره ن سفلا

کوکچه ولد الی سلام
انوکی برادر او
ایاسه ولد عبته
انانیه برادر او

حاصل ۲۷۷۰

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حنطه کیل ۵۰ اقچه ۵۰۰
شعیر کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
رسم میوه ۲۰۰	شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم بوستان ۱۰۰
رسم کندر ۵۰	رسم طیو و دشتبانی ۱۲۰
رسم حنزیر ۷۰	رسم کواره ۱۰۰
رسم مرخصیه ۸	رسم بیلاق ۴۲
عادت اغنام ۱۲۰	اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰
بادهوا و رسم عروسنه ۲۷۰	

۶. قریه قانداور تابع اجاره ن سفلا

کوريله ولد کانداری
کوکچه ولد پراده
اوکره بیل برادر او
کوریکه ولد چراده

حاصل ۷۴۹۰

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۳۰۰ اقچه ۲۴۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
شیره من ۲۰۰ اقچه ۶۰۰	رسم میوه ۱۰۰
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم بوستان ۱۰۰
رسم کندر ۸۰	رسم طیو و دشتبانی ۲۲۰
رسم حنزیر ۵۰	رسم مرخصیه ۸
رسم کواره ۱۰۰	رسم بیلاق ۴۲
اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰	بادهوا و رسم عروسنه ۲۶۰

۷. قریه کواشته تابع اجاره ن سفلا

کوکچه ولد مخره بیل
 وارزل برادر او
 وارزل ولد کیمزور
 کره نیه ولد اغاربل
 لوانه ولد غنیا
 جامیه ولد مامار بیل
 ذکره برادر او
 کوکچه ولد کربسیه

حاصل ۱۲۵۰۰

اسپنج ۸ نفر رسم ۲۰۰	حنطه کیل ۵۰۰ اقچه ۵۰۰۰
شعیر کیل ۵۰۰ اقچه ۴۰۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
شیره من ۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰	رسم میوه ۱۰۰
رسم یونجه و گیاه ۲۵۰	رسم بوستان ۹۰
رسم کندر ۸۰	رسم طیو و دشتبانی ۲۳۰
رسم مرخصیه ۱۶	رسم حنزیر ۷۴
رسم کواره ۱۰۰	رسم بیلاق ۹۰
عادت اغنام ۳۱۰	اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰
بادهوا و رسم عروسنه ۳۰۰	

۸. قریه وایو تابع اجاره ن سفلا

شورل ولد سبنه
 کوکچه برادر او
 لوانه ولد بسا
 رواند ولد یوسیب
 اغدکومل ولد باقا
 کوکچه ولد رماز

حاصل ۲۳۰۶۰

اسپنج ۶ نفر رسم ۱۵۰	حنطه کیل ۸۰۰ اقچه ۸۰۰۰
شعیر کیل ۹۰۰ اقچه ۷۲۰۰	ارزن کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰
شیره من ۵۰۰ اقچه ۳۰۰۰	رسم میوه ۱۵۰
رسم یونجه و گیاه ۳۵۰	رسم بوستان ۲۵۰
رسم کندر ۲۹۰	رسم طیور و دشتبانی ۴۳۰
رسم مرخصیه ۱۲	رسم حنزیر ۲۵۵
رسم کواره ۱۳۵	رسم بیلاق ۲۸۸
اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰	بادهوا و رسم عروسنه ۵۲۰

۹. قریه اکوسه

رمز ولد برولی
کورکی ولد سیسینه
کونر برادر او
کوکچه ولد کابریل
سوار برادر او

حاصل ۳۰۰۰

اسپنج ۵ نفر رسم ۱۲۵	حنطه کیل ۱۰۰ اقچه ۱۰۰۰
شعیر کیل ۱۰۰ اقچه ۸۰۰	ارزن کیل ۱۵ اقچه ۱۲۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	رسم میوه ۵۵
رسم یونجه و گیاه ۱۰۰	رسم بوستان ۵۰
رسم کندر ۵۰	رسم طیور و دشتبانی ۱۰۰
رسم حنزیر ۳۰	رسم کواره ۲۰
رسم بیلاق ۵۰	رسم مرخصیه ۱۰
عادت اغنام ۳۰	اسیاب باب ۱ رسم ۳۰
بادهوا و رسم عروسنه ۱۳۰	

۱۰. قریه ذونیارس مع محله ن اندکوری در نزد وازجنس تابع اجاره ن سفلا

کورکی ولد اندور
مخره بیل ولد او
سیخا یلی ولد کورکی
مخره ولد سلایر
یوسیپ ولد او
یوسیپ ولد پرموز
کابریل ولد لوانه

حاصل ۷۰۰۰

اسپنج ۷ نفر رسم ۱۷۵	حنطه کیل ۲۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۲۵۰ اقچه ۲۰۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	رسم میوه ۱۲۰
رسم یونجه و گیاه ۱۰۰	رسم بوستان ۵۰
رسم کندر ۴۰	رسم طیو و دشتبانی ۶۰
رسم حنزیر ۷۰	رسم کواره ۳۰
رسم بیلاق ۳۶	رسم مرخصیه ۱۴
عادت اغنام ۲۵۰	اسیاب باب ۲ فی ۶ اشهر رسم ۶۰
بادهوا و رسم عرومنه ۲۹۰	

۱۱. قریه وارجنس تابع اجاره نسفلا

یوردانه ولد یوسیب
کورکی ولد او
کورکوله ولد شرمیه
اوله کیل ولد او

حاصل ۱۸۳۲۰

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حنطه کیل ۸۰۰ اقچه ۸۰۰۰
شعیر کیل ۹۰۰ اقچه ۷۲۰۰	ارزن کیل ۵۰ اقچه ۴۰۰
شیره من ۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰	رسم میوه ۱۲۰
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم بوستان ۱۵۰
رسم کندر ۱۵۰	رسم طیو و دشتبانی ۱۸۰
رسم مرخصیه ۸	رسم حنزیر ۷۱۲
رسم کواره ۱۵۰	رسم بیلاق ۵۰
اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰	بادهوا و رسم عرومنه ۲۵۰

۱۲. قریه زوواره تابع اجاره نسفلا

باصیل ولد مخره بیل
ینانه برادر او
یسا ولد او
تمروک ولد زوراب
یوسیب ولد او
الیسا واد دادنا
میاتا برادر او
ذکره ولد ابرام
اسام ولد او

محاكه ولد باوليه
چاچانه برادر او

حاصل ۶۲۰۰

۱۳. قريه زرسويل تابع اجاره نسفلا

ذکره ولد کره بيل
ذکره ولد ماميا
بابونه ولد او
مخره بيل ولد سرکيس
تيودر برادر او

حاصل ۵۰۰۰

اسپنج ۵ نفر رسم ۱۲۵	حنطه كيل ۲۰۰ اقچه ۲۰۰۰
شعير كيل ۱۵۰ اقچه ۱۲۰۰	ارزن كيل ۱۰ اقچه ۸۰
شيره من ۳۳ اقچه ۱۹۸	رسم ميوه ۴۵
رسم بوستان ۱۰۰	رسم يونجه و كياه ۱۵۰
رسم كنذر ۱۰۰	رسم طپو و دشتياني ۲۵۲
رسم مرخصيه ۱۰	رسم حنزير ۸۲
رسم كوازه ۴۰	رسم بيلاق ۷۰
عادت اغنام ۱۷۰	بادهوا و رسم عروسنه ۳۰۰
اسياب ۱ باب في ۶ اشهر رسم ۳۰	

۱۴. قريه زردد نزد قريه ذونيارس تابع اجاره نسفلا

ابرام ولد ابرام
لوانه ولد او
کورکی ولد داوميه
بابونه ولد او
شالوا ولد اماندو

حاصل ۵۰۰۰

اسپنج ۵ نفر رسم ۱۲۵	حنطه كيل ۲۰۰ اقچه ۲۰۰۰
شعير كيل ۱۵۰ اقچه ۱۲۰۰	ارزن كيل ۱۰ اقچه ۸۰
شيره من ۳۳ اقچه ۱۸۸	رسم ميوه ۴۵
رسم يونجه و كياه ۱۵۰	رسم بوستان ۱۰۰
رسم كنذر ۱۰۰	رسم طپو و دشتياني ۲۵۲
رسم مرخصيه ۱۰	رسم حنزير ۸۰

عادت اغنام ۱۷۰
اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰

رسم بیلاق ۷۰
بادهوا و رسم عروسنه ۳۰۰
رسم کواره ۹۰

۱۵. قزیه ماخونست نزد قزیه ناصاقوریت تابع اجاره ن سفلا

کوکچه ولد مخره بیل
یوسیپ ولد او
وارزیل ولد لامدریا
ابراما ولد سوما
مخره بل کوکچه
یوسیپ برادر او
کوکچه ولد او
کورزکه ولد کونه
باصیل ولد یوسیپ
موبانه ولد زربه

حاصل ۷۵۰۰

حنطه کیل ۲۰۰ اقچه ۲۰۰۰
ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
رسم میوه ۷۰
رسم بوستان ۶۰
رسم طیو و دشتبانی ۳۹
رسم حنزیر ۶۰
رسم کواره ۹۰
اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰

اسپنج ۱۰ نفر رسم ۲۵۰
شعیر کیل ۲۵۰ اقچه ۲۵۰۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم یونجه و کیه ۱۵۰
رسم کندر ۵۰
رسم مرخصیه ۲۰
رسم بیلاق ۵۰
عادت اغنام ۹۱
بادهوا و رسم عروسنه ۲۵۰

۱۶. قزیه کلیات نزد جورقه تابع اجاره ن سفلا

کغیره ولد کورکی
لوانه ولد او
کورکی ولد شلوا
باسنه ولد او
یوسیپ ولد شلوا
خوخونه ولد کورکی
ملکسه ولد شلوا
کابریل ولد اماندو
بابونه ولد او
شلوا واد اماندو

حاصل ۷۸۰۰

اسپنج ۱۱ نفر رسم ۱۲۵	حنطه کیل ۳۰۰ اقچه ۳۰۰۰
شعیر کیل ۳۵۰ اقچه ۲۸۰۰	ارزن کیل ۲۰ اقچه ۲۰۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	رسم میوه ۱۲۰
رسم یونجه و کپاه ۱۲۰	رسم بوستان ۶۰
رسم کندر ۵۰	رسم طبر و دشتبانی ۱۳۹
رسم مرخصیه ۲۲	رسم حنزیر ۵۸
رسم بیلاق ۵۰	رسم کواره ۹۰
عادت اغنام ۱۹۱	رسم بناق ۶۰
بادهوا و رسم عروسنه ۲۵۰	

۱۷. قریه ابوکیت حالی عن الرعايا تابع اجاره نسفلا

حاصل عن الفله و غیره ۳۰۰۰

۱۸. قریه تیوتوبان حالی عن الرعايا تابع اجاره نسفلا

حاصل عن الفله و غیره ۵۰۰۰

۱۹. قریه اورسوا تابع اجاره نسفلا

قارصوان ولد روما
ابرام ولد او
ذغیره ولد یوسیب
کوکچه ولد او
سوسا ولد ابرام
کوکچه ولد لومنه
ایرند ولد او
کوکچه ولد کورکی
دارسجان ولد یوانه
سورا برادر او
کمانه ولد یوردانه
الباکیس ولد یوانه
موسا ولد او
روصیل ولد انبدکولی
اندریا ولد او
بیسله ولد یومیب
زوراب ولد اندریا

کورکی ولد بابا
صامصون ولد الیا
کابریل کشش
الیا ولد او
ابرام ولد کورکی
اندریا ولد کورکی
باصیلی ولد او
کوکیچه ولد جوارلی
کمار ولد صمون

حاصل ۳۰۰۰۰

اسپنج ۲۶ نفر رسم ۷۵۰	حنطه کیل ۸۰۰ اقچه ۸۰۰۰
شعیر کیل ۹۰۰ اقچه ۷۲۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
شیره من ۱۴۰۰ اقچه ۸۴۰۰	رسم میوه ۱۵۰
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم بوستان ۱۲۰
رسم کندر ۹۰	رسم طیو و دشتبانی ۱۲۶۰
رسم مرخصیه ۵۲	رسم گواره ۴۸
رسم حنزیر ۶۰	رسم بیلاق ۷۰
عادت اغنام ۲۴۰	اسیاب ۲ باب فی ۶ اشهر رسم ۶۰
بادهوا و رسم عروسنه ۱۲۵۰	

۲۰. قریه خوخونه نزد قریه زاورسوا تابع اجاره ناسفلا

جاندنه ولد لوانه
روابر ولد او
امارندو ولد یونا
لوانه ولد او
کورکی ولد ذکره
کورکی ولد اپردیونه
شابوا ولد اوله کیل

حاصل ۲۰۰۰۰

اسپنج ۷ نفر رسم ۱۷۵	حنطه کیل ۱۰۰۰۰ اقچه ۱۰۰۰۰
شعیر کیل ۹۵۰ اقچه ۷۶۰۰	ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰
شیره من ۵۰ اقچه ۹۰۰	رسم میوه ۴۵
رسم یونجه و گیاه ۱۵۰	رسم بوستان ۵۹
رسم کندر ۷۸	رسم طیو و دشتبانی ۲۲۹
رسم گواره ۸۹	رسم مرخصیه ۱۴
رسم حنزیر ۳۶	رسم بیلاق ۵۱

۲۱. قریه تیمار حالی عن الرعايا تابع اجاره نسفلا

حاصل عن الغله و غیره ۵۰۰۰

۲۲. قریه سخیلوانه نزد قریه نساقریت حالی عن الرعايا تابع اجاره نسفلا
حاصل عن الغله و غیره ۱۵۰۰۰

۲۳. قریه بزویزو تابع اجاره نسفلا

لوانه ولد کورکی

صوصوغیلی برادر او

کوکچه ولد او

یوردان ولد جوارسه

یوانه برادر او

امارندو ولد سرمیه

کوکچه ولد یوردانه

کویز برادر او

حاصل ۳۰۰۰

اسپنج ۸ نفر رسم ۲۰۰

شعیر کیل ۵۰ افچه ۴۰۰

شیره من ۵۰ افچه ۳۰۰

رسم یونجه و کیه ۱۰۰

رسم کندر ۵۰

رسم کواره ۸۰

رسم مرخصیه ۱۶

عادت اغنام ۱۹۰

نصف بادهوا و رسم عروسنه ۲۳۰

حنطه کیل ۶۰ افچه ۶۰۰

ارزن کیل ۵۰ افچه ۴۰۰

رسم میوه ۶۰

رسم بوستان ۴۰

رسم طیو و دشتبانی ۱۸۰

رسم حنزیر ۷۰

رسم بیلاق ۵۴

اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰

۲۴. قریه زونداکه تابع اجاره نسفلا

کورکی ولد سابول

کوکچه نام

اتانس ولد کورکی

حاصل ۳۰۰۰

اسپنج ۳ نفر رسم ۷۵	حنطه کیل ۱۰۰ اقچه ۱۰۰۰
شعیر کیل ۸۰ اقچه ۶۴۰	ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰
شیره من ۱۰۰ اقچه ۶۰۰	رسم میوه ۴۵
رسم یونجه و گیاه ۶۰	رسم بوستان ۵۰
رسم کندر ۴۰	رسم طپو و دشتبانی ۶۴
رسم کواره ۵۰	رسم مرخصیه ۶
رسم حنزیر ۷۰	رسم بیلاق ۳۰
عادت اغنام ۶۰	اسیاب ۱ باب فی ۱ اشهر رسم ۳۰
نسف بادها و رسم عروسنه ۱۰۰	

۲۵. قریه دولاکن نام دیگر دولکن تابع اجاره نسفلا

دومرلت ولد جوارسه
جادیه ولد باصیل
جیورانہ ولد یوسیب
یوسیب ولد ماننسه
داوتا ولد کرسه

حاصل ۲۰۰۰۰

اسپنج ۵ نفر رسم ۱۲۵	حنطه کیل ۹۸۰ اقچه ۹۸۰۰
شعیر کیل ۹۰۰ اقچه ۷۲۰۰	ارزن کیل ۲۵ اقچه ۲۰۰
شیره من ۲۰۰ اقچه ۱۲۰۰	رسم میوه ۱۷۵

قریه دیبه تابع شوشاد

زالم نام حالون سده سعادتہ عرضحال ایدوب اولامده و مشروطیده اوزره متولیمس اولدیغی اجدادی لالا مصطفی پاشا میرمیران اجاره حواصندن اجاره ن سفلاذن سناغانده و ناحیه سنده یکر می بیك اقچه یازوسی اولان دولاکن نام دیگر دولکر و شوشاد ناحیسنده الی بیك اقچه یازوسی اولان نام قریه لری کورجستان امراسندن ای خان انده یوروردی سرا شرعیه ایله استده و علك و ملك یلکنکن صکره ارزرومده بنا ایلدیکی جامع شریفک مصارفنه و سایر وجوه صرایه وقف تصحیم اولنذر اوزره سائر بر وجه یوردلوق و اوجاقلق اجاره و امرخوی سناقلرنه متصرف عبدالعذر و مصطفی پاشا ایله اجاره سناغانده حضنه یه متصرف یوسف ولد سفر بیك براتمز داخلنده در دیو مداحله و وقعه غدر اتملر یله دفتر اجمال و موجیله شرح ویرلمک بابنده عنایت رجا و دستورملر ارزروم والیسی وزیر ابراهیم پاشا و خروج مشروح اوزره عرض ایدوب انجق دولکن نام قریه باسمه قریه اولمق اوزره بش بیك اوچیوز سکیز اقچه یازوايله دفتر اجمالده موجود اولوب معرفتلی اولمدیفندن ماعدا دینز قریه سنک اجمال و مفصلی اولمیوب بر مجب قید اولمقله ذکر اولنان قریه لر عبدالغفور ولد سفرک قدرلندن رفع ویرمدن و اجاره معرفتله سفره لالا پاشا و قنندن اولندغنده سفر دفتر و اجمال و مفصلنه شرح ویرلمک اقتضا ایدر دیو دفتر امین محمد دام محمده عرض اتمکین دفتر اجمال و مفصلی کیردوب و دلاکن و دولکن و دیبه نام قریه لری اجاره و امرخوی سناقلرینه متصرف عبدالغفور ولد مصطفی پاشا ایله یوسف بکن قیدلرندن رافع ویرمدن و یکر می بین اقچه ماورسی اولان دولاکن نام قریه لری دولاکن نام دیگر دولکن دیو تصحیم و بر موجب قید اولان دیبه

نام قریه لی دولاکن نام دیگر دولکن نام قریه مقبله سنده و فیما بعد سنجق متصرفلری طرفلرندن مداخلر و معارضه اولنمایوب لالا مصطفی پاشا وقفی طرفندن صعط اولنمق ایچون دفتر اجمال و معرفتئر قلحکلی شرع ویرمسن دیو بو حاقیره خطابا وارد اولان امر عالی موجبجه شرع ویرلدی فی ۲۰ صفر سنه ۱۲۵ عبدالله التوقعی چلدر اجمالده توسیل اولندیغی اوزره قریه دولکن لالا مصطفی پاشا وقفی طرفندن مراحلی اولونمایوب اجمال قدیمی موجبجه اجاره سناغانده متصرف یوسفک طرفندن ضبط اولنمق ایچون تصحیح اولندی

فی رجب سنه ۳۶ عبدالله التوقعی

رسم بونجه و کياه ۲۰۰	رسم بوستان ۱۰۰
رسم کندر ۹۰	رسم طپو و دشتبانی ۱۸۰
رسم کواره ۶۰	رسم مرخصیه ۱۰
رسم حنزیر ۸۰	رسم بیلاق ۷۰
اسیاب ۱ باب فی ۶ اشهر رسم ۳۰	نسف بادهوا و رسم عروسنه ۳۸۰

۲۶. قریه سزناخنه نزد قریه ن صاقورت تابع اجاره ن سفلا

انانیه ولد کاساره
کوکچیه ولد او
اندریه ولد بیساره
یوانه ولد امارندو

حاصل ۴۲۹۵

اسپنج ۴ نفر رسم ۱۰۰	حنطه کیل ۲۰۰ اقچه ۲۰۰۰
شعیر کیل ۱۰۰ اقچه ۸۰۰	ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰
شیره من ۵۰ اقچه ۳۰۰	رسم میوه ۱۷۰
رسم بونجه و کياه ۱۲۰	رسم بوستان ۸۰
رسم کندر ۶۰	رسم طپو و دشتبانی ۶۰
رسم کواره ۹۰	رسم حنزیر ۶۲
رسم مرخصیه ۸	رسم بیلاق ۶۰
بادهوا و رسم عروسنه ۳۰۰	

۲۷. قریه رباط قلعه ن صاقورت تابع اجاره ن سفلا

تیودور ولد باصیل
اغریا ولد او
یوسیپ ولد کورکیلی
کابریل ولد او
کوارام ولد ذکره
ملیکی برادر او
کابریل ولد یوانه

کوکینه ولد او
 لومیسه ولد کوریکه
 یوسبه ولد او
 کوکیه برادر او
 یوسیب ولد روستوان
 الیا برادر او
 بابونه برادر او
 پرانه ولد او
 سابور واد باریمه
 اوریکی ولد سادیه
 اندریه برادر او
 داوتا ولد ابدنه
 ذکرة ولد سدانه
 خاخوته برادر او
 جده ولد سادیه
 تاولیه ولد یوردانه
 کابریل برادر او
 شامحیلی ولد ذکرة
 کیمروز ولد ملیکی
 کوکیچه ولد کورکول
 یوسیب برادر او

حاصل ۲۵۰۰۰

حنطه کیل ۱۰۰۰ اقچه ۱۰۰۰۰	اسپنج ۲۸ نفر رسم ۷۰۰
ارزن کیل ۱۰ اقچه ۸۰	شعیر کیل ۹۰۰ اقچه ۷۲۰۰
شیره من ۱۰۰۰ اقچه ۶۰۰۰	جوز کیل ۳۰ اقچه ۶۰۰
رسم یونجه و کیه ۶۰۰	رسم میوه ۵۷۰
رسم طپو و دشتبانی ۵۰۰	رسم بوستان ۲۰۰
رسم مرخصیه ۵۶	رسم کندر ۲۰۰
رسم حنزیر ۲۵۴	رسم کواره ۳۰۰
اسیاب ۳ باب فی ۶ اشهر رسم ۹۰	رسم بیلاق ۲۵۰
	بادهوا و رسم عروسته ۴۰۰

۲۸. قریه طباده نزد قریه ذکواشته حالی عن الرعیه تابع اجاره ذسفلا

حاصل عن الغله و غیره ۳۰۰۰

۲۹. قریه قینستاو حالی عن الرعیه تابع اجاره ذسفلا

حاصل عن الغله و غیره ۳۰۰۰

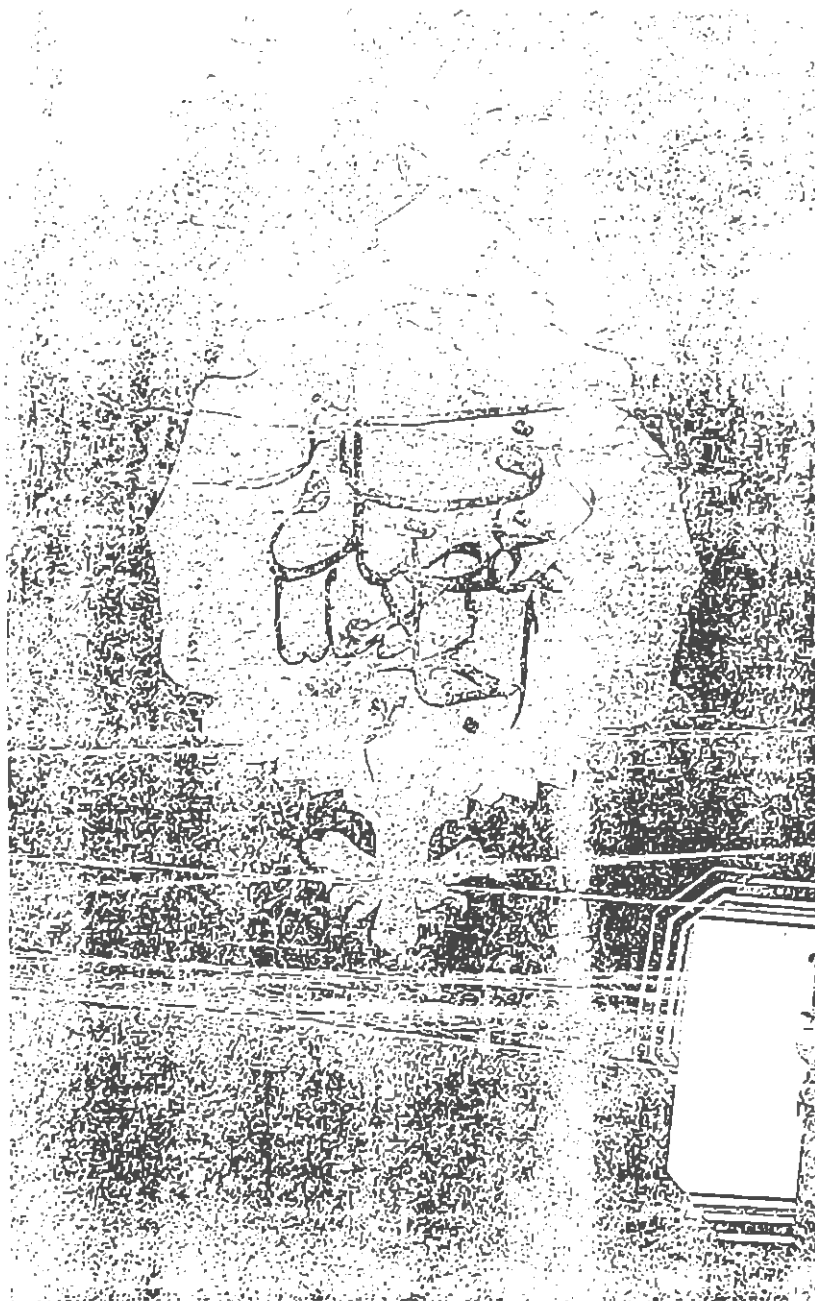
۳۰. قریه خرتوس نزد قریه زماجاخلس بر حالی عن الرعيه تابع اجاره ز سفلا
 حاصل عن الغله و غيره ۲۰۰۰۰
۳۱. قریه کيبه مع مزرعه ز خوصيل تابع اجاره ز سفلا
 حاصل عن الغله و غيره ۲۰۰۰۰
۳۲. قریه دنزمان نزد قریه ز اورسوا حالی عن الرعيه تابع اجاره ز سفلا
 حاصل عن الغله و غيره ۶۰۰۰
۳۳. قریه کلدت نزد قریه ز دنديد حالی عن الرعايه تابع اجاره ز سفلا
 حاصل عن الغله و غيره ۳۰۰۰
۳۴. قریه دبعس اوبان نزد قریه ز قاپنستاو حالی عن الرعايه تابع اجاره ز سفلا
 حاصل عن الغله و غيره ۱۸۰۰۰
۳۵. قریه مزبنه نزد قریه ز مريس تابع اجاره ز سفلا

کوکيچه ولد الوم
 کوکيه نام
 باصاری نام
 پرموز نام
 دامونه برولی
 انوکه برولی
 ديکر باصاری نام
 يوردانه نام
 عزل کسيا

حاصل ۲۰۰۰

حنطه کيل ۳۰ اقچه ۳۰	اسپنج ۹ نفر رسم ۲۲۵
ارزن کيل ۱۰ اقچه ۸۰	شعير کيل ۳۰ اقچه ۲۴۰
رسم ميوه ۵۵	شيره من ۵۰ اقچه ۳۰۰
رسم بوستان ۶۰	رسم يونجه و کياه ۱۰۰
رسم کواره ۵۰	رسم کندر ۴۰
رسم مرخصيه ۱۸	رسم حنزير ۷۰
رسم طیو و دشتبانی ۹۰	رسم بيلاق ۹۲
بادهوا و رسم عروسنه ۱۶۰	عادت اغنام ۱۲۰

ზემო აჭარის ლივის ვრცელი რაეთარი
(ფოტოასლები)

Handwritten text in a cursive script, arranged in three columns. The characters are dense and difficult to decipher due to the style and image quality.

Handwritten text in a cursive script, arranged in five columns. The text is dense and appears to be a continuous passage.

Handwritten text, possibly a section header or a separator line, consisting of a few characters.

Handwritten text in a cursive script, arranged in five columns. The text is dense and appears to be a continuous passage.

۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

۱
 ۲
 ۳
 ۴
 ۵
 ۶
 ۷
 ۸
 ۹
 ۱۰
 ۱۱
 ۱۲
 ۱۳
 ۱۴
 ۱۵
 ۱۶
 ۱۷
 ۱۸
 ۱۹
 ۲۰
 ۲۱
 ۲۲
 ۲۳
 ۲۴
 ۲۵
 ۲۶
 ۲۷
 ۲۸
 ۲۹
 ۳۰
 ۳۱
 ۳۲
 ۳۳
 ۳۴
 ۳۵
 ۳۶
 ۳۷
 ۳۸
 ۳۹
 ۴۰
 ۴۱
 ۴۲
 ۴۳
 ۴۴
 ۴۵
 ۴۶
 ۴۷
 ۴۸
 ۴۹
 ۵۰
 ۵۱
 ۵۲
 ۵۳
 ۵۴
 ۵۵
 ۵۶
 ۵۷
 ۵۸
 ۵۹
 ۶۰
 ۶۱
 ۶۲
 ۶۳
 ۶۴
 ۶۵
 ۶۶
 ۶۷
 ۶۸
 ۶۹
 ۷۰
 ۷۱
 ۷۲
 ۷۳
 ۷۴
 ۷۵
 ۷۶
 ۷۷
 ۷۸
 ۷۹
 ۸۰
 ۸۱
 ۸۲
 ۸۳
 ۸۴
 ۸۵
 ۸۶
 ۸۷
 ۸۸
 ۸۹
 ۹۰
 ۹۱
 ۹۲
 ۹۳
 ۹۴
 ۹۵
 ۹۶
 ۹۷
 ۹۸
 ۹۹
 ۱۰۰

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

Handwritten musical notation on a staff with notes and rests.

1. $\frac{1}{2} + \frac{1}{3} = \frac{3}{6} + \frac{2}{6} = \frac{5}{6}$
 2. $\frac{2}{3} - \frac{1}{4} = \frac{8}{12} - \frac{3}{12} = \frac{5}{12}$
 3. $\frac{3}{4} \times \frac{2}{5} = \frac{3 \times 2}{4 \times 5} = \frac{6}{20} = \frac{3}{10}$
 4. $\frac{1}{5} \div \frac{2}{3} = \frac{1}{5} \times \frac{3}{2} = \frac{3}{10}$
 5. $\frac{4}{7} + \frac{1}{2} = \frac{8}{14} + \frac{7}{14} = \frac{15}{14}$
 6. $\frac{5}{6} - \frac{1}{3} = \frac{5}{6} - \frac{2}{6} = \frac{3}{6} = \frac{1}{2}$
 7. $\frac{2}{5} \times \frac{3}{4} = \frac{2 \times 3}{5 \times 4} = \frac{6}{20} = \frac{3}{10}$
 8. $\frac{3}{8} \div \frac{1}{4} = \frac{3}{8} \times \frac{4}{1} = \frac{12}{8} = \frac{3}{2}$
 9. $\frac{1}{3} + \frac{2}{5} = \frac{5}{15} + \frac{6}{15} = \frac{11}{15}$
 10. $\frac{4}{9} - \frac{1}{6} = \frac{8}{18} - \frac{3}{18} = \frac{5}{18}$
 11. $\frac{5}{7} \times \frac{2}{3} = \frac{5 \times 2}{7 \times 3} = \frac{10}{21}$
 12. $\frac{2}{3} \div \frac{4}{5} = \frac{2}{3} \times \frac{5}{4} = \frac{10}{12} = \frac{5}{6}$
 13. $\frac{3}{4} + \frac{1}{5} = \frac{15}{20} + \frac{4}{20} = \frac{19}{20}$
 14. $\frac{7}{8} - \frac{1}{2} = \frac{7}{8} - \frac{4}{8} = \frac{3}{8}$
 15. $\frac{1}{2} \times \frac{3}{4} = \frac{1 \times 3}{2 \times 4} = \frac{3}{8}$
 16. $\frac{4}{5} \div \frac{2}{3} = \frac{4}{5} \times \frac{3}{2} = \frac{12}{10} = \frac{6}{5}$
 17. $\frac{2}{3} + \frac{1}{4} = \frac{8}{12} + \frac{3}{12} = \frac{11}{12}$
 18. $\frac{5}{6} - \frac{2}{3} = \frac{5}{6} - \frac{4}{6} = \frac{1}{6}$
 19. $\frac{3}{5} \times \frac{4}{7} = \frac{3 \times 4}{5 \times 7} = \frac{12}{35}$
 20. $\frac{1}{4} \div \frac{3}{5} = \frac{1}{4} \times \frac{5}{3} = \frac{5}{12}$

21. $\frac{2}{3} + \frac{1}{2} = \frac{4}{6} + \frac{3}{6} = \frac{7}{6}$
 22. $\frac{3}{4} - \frac{1}{5} = \frac{15}{20} - \frac{4}{20} = \frac{11}{20}$
 23. $\frac{4}{5} \times \frac{1}{3} = \frac{4 \times 1}{5 \times 3} = \frac{4}{15}$
 24. $\frac{1}{2} \div \frac{3}{4} = \frac{1}{2} \times \frac{4}{3} = \frac{4}{6} = \frac{2}{3}$
 25. $\frac{5}{6} + \frac{2}{3} = \frac{5}{6} + \frac{4}{6} = \frac{9}{6} = \frac{3}{2}$
 26. $\frac{2}{5} - \frac{1}{4} = \frac{8}{20} - \frac{5}{20} = \frac{3}{20}$
 27. $\frac{3}{7} \times \frac{2}{5} = \frac{3 \times 2}{7 \times 5} = \frac{6}{35}$
 28. $\frac{4}{9} \div \frac{2}{3} = \frac{4}{9} \times \frac{3}{2} = \frac{12}{18} = \frac{2}{3}$
 29. $\frac{1}{3} + \frac{2}{5} = \frac{5}{15} + \frac{6}{15} = \frac{11}{15}$
 30. $\frac{7}{8} - \frac{1}{2} = \frac{7}{8} - \frac{4}{8} = \frac{3}{8}$
 31. $\frac{2}{3} \times \frac{3}{4} = \frac{2 \times 3}{3 \times 4} = \frac{6}{12} = \frac{1}{2}$
 32. $\frac{5}{6} \div \frac{1}{4} = \frac{5}{6} \times \frac{4}{1} = \frac{20}{6} = \frac{10}{3}$
 33. $\frac{3}{4} + \frac{1}{5} = \frac{15}{20} + \frac{4}{20} = \frac{19}{20}$
 34. $\frac{6}{7} - \frac{1}{3} = \frac{18}{21} - \frac{7}{21} = \frac{11}{21}$
 35. $\frac{4}{5} \times \frac{2}{3} = \frac{4 \times 2}{5 \times 3} = \frac{8}{15}$
 36. $\frac{1}{2} \div \frac{3}{5} = \frac{1}{2} \times \frac{5}{3} = \frac{5}{6}$
 37. $\frac{2}{3} + \frac{1}{4} = \frac{8}{12} + \frac{3}{12} = \frac{11}{12}$
 38. $\frac{5}{6} - \frac{2}{3} = \frac{5}{6} - \frac{4}{6} = \frac{1}{6}$
 39. $\frac{3}{5} \times \frac{4}{7} = \frac{3 \times 4}{5 \times 7} = \frac{12}{35}$
 40. $\frac{1}{4} \div \frac{3}{5} = \frac{1}{4} \times \frac{5}{3} = \frac{5}{12}$

Handwritten text on a ruled line, possibly a title or header.

Handwritten text below the first ruled line.

Handwritten text on a ruled line, possibly a second title or header.

Handwritten text on a ruled line, possibly a third title or header.

Handwritten text on a ruled line, possibly a fourth title or header.

Handwritten text on a ruled line, possibly a fifth title or header.

Handwritten text below the fifth ruled line.

Handwritten text on a ruled line, possibly a sixth title or header.

Handwritten text on a ruled line, possibly a seventh title or header.

Handwritten text below the seventh ruled line.

Handwritten text below the eighth ruled line.

Handwritten text on a ruled line, possibly an eighth title or header.

Handwritten text below the eighth ruled line.

Handwritten text at the top of the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Small handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block on the left page.

Handwritten text block at the bottom of the left page.

Handwritten text at the top of the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block on the right page.

Handwritten text block at the bottom of the right page.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Handwritten text in a cursive script, possibly Urdu or Persian, arranged in several lines. The text is mirrored across a vertical dashed line, suggesting it is bleed-through from the reverse side of the page. The characters are dark and somewhat faded, with some ink bleed-through visible.

Handwritten notes on the left side of the page, including a large 'f.' at the top left and several lines of illegible text.

Handwritten notes on the right side of the page, organized into several sections separated by horizontal lines. The text is illegible but appears to be a list or series of entries.

აჭარის ლივის /იჯმალ/ მოკლე დავთარი
(ქართული ტექსტი)

წინასწარმეტყველის უდიდებულესობის ხასებიდან დღეების ჩვენებით:
შემოსავალი სიფაქთა თიმარების, ზიამეთებისა და მეციხოვნეთა შესახებ
ხსენებულ ლივაში.

წელიწადში - 2000

სიფაქთა არუსანეს გადასახადი, სიფაქზადეგანებისა და ხსენებული ციხის
მსახურთა.

წელიწადში - 1000

შემოსავალი სახალხო ხაზინის ქონებისა, ხსენებულ ლივაში.

წელიწადში - 2000

შემოსავალი სანთლისა და კანდელების სახლებიდან ხსენებულ ლივაში.

წელიწადში - 500

შემოსავალი შვეარდენზე, არწივზე, მიმინოსა და გარეულ ფრინველზე
ხსენებულ ლივაში.

წელიწადში - 500

შემოსავალი მოძებნილსა და გაქცეულ საქონელზე ხსენებულ ლივაში. იგი
ახლოსაა ყოველგვარ ქონებასთან.

წელიწადში - 1000

ჯამი - 7000

ქვემო აჭარის მირლივას, სულეიმან ბეგის ხასები:

სოფელი ვაიო, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 23000

სოფელი ცხემლვანა, ახლოსაა სოფელ საღორეთთან, ექვემდებარება
ხსენებულს, 1500.

სოფელი საღორეთი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 25000.

სოფელი საწნახენა, ახლოსაა საღორეთის ციხესთან, ექვემდებარება
ხსენებულს, ჯამი 4295.

სოფელი ზოხონა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 20000.

სოფელი ორცვა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 30000.
სოფელი ვარჯანისი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

საერთო ჯამი – 147295

შემოსავალი სახალხო საზინისა 10000-ზე ნაკლები [ახრის] შემოსავლის სახასო ადგილების გამორიცხვით:

წელიწადში – 13000

ხსენებული ლივის სამღებროებისა და შავი დამლის შემოსავალი:

წელიწადში – 16000

შემოსავალი ჯიზიასა და მურახხასიეს პატრონთაგან ხსენებულ ლივაში, ზაიმთა და თავისუფალ თიმართა ხსენებულ ლივაში:

წელიწადში 500, თითოეულ სახლზე 2-2.

ხსენებული ლივის სახასოებიდან ცხვრის გამოსაღების შემოსავალი, ზაიმებისა და თავისუფალ თიმართა ხსენებულ ლივაში:

წელიწადში – 1000

შემოსავალი ხსენებული ლივას იალალებისა, ზაიმებისა და თავისუფალი თიმარების ხსენებულ ლივაში:

წელიწადში – 500

ნახევარი ბაღჰავას, სიფაჰთა თიმარების, არუსანეს გადასახადები, ზაიმთა და თავისუფალ თიმართა გამორიცხვით:

წელიწადში – 16705

შემოსავალი ფოცხვერის ტყავზე ხსენებულ ლივაში:

წელიწადში – 500

საერთო ჯამი 200000

გამგებელს მეჰმედ ალჯასურს ემახდნენ.

ხსენებულ ზიამეთში დამკვიდრებულნი აჭარის სანჯაყს მიუერთეს და [დოკუმენტში] ჩაასწორეს. რადგანაც ეს ბოროტება იქნა ჩაღენილი, აღნიშნული საკითხი ჩილდირის ეიალეთში არსებული ლივები ზიამეთებისა და თიმარების

მულობელ ბეგებს გამოეყო. ხსენებული ზიამეთი მექმედის მამის საკუთრება იყო, 60 წლიდან მოყოლებული თვით მამამისისა და მისი დაპყრობილი იყო და მის მულობელობაში შედიოდა. აჭარის სანჯაყი გამგებლობიდან გამოვიდა და მტრობის შემდეგ სხვა ხასად გადაკეთდა, იგი ჩიფთლიქად იქნა გამოცხადებული. ამასთანავე ზიამეთი ხელთ ადვილად ივლეს. იგი ხსენებულ მექმედს ებოძა. ბერათად გაიცა. რეგიონის აღსაწერად წყალობის სათხოვნელად არზა გამოვიდა. მცირე დაეთარი იქნა შედგენილი. აღნიშნული სოფლების მკვიდრნი მთლიანად 26500 თავისუფალი ზიამეთის მულობელნი გახდნენ. მისი ხსენებული მექმედისთვის ბოძება გადაწყდა და მას მიუერთდა. დანარჩენი ნაწილი აღწერილ იქნა. მას ებოძა. ასეთი პასუხი გაეცა. მაღალი ბრძანების თანახმად იქნა მიწერილი.

დაიწერა 25 ზილ-ჰიჯეს, წელი 138, მწირი მაღალი ლეთისა, ეეზირი ამჟამად.

■ ■ ■

აღის ზიამეთიდან უმაღლესი სამეუფეო კარის მუთეფერიკებს.

სოფელი ჭვანა, ახლოსაა გომარდიდის მაჰალესთან და ამჟამად ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5000, წილი - 2000.

სოფელი ოშქანა, ახლოსაა ვარდციხის მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 9400, წილი 7300.

სოფელი დაბაძველი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7985, წილი 1600.

სოფელი ზუნდაგა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 1000.

ჯამი 12000.

ზიამეთი იბრაჰიმისა.

სოფელი ბაკურდი (?), ექვემდებარება ზემო აჭარას, ჯამი 5000.

ზიამეთი ისმაილისა

სოფელი მაღლაკონი, ახლოსაა სოფელ დუსხურთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 2000.

სოფელი თაგო, ახლოსაა სოფელ კურძასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5000.

სოფელი დიოკნისი, ახლოსაა სოფელ ბელლეთთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 6000.

სოფელი ტაბახმელა, ახლოსაა სოფელ ბელლეთთან, ექვემდებარება ზემო აჭარას, ჯამი 6000, წილი 3000.

საერთო ჯამი 20000.

ზიამეთი ალი აბდულაჰის ძისა

სოფელი ნიგაზეული, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7000.

სოფელი ჩანჩხალო, ახლოსაა სოფელ ნიგაზეულთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 9500.

სოფელი ფურტიო, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7000, წილი 3500.

საერთო ჯამი 20000.

ზიამეთი მაჰმუდისა

სოფელი ქორეთი (გორეთი), ახლოსაა სოფელ ოთალთასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7000.

სოფელი მაწყვალთა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5000.

სოფელი ფურტიო, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7500, წილი 1500.

სოფელი ქილისა ვირანი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7000, წილი 3500.

სოფელი ტაბახმელა, ახლოსაა სოფელ სხალთასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 6000, წილი 3000.

ჯამი 20000.

მეჰმედ სულეიმან ბეგის ძის ზიამეთიდან

სოფელი ჩაო, ახლოსაა სოფელ თავოსთან ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7500.

სოფელი ბოძაული, ახლოსაა სოფელ ნენიასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 4000.

სოფელი ტბეთი, ახლოსაა სოფელ ბოძაულთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 1500.

ჯამი 13000

ჰასანის ზიამეთიდან

სოფელი უჩანბა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5615.

სოფელი დაბაძველი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7985, წილი 1885.

ჯამი 7500.

ჯაფარ აბდულაჰის ძის ზიამეთიდან

სოფელი შუანაღვარი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

სოფელი კონანა (?), ახლოსაა სოფელ შუბანთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 999.

ჯამი 3999.

თიმარი მირზასი

სოფელი წყაროთა, ახლოსაა ოთალთას ციხესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 4870, წილი 2500.

სოფელი ბარათაული, ახლოსაა სოფელ დაბაძველთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 4000.

ჯამი 6500.

თიმარი კარა ზანისა
სოფელი იორამის ციხის რაბათი, მეორე სახელი შუბანი, ახლოსაა
ზეღუბანის მაპალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 10500, წილი 10000.

თიმარი უღურლისა
სოფელი ზემო კურმა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 4000.
სათესველი ნაბაკეთი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 1999.

ჯამი 5999.

თიმარი მუსტაფასი
სოფელი ხულა, ახლოსაა დიაკონისძისა და ქულისხევის მაპალებთან,
ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 9000.
სოფელი ქარაფეთი, ახლოსაა სოფელ ტბეთთან, ექვემდებარება ხსენებულს,
ჯამი 3000.

ჯამი 12000.

თიმარი მეჰმედ ისქანდერის ძისა
სოფელი ჭვანისხევი, ახლოსაა სოფელ ტბეთთან, ექვემდებარება ზემო
აჭარას, ჯამი 25000, წილი 5000.

თიმარი ჰასანისა
სოფელი ამლანური (?), ახლოსაა სოფელ ხულასთან, ექვემდებარება
ხსენებულს, ჯამი 5000.

თიმარი ხუსრევისა
სოფელი ახალდაბა და სათესველი ბორდოყანა, ჭალარუჯა, გურჯუკი,
ახლოსაა სათესველ სარსლულუსა და მაჰარილთან. ექვემდებარება ზემო აჭარას,
დაახლოებით 4000.

აღნიშნული სოფლები რახან გავერანებული, მოუსაველიანი და ქვიანია,
ვილაიეთის აღწერის დროს, მოკლე და ერცელი დაეთრების შედგენისას ზიამეთად
არაეის არ მიეცა. დაეთრის ხარჯი გამოუსადეგარი და ცარიელია. იგი
დაახლოებით 3000 ახჩა ყილიჩ-თიმარია. იგი აყვავებული და კეთილნაშენია.
ლაშქრობებში მონაწილეობის პირობით 1110 წლის ჯემაზი ულ-ევეელის მე-15
დღიდან ჩილდირის ბეგლარბეგ ისპაქისაგან, იყოს ხანგრძლივი სიცოცხლე მისი,
ვინმე ხოსროს ებოძა. ბერათის ბოძების საკითხზე წყალობის თხოვნა იქნა
გაღებული. ზემო აჭარის ნაჰიეს სოფელი ახალდაბა, სათესველები: ბორდოყანა,
ჭალარუჯა და გურჯუკი, რომლებთანაც ახლოსაა სათესველი სარსლუ და
სოფელი მახარებელი, ესენი სახელმწიფო დაეთარხანეშია დაცული. როდესაც
ესენი აღწერილ იქნა, იქ არსებული დაეთრები ვერ იპოვესო ითქვა. ამასთანავე
დაეთარ ემინმა მეჰმედმა არზა რადგანაც გამოსცა, მცირე დაეთარი იქნა

მოტანილი. აღნიშნული სოფლები დაახლოებით 3000 ახჩა ყილიჩ-თიმარია. 1103 წელს ამ მწირის პასუხით გაიცა ბრძანება. მაღალი ბრძანების თანახმად დავთარი გაიცა.

დაიწერა 16 შვეალს 112 წლისა.
მწირი აჰმედის ხელწერით.

თიმარი იუსუფისა
სოფელი ელვაური, ექვემდებარება ზემო აჭარას, გასავალი დავთრიდან დაახლოებით 1000.

სოფელი ხიდლაური, ექვემდებარება ხსენებულს, გასავალი დავთრიდან დაახლოებით 1000.

ჯამი 2000.

ხსენებულმა იუსუფმა ბედნიერების კარზე არზა გააგზავნა. ზემო აჭარის სანჯაყსა და ნაჰიეში, ელვაურისა და ხიდლაურის სახელწოდების სოფლებში, მათი აღწერების დროს, სახელმწიფო ხასებს, ვინმეების ვაკუფებს, ზიამეთებსა და თიმარებს არ იძლეოდნენ. დავთრის ხარჯებიც მისი პატრონისა იყო. ათასობით ახჩები ჩაეწერათ, ნაღდი მინაწერი 2000 ახჩა თიმარი იყო. იარალი გამოიყენებოდა. ხსენებული სოფლები 2000 ახჩიანი თიმარები იყო. იგი მირმირანის მხრიდან ხსენებულ იუსუფს ებოძა. მას ხელზე ბერათი ებოძა. ამასთანავე მისი თხოვნაც შეწყალებულ იქნა. სახელმწიფო დავთარხანეში არსებული მცირე და ვრცელი დავთრები რადგანაც გაიხსენეს, ზემო აჭარის სანჯაყში და კაზაში ელვაურისა და ხიდლაურის სახელწოდების სოფლები და სათესველები არ იქნა რეგისტრირებული. ხსენებულ სოფლებს 2000 ახჩა თიმარის შემოსავალი რადგანაც გააჩნდათ, 126 წლის ჯემაზი ულ-ევეელს¹⁴ მირმირანის მიერ ხსენებულ იუსუფს ებოძა. რადგანაც ბერათი გაიცა, მირმირანის მხრიდან, ბერათისა და თეეკიპის საფუძველზე, იჯმალ დავთრის მიხედვით და ბერათით გადაეკვეთაო ითქვა. ამასთანავე დავთარ ემინის უდიდებულესობის მეჰმედის, იმატოს მისმა დიდებამ, მიერ არზა იქნა გამოცემული. იჯმალ დავთარი იქნა მოტანილი. აღნიშნულ სოფლებს 1000-1000 ახჩა ჩაეწერათ და დაუდგინდათ. იგი 2000 ახჩა ყილიჩ-თიმარია. იგი დატოვებულ იქნა ხსენებული იუსუფისათვის საბოძებლად. კანონიერი დავთარი იყოსო ითქვა. ამ მწირის პასუხად, მაღალი ბრძანების თანახმად, რეგისტრირებული დავთარი იყოს.

დაიწერა 17 საფარს, წელი 1144.¹⁵

მწირი აჰმედი, ხსენებული ვეზირი. ბეჭედდასმულია.

აჭარის მირმირანის აჰმედ ფაშას ხასებიდან
სოფელი ჭა, ახლოსაა მელიქწმინდასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 14000.

სოფელი ზიხანის ციხის რაბათი, მეორე სახელი ბარათაული, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5000.

სოფელი ტბეთის ციხის რაბათი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 16950.

სოფელი ოთალთას ციხის რაბათი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

სოფელი ცხემლისი, ახლოსაა მახორის მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 12000.

სოფელი შუაკალო, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 6000.

ჯამი 56950.

ქემო აჭარის ლივაში

სოფელი აბუქეთა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

სოფელი ხერთვისი, ახლოსაა სოფელ ხასასთან ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 20000.

სოფელი ძენწმანი, ახლოსაა სოფელ ორცეასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 6000. (მინაწერი მალა - ნაბრძანებია ხსენებული სოფლის თიმარად და ზიამეთად გაცემა).

სოფელი დოლაგანი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 20000.

სოფელი ჯალაბისთავი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 30000.

სოფელი კიბე, ახლოსაა სათესველ ხევსეთთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 2000.

ჯამი 99000.

ფოცხოვის ლივა

სოფელი ზემო სალუჯა, ექვემდებარება მზვარეს (გუნი), ჯამი 7000, წილი 4000.

საერთო ჯამი 159950.

აჭარის საგვარეულოდან აქ რადგანაც შარიათი არ იყო გავრცელებული, ხსენებული სოფელი აბდულგაფურთან ერთად იუსუფს ჩაეწერა და ლალა მუსტაფა ფამას ვაკუფების დასაკავებლად აღწერილ იქნა.

დაიწერა 20 საფარს 135 წლისა.

აბდალფაკირ სულთნის ხელწერით.

მუსტაფა ბეგის ხასები ზემო აჭარის ლივაში.

სოფელი მელიქწმინდა, ახლოსაა სოფელ . . ., ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 19000.

სოფელი სხალთა, ახლოსაა ფაჩხას მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 23000.

სოფელი წაბლვანა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 17000.

სოფელი ჭერი, ახლოსაა ძმაგულას მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 14500.

სოფელი ლახორი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 15500.

სოფელი დანისპარაული, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 10500.

სოფელი გუნდა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 12000.

სოფელი რაგთა, ახლოსაა სოფელ დანისპარაულთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 8500.

სოფელი ნენია, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 11500.

სოფელი საქაშთაო, ახლოსაა სოფელ ბელლეთთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 8500.

საერთო ჯამი 140000.

შემოსავალი სახასო ხაზინისა 10000-ზე ნაკლები /ახჩას/ შემოსავლის მქონე სახასო ადგილების გამორიცხვით, ფოცხვერის ტყავის ფასთან შედარებით

წელიწადში – 10000.

შემოსავალი ხსენებული ლივის სამღებროებზე

წელიწადში – 15000.

შემოსავალი ხსენებულ ლივაში შავ დამლასა და ჯარიმებზე

წელიწადში – 12000.

შემოსავალი ჯიზიასა და მურახხასიეს კატრონთაგან ხსენებულ ლივაში, ზაიმთა და თავისუფალ თიმართა გამორიცხვით, თითოეულ სახლზე – 2-2.

წელიწადში – 4000.

ხსენებული ლივას სახსოებისაგან ცხერის გამოსაღების შემოსავალი, ზაიმებისა და სიფაქების გამორიცხვით

წელიწადში – 500.

შემოსავალი ხსენებული ლივის იალალებიდან, ზაიმებისა და თიმართა სიფაქების გამორიცხვით ხსენებულ ლივაში.

წელიწადში – 6000.

ნახევარ ბადჰაქასა და სიფაქთა საქორწინო გამოსაღები ზაიმთა და თავისუფალ თიმართა გამორიცხვით

წელიწადში – 8000.

ჯამი 160000.

საერთო ჯამი 200000.

ზიამეთი მეკმედისა

სოფელი დუსფარისი, ახლოსაა აბრალურისის მაჰალესთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7000.

სოფელი თანდამი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 10000.
სოფელი რადამული, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5770.
სოფელი ცხმორისი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 2770.

ჯამი 25540.

ზიამეთი ბარხორდარისა

სოფელი ზვარე, ექვემდებარება ქვემო აჭარას, ჯამი 6200.
სოფელი მახუნცეთი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7500.
სოფელი ანდაბი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 5000.
სოფელი ქილისი, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 7800.

ჯამი 26500.

ჩილდირის ვილაიეთში გამგებლად დანიშნულმა თბილისის მცველმა გეზირ ისპაკ ფაშამ, მაღალმა ალაჰმა ხანგრძლივჰყოს მისი სიღიადე, ჩემი ბედნიერების კარზე წერილი გამოაგზავნა. ქვემო აჭარის სანჯაყსა და ნაჰიეში 6200 ახჩა გაეწერათ. ზვარედან 1500 ახჩა ჩაეწერათ. მახუნცეთიდან კი 5000 ახჩა. მარბიედან კი — 7800 ახჩა ჩაეწერათ. ქილისის სახელწოდების სოფლიდან აღწერის დროს 26500 ახჩა ზიამეთია სააღწერო დავთრებში დარეგისტრირებული. მცირეშიც დაანგარიშებულია. აღწერის შემდეგ ეს ადგილები დაკავებულია. 1080 წელს აჰმედს ებოძა. მისი გარდაცვალების შემდეგ იგი მის შვილს აჰმედს გადაეცა. შემდეგ მომხდარი ამბების მიხედვით, სამუფუო ფირმანის თანახმად, 60 წელი გავიდა, არაფერი არ შეცვლილა. აჭარის გამგებელს არაფერი არ მოსვლია. ხსენებული ლიეადან მის გამგებელს იუსუფს რეგისტრირებული სოფლებიდან 22000 ახჩის ოდენობით ზიამეთი გააჩნდა. იურთლუქები და ოჯაქლიქები გაუხდათ. იგი დაიკავეს, ხასებიდან ჩიფთლიქის სახით ებოძათ. იგი 979 წელს მაღალი ბრძანებით ებოძათ. შემდეგ, ხსენებული ზიამეთის ხელმოწერით 25000 ახჩიანი ზიამეთი გაუხდათ. იგი შემდეგში მეჰმედის ხასი გახდა. იგი დავთარში იქნა რეგისტრირებული. იგი დამატებით, მეორე ზიამეთი გახდა.

ზიამეთი ჯაფარ აბდულაჰის ძისა

სოფელი მერისი, ექვემდებარება ქვემო აჭარას, ჯამი 30000.

ზიამეთი ჰასანისა

სოფელი კვაშტა, ექვემდებარება ქვემო აჭარას, ჯამი 12500.

ზიამეთი უმაღლესი კარის მუთეფერიკის ჰაფიზ მეჰმედისა

სოფელი რადსუნეთი ექვემდებარება ქვემო აჭარას, ჯამი 5000.

ზიამეთი იბრაჰიმისა

სოფელი აქუცა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

სოფელი მეძიბნა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 2000.

სოფელი ქუდქაური (ქუთაური), ახლოსაა სოფელ ჭოლასთან, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 2000.

საერთი ჯამი 7000.

თიმარი ხსენებული ლივის სერასქერის, როსტომ აღის ძისა
სოფელი ახო, ახლოსაა სათესველ სამნაურთან, ექვემდებარება ქვემო აჭარას,
ჯამი 7930.

თიმარი შაჰრაბისა

სოფელი ზუნდაგა, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

სოფელი დავდური, ექვემდებარება ხსენებულს, ჯამი 3000.

საერთო ჯამი 6000.

აჭარის ლივის /იჯმალ/ მოკლე დათარი
(ოსმალური ტექსტი)

اجمال لوا نآجاره
لوا نآجاره نعليا

عن خصها ن حضرت خداوندكار حلدن حلافته الى يوم القرار محصول مابين تيمارها ن سپاهيان
و زعما و سردار قلاع لوا ن م

في سنه ٢٠٠٠

رسم عروسانه ن سپاهيان و سپاهيزاده كان و صيادان و مردان قلاع مزبور

في سنه ١٠٠٠

محصول بيت المال خاصه غير از عامه در لوا ن مزبور

في سنه ٢٠٠٠

محصول شمع خانه و بوزه خانه ن لوا ن م

في سنه ٥٠٠

محصول اشيانه ن باز و بلبان و شاهين و وحين در لوا ن م

في سنه ٥٠٠

محصول يوه و قاچقون در لوا ن مزبور مع مال عامه

في سنه ١٠٠٠

يكون ٧٠٠٠

حاصها ن بنام سليمان بك ميرلوا ن آجاره ن سفلا

قرية وايو تابع مزبور جاصل ٢٣٠٠٠

قرية سيخامونه نزد قرية ن صاقورت تابع م حاصل ١٥٠٠

قرية صاقورت تابع م حاصل ٢٥٠٠٠

قرية سوماحيه نزد قلعه ن صاقورت تابع م ٢٢٩٥

قرية خوخنه تابع مزبور حاصل ٢٠٠٠٠

قرية اورصوا تابع م حاصل ٣٠٠٠٠

قرية وارجنس تابع م حاصل ٣٠٠٠٠

یکون ۱۴۷۲۹۵

محصول بیت المال عامه غیر از خاصه اون بیکنده اشغه اولاً

فی سنه ۱۳۰۰۰

محصول بویه خانه ذلوا ذم و تامغای سیاه لوان مزبور

فی سنه ۱۶۰۰۰

محصول جزیه ذمرخصه ذکبران لوان ذم غیر از زعما و تیمارها ذسربست

فی سنه ۵۰۰ بهر خانه فی ۲

محصول عادت اغنام خاصها ذلوان ذم غیر از زعما و تیمارها ذسپاهیان لوان ذم

فی سنه ۱۰۰۰

محصول بیلاقتها ذلوان ذم غیر از بیلاقتها ذزعما و تیمارها ذسپاهیان لوان ذمزبور

فی سنه ۵۰۰

نصف بادهوا و عروسانه ذتیمارها ذسپاهیان غیر از زعما و تیمارها ذسربست

فی سنه ۱۶۷۰۵

محصول پوست و شق در لوان ذم

فی سنه ۵۰۰

یکون ۲۰۰۰۰۰

متصرف اولان محمد معرع الجسیرر دیو

زعامت مزبورده محلی اجاره سناغنده الحاق اولنمق اوزره تصحیح ایدروب غدر ایمکله خصوص مزبور ایالت چلدرده واقع الویه لری بکلدر زعامت و ارباب تیماردن استحقاق و تصرفده زعامت مزبور مذکور محمدک باباسی اتمکی اولمغله المش سنه دن برو بلا نزاع باباسنک و کندوسنک ضبط تصرفلرندن اولوب اجاره سناغای متصرفلرینوک طرفلرندن بر وجهله دخل اولدوغی بو قدر دیو شهاوت ایلدکلرندن غیری ابتدااشکنجی زعامت اولمق اوزره تحریر و اجمال بغلندقدن صکره تکرار اجمال اخره خواص اولمق اوزره چقتلک طریقله تحریر اولنمسی محررلر سهولی مشهر اولمغله طاحی فی الول اشکنجی زعامت اولوب مذکور محمده توجیه و برات اولنمق ایچون محلی تصحیح اولنمق اوزره عنایت رجاسنه عرض ایتمکین دفتر اجمالی کتوروب ذکر اولنان قریه لرك محلی جمعا

يكرمی التي بيك بشيوز اقچه اشكنجی زعامت اولوب مذکور محمدہ توجیہ اولمقدار ایچون قالمغله
تصحیح ایلیهسین دیو بو جقیره خطابا اقاد و اعلاہ امر عالی موجبجه تصحیح اولنمشدر فی شهر ۲۵
ذی الحجہ سنہ ۱۲۸

الحقیر علی الترقعی الوزير حالا

عن زعامت علی عن متصرفیات در کاه عالی
قریه چوانه مع محله ن کوماردی و حالا تابع م حاصل ۵۰۰۰ حصه ۲۰۰۰
قریه اوشکانه مع محله ن واردثه تابع م حاصل ۹۴۰۰ حصه ۷۳۰۰
قریه دبازول تابع م حاصل ۷۹۸۵ حصه ۱۶۰۰
قریه زونداقه تابع م حاصل ۱۰۰۰
یکون ۱۲۰۰۰

عن زعامن ابراهیم
قریه باقوید تابع اجاره ن علیا حاصل ۵۰۰۰

زعامت بنام اسمعیل
قریه مغلوت نزد قریه ن دوسخور تابع م حاصل ۲۰۰۰
قریه تاکو نزد قریه ن قورده تابع مزبور حاصل ۵۰۰۰
قریه دیوکنس نزد قریه ن منیقت تابع م حاصل ۶۰۰۰
قریه طباقمله نزد قریه ن بغلوت تابع اجاره ن علیا حاصل ۶۰۰۰ حصه ۳۰۰۰
یکون ۲۰۰۰۰

زعامت بنام علی ولد عبدالله
قریه نکاز اول تابع م حاصل ۷۰۰۰
قریه چانچ خلو نزد قریه ن نکاز اول تابع مزبور حاصل ۹۵۰۰
قریه پوردی تابع مزبور حاصل ۷۰۰۰ حصه ۳۵۰۰
یکون ۲۰۰۰۰

زعامت بنام محمود
قریه کودی نزد قریه ن اوتالته تابع مزبور حاصل ۷۰۰۰
قریه ماذغولتا تابع مزبور حاصل ۵۰۰۰
قریه پوردی تابع مزبور حاصل ۷۰۰۰ حصه ۳۵۰۰
قریه تخیل واران تابع م حاصل ۷۵۰۰ حصه ۱۵۰۰
قریه طبدا قلعه نزد قریه ن تخیل تابع مزبور حاصل ۲۰۰۰ حصه ۳۰۰۰
یکون ۲۰۰۰۰

عن زعامت محمد ولد سلیمان بك

قریه چاوی نزد قریه نہ تاکو تابع مزبور حاصل ۷۵۰۰
قریه بوداول نزد قریه نہ بالتا تابع مزبور حاصل ۴۰۰۰
قریه طبباد نزد قریه نہ بوزاول تابع مزبور حاصل ۱۵۰۰

یکون ۱۳۰۰۰

عن زعامت حسن
قریه اوچامبه تابع مذکور حاصل ۵۶۱۵
قریه دبازول تابع کزبور حاصل ۷۹۸۵ حصہ ۱۸۸۵

یکون ۷۵۰۰

عن زعامت جعفر ولد عبداللہ
قریہ شوناغور تابع مزبور حاصل ۳۰۰۰
قریہ قونام نزد قریہ نہ شوبان تابع مزبور حاصل ۹۹۹

یکون ۳۹۹۹

تیمار میرزا
قریہ ز غاروتا نزد قلعه نہ اوتالتا تابع اجارہ نہ علیا حاصل ۴۸۷۰ حصہ ۲۵۰۰۰
قریہ براتاول نزد قریہ نہ دبازول تابع مزبور حاصل ۴۰۰۰

یکون ۶۵۰۰

تیمار قرہ خان
قریہ رباط قلعه نہ یورام نام دیگر شوبان مع محلہ نہ زدوبان تابع مزبور حاصل ۱۰۵۰۰

حصہ ۱۰۰۰۰

تیمار اغورلی
قریہ قورڈہ نہ علیا تابع م حاصل ۴۰۰۰
مزرعہ نہ نیاکت تابع مزبور حاصل ۱۹۹۹

یکون ۵۹۹۹

تیمار مصطفی
قریہ خولا مع محلہ نہ دیباکونزی و محلہ نہ کودسخواو تابع م حاصل ۹۰۰۰
قریہ کریت نزد قریہ نہ طبباد تابع مزبور حاصل ۳۰۰۰

یکون ۱۲۰۰۰

تیمار محمد ولد اسکندر

قریه جوانسخو تابع اجاره ن علیا حاصل ۲۵۰۰۰ حصه ۵۰۰۰

تیمار حسن

قریه املانور نزد قریه ن خولا تابع مزبور حاصل ۵۰۰۰

تیمار خسرو

قریه اخلدابه و مزرعه ن بردوغان و جیاوجه و کرجوقه مع مزرعه ن سارسلولو و محاریلی

بر وجه تحمین تابع اجاره ن علیا ۴۰۰۰

ذکر اولنان قریه لر خرابه و بی حاصل و سنکستان اودوغندن محرر ولایت حین تحریرده دفتر اجمال و مفصلنده کمسنه یه تیمار و زعامت و قید ایتمیوب زعامت و تیمارہ داخل اولمیوب خارج از دفتر من کل الوجوه محلول اولمغله بر وجه تحمیل اوچ بیک اقچه کلچ تیمار اولوب شره و ابادان و سفره اشک شیطیله سنه عشر و مایه و الف جمادی الاولنک اون بشنجی کوننده چلدر بکلربکیسی اسحاق دام اقباله طرفندن مذکور. خسروه توجیه اولنوب برات ویرلمک باندہ عنایت رجا ایتمکله اجاره ن علیا ناحیه سنده اخلدابه و مزرعه ن بردوغان و چادیروجه و کرجوق مع مزرعه ن سازسکولو و محاریلی نام قریه و مزرعه لر اسمیله دفترخانه ن عامره ده محفوظ اولان دفتر اجمال متبع اولندقدہ قیدلری بولنماشدر دیو بالفعل دفتر امینی محمد عرض ایتمکین دفتر اجمالی کتوردوب ذکر اولنان قریه لری بر وجه تحمین اوچ بیک اقچه کلچ تیمار اولمق اوزره ثلب و میه و الف دیو بر حقیره خطابا مادر اولان امر عالی موجبجه ثلت دفتر اولنوب تحریرا فی ۱۶ شوال سنه ۱۱۲

الحقیر احمد توقیحی

تیمار یوسف

قریه الواور تابع اجاره ن علیا خارج از دفتر بر وجه تحمین ۱۰۰۰

قریه حدلاور تابع مزبور خارج از دفتر بر وجه تحمین ۱۰۰۰

یکون ۲۰۰۰

مذکور یوسف سده ن سعادتہ عرضحال ایدوب اجاره ن علیا سنجفنده و ناحیه سنده الواور و حدلاور نام قریه لر حین تحریرده خواص هومیون و کمسنه نک اوقاف وزعامت و تیمارلرینه ویریلوب خارج از دفتر بلا صاحب اولوب بحر اقچه یازو تقدیریلہ ایکی بیک اقچه تیمار اولمغله صلاحیتی اولمغله ذکر اولنان قریه لر یکی بیک اقچه تیمارلق اوزره میرمیران طرفندن مرقوم یوسفه توجیه و یدنده برات ویرلمکن اول بابده استدعای عنایت و دفتر خانه ن عامره ده محفوظ اولان دفتر اجمال و مفصل تتبع اولندقدہ اجاره ن علیا سنجاغنده و قضاسنده الواور و حدلاور اسمیلرله قریه ن مزرعه قیدی بولنمایوب ذکر اولنان قریه لریک ایکی بیک اقچه تیمارہ صلاحیتی اولمغله یوز یکرمی التی سنه سی جمادی الاولیسنده میرمیران طرفندن مرقوم یوسفه توجیه و برات ویرلمکله میرمیران براتی موجبجه توقعی قلمیلہ دفتر اجماله ثبت و برات اولنمق اقتضا ایدر بالفعل امینی اولان افتخار الاماجد و الاکارم محمد دام مجده قلمیه لر عرض اتمکی دفتر اجمالی کتوردوب ذکر اولنان قریه لره بیکر اقچه یاز و تقدیر و ایکی بیک اقچه قلیچ تیمار اولوب مرقوم یوسفه توجیه اولنمق ایچون قلمکله ثبت دفتر ایلیه سن دیو حقره خطابا وارد اولان امر

عالی موجبجہ ثلث دفتر اولندی فی ۱۷ صفر سنہ ۱۱۴۴

الفقییر احمد الوقیعی

الوزیر م

عن حاصها ن احمد پاشا میرمیران اجاره
قریہ چا در نزد ملیک ذمنده تابع مزبور حاصل ۱۴۰۰۰
قریہ رباط قلعه ن خخازیر نام دیگر برتاول تابع م حاصل ۵۰۰۰
قریہ رباط قلعه ن طباط تابع م حاصل ۱۶۹۵۰
قریہ رباط قلعه ن اوتالته تابع مزبور حاصل ۳۰۰۰
قریہ ساخملیس مع محله ن مخور تابع مزبور حاصل ۱۲۰۰۰
قریہ شوا قیو تابع مزبور حاصل ۶۰۰۰

یکون ۵۶۹۵۰

در لوا ن اجاره ن سفلا
قریہ ابوکیت تابع م حاصل ۳۰۰۰
قریہ خرتوس نزد قریہ ن حاصیس تابع مزبور حاصل ۲۰۰۰۰
قریہ ن مزبوره تیمار ویرلمک بیورلدی
قریہ ن زمان نزد قریہ ن اوشق تابع مزبور حاصل ۶۰۰۰
قریہ دولاکن تابع م تابع م حاصل ۲۰۰۰۰
قریہ حالانستار تابع م حاصل ۳۰۰۰۰
قریہ کبیہ مع مزرعه ن چوچیت تابع مزبور حاصل ۲۰۰۰۰

یکون ۹۹۰۰۰

در لوا ن پوسخو
قریہ سالوجه ن علیا تابع کونی حاصل ۷۰۰۰ حصہ ۴۰۰۰

جمما ۱۵۹۹۵۰

اجاره موصلنده مفیلا شرح اولندیغی اوزره قریہ مزبور عبدالغفور ایله یوسفک قیدلرندن
..... مصطفی پاشا وقفی طرفندن ضبط اولنمق ایچون تصحیح اولندی

فی ۲۰ صفر سنہ ۱۳۵

عبدالفقیر

التوقیعی

حاصها ن بنام مصطفی بک میرلوا ن اجاره ن علیا
قریہ ملیک ذمنده نزد قریہ ن تابع مزبور حاصل ۱۹۰۰۰
قریہ سیخالتا مع محله ن پاچخه تابع مزبور حاصل ۲۳۰۰۰
قریہ زابلوانه تابع مزبور حاصل ۱۷۰۰۰

قریه چار مع محله ذاعاکون تابع مزبور حاصل ۱۴۵۰۰
قریه لاخور تابع م حاصل ۱۵۵۰۰
قریه دنسبحور تابع مزبور حاصل ۱۰۵۰۰
قریه کوادیه تابع م حاصل ۱۲۰۰۰
قریه راکته نزد قریه ذدنسبحور تابع مزبور حاصل ۸۵۰۰
قریه نانیا تابع مزبور حاصل ۱۱۵۰۰
قریه ساکشتاو نزد قریه ذ بغلیت تابع م حاصل ۸۵۰۰

یکون ۱۴۰۰۰۰

محصول بیت المال عامه غیر از خاصه اون بیکنن اشغه مع پوست و شق
محصول بویه خانه ذلوا ذ مزبور

فی سنه ۱۵۰۰۰

محصول تمغای سیاه و احشاب لوا ذ م

فی سنه ۱۲۰۰۰

محصول جزیه ذمرخصه ذکبران لوا ذ م غیر از زعما و تیمارها ذسربست بهر خانه فی ۲

فی سنه ۴۰۰۰

محصول عادت اغنام خاصها ذلوا ذ م غیر از زعما و تیمارها ذسپاهیان

فی سنه ۵۰۰

محصول بیلاقها ذلوا ذ م غیر از بیلاقها ذزعمتها ذزعما و تیمارها ذسپاحیان در لوا ذ
مزبور

فی سنه ۶۰۰۰

نصف بادهوا و عروسنه ذسپاحیان غیر از زعما و تیمارها ذسربست

فی سنه ۸۰۰۰

یکون ۱۶۰۰۰۰

جمعا ۲۰۰۰۰۰

زعامت بنام محمد
قریه روسبارس مع محله ذ ابرالوری تابع م حاصل ۷۰۰۰
قریه طاندم تابع م حاصل ۱۰۰۰۰
قریه اده مود تابع م حاصل ۵۷۷۰
قریه سخمورس تابع م حاصل ۲۷۷۰

یکون ۲۵۵۴۰

زعامت بنام برخوردار
قریه زواره تابع اجاره ن سفلا حاصل ۶۲۰۰
قریه ماخونسیت تابع مزبور حاصل ۷۵۰۰
قریه اندب تابع مزبور حاصل ۵۰۰۰
قریه کلسا تابع م حاصل ۷۸۰۰

یکون ۲۶۵۰۰

چلدر ایالتنه متصرف اولان تفلیس محافظی اولان وزیر اسحاق پاشا ادام الله تعالی اجلاله سده ن سعادتتمه مکتوب کوندروب اجاره ن سفلا سناغنده و ناحیه سنده الٹی بیک ایکیوز اقچه یازوسی اولان زواره ایسه بیک بشیوز اقچه یازوسی اولان ماخونسیت بشیک اقچه یازوسی اوله سی اربدن بری بیک سکز یوز اقچه یازوسی اولان کلیسا نام قریه لر حین تحریرده یکرمی الٹی بیک بشیوز اقچه زعامت اولمق اوزره محرر قلمیله تحریر و اجمال بغانوب حین تحریردن برو ضبط اولان کلچلر بله بیک سکسان تاریخنده احمده توجیه بعیده فوتندن اوغلو محمد توجیه واقع اولان فرمانم همایونمه موجود اولدوغندن غیری التمش سنه دن برو مازسه اسکی اولوب اجاره سناغی متصرفلریندن صرقلرندن محل اولدیغی یوغیکن لوا ن مزبور دن متصرف یوسف نکر اولنان قرا لوا ن مزبور متصرفلرینه یکرمی ایکی بیک اقچه زعامت اولوب یورتلوق و اوچاللق اولوب تصرفنده سادق قصر ید ایدرلر ایسه حصلرندن اولیغندن چفتک طریقله توجیه اولنمق اوزره ۹۷۹ ترخنده حکم عالیدن ویریلوب بعده زعامت مزبورک یازوسی حضر ضاده یکرمی بش بیک اقچه زعامت اولوب اتراونده محمدک خواصدن اولمق اوزره محرر قلمیله دفتر جدیده قید اولندغندن غیری اشکنجی زعامت اولمق اوزره

زعامت بنام جعفر ولد عبدالله
قریه مریس تابع اجاره ن سفلا حاصل ۳۰۰۰۰

زعامت بنام حسن
قریه کواشته تابع اجاره ن سفلا حاصل ۱۲۵۰۰

عن زعامت حافظ محمد عن متفرقیان در کاه عالی
قریه رزدصونیت تابع اجاره ن سفلا حاصل ۵۰۰۰
عن زعامت بنام ابراهیم
قریه اکوسه تابع مزبور حاصل ۳۰۰۰
قریه مزینه تابع مزبور حاصل ۲۰۰۰

قریه کودکاور نزد قریه ن خولا تابع مزبور حاصل ۲۰۰۰

یکون ۷۰۰۰

تیمار رستم ولد علی سرعسکر لوا نم
قریه اخو مع مزرعه ن سامناخور تابع اجاره ن سفلا حاصل ۷۹۳۰

تیمار شہراب

قریه زونداکہ تابع م حاصل ۳۰۰۰

قریه روبرور تابع م حاصل ۳۰۰۰

یکون ۶۰۰۰

۱ زمانه ی جلتا

۲ زمانه ی جلتا

۳ زمانه ی جلتا

۴ زمانه ی جلتا

۵ زمانه ی جلتا

۶ زمانه ی جلتا

۷ زمانه ی جلتا

۸ زمانه ی جلتا

۹ زمانه ی جلتا

Handwritten notes on the left page, including a header with the number 6 and several lines of text with horizontal lines.

Handwritten notes on the right page, including a header with the number 7 and several lines of text with horizontal lines.

در سال اول
 در سال دوم
 در سال سوم
 در سال چهارم
 در سال پنجم
 در سال ششم
 در سال هفتم
 در سال هشتم
 در سال نهم
 در سال دهم
 در سال یازدهم
 در سال بیستم

در سال اول
 در سال دوم
 در سال سوم
 در سال چهارم
 در سال پنجم
 در سال ششم
 در سال هفتم
 در سال هشتم
 در سال نهم
 در سال دهم
 در سال یازدهم
 در سال بیستم

در سال اول
 در سال دوم
 در سال سوم
 در سال چهارم
 در سال پنجم
 در سال ششم
 در سال هفتم
 در سال هشتم
 در سال نهم
 در سال دهم
 در سال یازدهم
 در سال بیستم

در سال اول
 در سال دوم
 در سال سوم
 در سال چهارم
 در سال پنجم
 در سال ششم
 در سال هفتم
 در سال هشتم
 در سال نهم
 در سال دهم
 در سال یازدهم
 در سال بیستم

مگر در بر سبب سده سعادت غرض حال اید و ساجانه علیا
 سخا عتق و ناسی سده الواور و حد لا در نام قریر حسین
 عجز دره خراسان و کسندک و افاضه عزت و عانت و بناد لایه
 در سلیم خارج از دقت بیلاصل اولی بکوفت باز و نقد بریل
 ابکی بیگ از بنیاد اوله و صلاحی بنی اوله لکه در کولان امر بر ابکی بیگ
 از بنیاد لایه و در بر سران طر قدن مرفوم بر سبب و بر سر بران
 و بیک اوله سده سده عتبات و در ده خانه عامه ده محفوظ
 اولاد دقت اجمال و مفصل تقصیر از لایه اجاره علیا سخا عتق
 و ناسی سده الواور و حد لا در اسم لایه و در عتق و بر نهار
 و در کولان لایه و در ابکی بیگ از بنیاد صلاحی بنی اوله لکه در کولان
 سده ساجانه لایه و در بر سران طر قدن مرفوم بر سبب و بر سر بران
 و آن در کل مبر سران براتی سبب و نرضی قلبه دقت اجمال ثبت بران
 اوله و نفضا اید و بریا الفعل دقت امینی و لا انفجار الا ما احط الا کام
 محمد و امجد قلبه عرض لکن دقت اجمال کنیز و در کولان لایه
 بکوفت باز و نقد بر ابکی بیگ از بنیاد صلاحی بنی اوله لکه در کولان
 بنی فلک ثبت دقت ابکی بنی بر بر حضرت خطا با و در ان امر عالی
 ثبت دقت لایه
 المعتمد
 الورد
 م

نام
 تاریخ
 ۱۲۰۰

نام
 تاریخ

۷۹۰

نام
 تاریخ
 ۱۲۰۰

نام
 تاریخ
 ۱۲۰۰

نام
 تاریخ
 ۱۲۰۰

ACARA SANCAĞININ TAHRİR DEFTERLERİ

(Özet)

Türkiye arşivlerinde yaptığımız uzun süreli bilimsel çalışmalarımız sırasında, Gürcistan tarihi hakkında birçok tahrir defteriyle karşılaşmıştık. Gürcistan'da bu konu hakkında pek bir şey bilinmiyordu. Örneğin, Ankara tapu ve kadastro arşivinde bizi ilgilleyen birçok belgeyi incelemiştik. Burada "Defter-i Mufassal Liva-i Batum", "Defter-i Mufassal Liva-ı Acara-ı Uliya", "Defter-i Mufassal Liva-ı Ardanuc", "Defter-i Mufassal Liva-ı Tortum" gibi birçok defter bulduk.

Şimdilik bunlardan "Mufassal-ı Defter-i Liva-ı Acara-I Uliya'yı inceliyoruz. Bu defterin bir benzeri de İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivinde muhafaza edilmektedir. Birbirinin özdeşi olan aralarında pek fark bulunmayan bu iki defteri karşılaştırma olanağı bulduk. İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivinde Bulunan defterin şifresi 558'dir. Ankara da ki defterin şifresi ise 197'dir. Elimizde bulunan İstanbul'da ki defter Yukarı ve Aşağı Acara'nın köylerini içermektedir. Bu defter iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Yukarı Acara köylerini anlatılmaktadır. İkinci bölüm ise Aşağı Acaranın 35 köyünü birleştiriliyor. "Defter-i Mufassal-ı Liva-ı Acara-ı Uliya" yazılı ilk sayfa başlık sayfasıdır. Yukarı Acara Mufassal defteri 18 sayfalıdır. İlk bölümde yukarı Acara köylerinin nüfusları ve vergilendirme şekilleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümden, buradaki nüfusa uygulanan çeşitli vergi çeşitleri hakkında da bilgi alabiliriz. Aşağıda vergi şekilleri Acara köylerine uygulanan Osmanlı vergileri hakkında dikkate değer bilgiler vereceğiz. Osmanlı hükümetinin Osmanlı vergileri ve vergi sistemini Yukarı ve Aşağı Acara köylerinin nasıl uygulandığını inceleyeceğiz. Burada fihristte adı geçen 57 köyün halkının listesinden bahsedilmektedir. Her köyün vergilendirme şekilleri ayrı ayrı belirtilmektedir. Aynı şekilde Aşağı Acara köylerinin her türlü vergilendirme şekilleri de belirtilmektedir. Aynı şekilde Aşağı Acara köylerinin her türlü vergilendirme şekilleri de belirtilmektedir. Aynı zamanda, halkın hangi endüstri dalıyla uğraştığından da söz edilmektedir. Defterin ikinci ve üçüncü sayfasını fihrist oluşturmaktadır. Sonraki sayfalarda Tuğra vardır. Tuğra ikinci Selim'e aittir.

Defter 1566-1574 yılları arasında oluşturulmuştur. Bu dönem ilginç bir dönemdir. Gürcü vilayetleri Osmanlılar döneminde sistematik olarak bu dönemde ele geçirilmiştir. Gürcü topraklarının XVI yy. 10 yıllarında başlayan Osmanlılar tarafından gasp edilmesi yüzyıl boyunca sürmüştür. Bu dönemde Osmanlılar Güney Kafkasya ülkelerini işgal politikasını çok genişletmişlerdi. Gürcü vilayetlerinin ele geçirilmesi, Gürcü topraklarına yapılan sistematik saldırılar Sultan II. Selim ve devamındaki Sultan III. Murat dönemindeydi.

Osmanlılar tarafından işgal edilen topraklar hakkında daha iyi bilgi edinebilmek için, elimizde bulunan defter mükemmel kaynaklardan biridir. Bizler bu güne kadar Acara'nın durumu hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyorduk. Burada bahsedilen defter ise, Yukarı ve Aşağı Acara köylerinin ekonomik ve siyasi

durumları hakkında bilgi veren mükemmel kaynaklardan biridir. Bu güne kadar bu bölge hakkında hiçbir şey bilmiyorduk ama şimdi, Yukarı ve Aşağı Acara tarihinin ayrıntıları hakkında elimizde birçok güvenli kaynak bulunmaktadır.

Elimizde Yukarı ve Aşağı Acara tarihi ve köyleri hakkında güvenilir bilgiler bulunmaktadır. Bunların analizi sonucunda birçok sonuçlar elde edilebilir. Mufassal defterin prensipleri bu icmal defterde de korunmuştur. Yukarı Acara'nın ilk köyü adıyla da alınan Yoram Rabat kalesidir. Bu köyün bir diğer adı da Şuban'dır. Bu köy Zeduban'a yakındır. Ve bu bölgenin sınırları içindedir. Köy 15 haneden oluşmaktadır ve geliri 10500 akçedir.

Bu köye Osmanlı imparatorluğunda çok yaygın olan Osmanlı vergileri yüklenmiştir. Yani tipik Osmanlı vergileri. Örneğin, ispenç, arpa, yonca ve gıyah, kuru ot vergisi, tapu deştibani vergisi, domuz vergisi, kışlak vergisi, değirmen vergisi, kender vergisi vs.

Yani, Yukarı ve Aşağı Acara köylerinde kaç tene hane olduğu hesaplanırdı ve vergiler ona belirlenirdi. Osmanlılar işgal ettikleri toprakları, Osmanlı imparatorluğunda var olan vergileri hemen getiriyorlardı. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi her köye ve her türlü gelir kaynağına Osmanlı vergileri yüklenmiştir.

Aynı şekilde, her köyün nüfusu da hesaplanmış ve her birine hangi tür vergi uygulanacağı belirlenmiştir. Sözü geçen köy ikinci köydür. Köy on haneden oluşmaktadır. Genel gelir 14000 akçedir. Köye aşağıdaki vergilerde yüklenmiştir. İспенç, buğday vergisi, arpa vergisi, meyve vergisi, şire vergisi, yonca ve gıyah, ot vergisi, kender vergisi, tapu ve deştibani vergisi, domuz vergisi. Yani her köye gücü ölçüsünde vergiler yüklenmiştir. Bu son köye murahhasie vergisi yüklenmiştir. Ama yaylak vergisi de yüklenmiştir. Diğer köyleri de incelerken, ne olanakları olup olmadığını göreceğiz. Osmanlı vergi sistemi her şeyi vergilendiriyordu. Köyün gelirini nereden dikkate alıyordu. Osmanlı vergi sistemi her şeyi ve herkesi vergilendiriyordu. Üçüncü köyde 14 hane vardır. Onlara da diğer köylerdeki gibi vergiler yüklenmişti. Vergi çeşitleri genelde aynıydı. köy halkı, temelde aynı vergileri veriyordu. Farklılıklar çok azdı. Eğer vergi çeşitlerinden birini bir köy halkı ödemiyorsa onu diğer köy ödüyordu. Kısacası vergiler temelde aynı türdendi.

Her şey vergilendirme temeline dayanan Osmanlı hükümeti, çok katı bir vergi sistemi uyguluyordu. Köy endüstrisinin her türüne, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, balıkçılık ve köy endüstrisinin her dalına vergi uyguluyordu.

Dördüncü köy de 15 hane bulunuyordu. Vergiler diğer köylerde olduğu gibiydi. Buradaki nüfusun tamamının Hıristiyan açıktır.

Beşinci köy Tzablovana'de 9 hane bulunuyor. Köyün geliri 17000 akçedir. Bu köyde 17 vergi türü bulunuyor. Vergiler çok katı uygulanıyor. Diğer köylerden farklı olarak bu köyde ceviz vergisi de var. Diğer vergiler öteki köylerdekinin aynısıdır.

Bu şekilde köylerin sayısı 18 köye kadar devam etmektedir. Hepsinde prensip aynıydı. Daha sonra boş köylerden söz edilmektedir. Ama her köye uygulanan vergi miktarlarından da söz edilmektedir. Bu durumdaki 18. den 20'e kadar olan köyler

sırasıyla yazılmıştır. Köylerin isimleri, köylere uygulanan vergi türleri ve miktarları anlatılmaktadır. Yani, sırasıyla 21 köy sayılmaktadır. Bunların içinde 8 hane birleşmiş hanedeki birilerin isimleri, onlara uygulanan vergi türleri ve geneli hakkında bilgi verilmiştir. 22'den 32'ye kadar olan köyler boş idi, ama onlara uygulanan vergi sayısı her köy için ayrı ayrı yazılmıştır. Vergi türlerini isimleri ayrı ayrı sayılmamıştır. Ama her köy için uygulanan genel şekil ayrı ayrı belirtilmiştir. Burada şu yada bu köyün ne tür vergi ödediği konusunda bilgi bulunmamaktadır. Sadece köye uygulanan vergi sistemi hakkında genel bilgi bulunmaktadır.

32 köyde yine, nüfus ve hane sayısı hakkında bilgiler vardır. Buradan görülüyor ki, sonraki köylerin nüfusları daha kalabalık ve hane sayısı da daha fazlaydı. 32. köy 37 haneydi. Bu köy hakkında birçok notlar bulunmaktadır. Toprak Bıranunu'nun mülkiyetindeydi ve vergi ödüyordu. Bu köye 9000 akçe vergi yazmıştır. Burada vergi türleri de sayılmaktadır. Köy hakkında notlar da burada bulunmaktadır. Bazı kişilerin mülkiyetinde olan toprak parçaları da gösterilmektedir. 33. köy Gorcomı'dır. 32 haneden oluşmaktadır. Oldukça zengin bir köy olduğu bellidir. Bu köyden 2999 akçe vergi alındığı yazılmaktadır. Aynı zamanda bu köye Osmanlılarda bulunan tüm vergi türleri uygulanıyordu. Yukarı Acara bölgesinde zengin köyler çoktur. Hemen hemen tüm köyler Osmanlı vergi sistemiyle vergilendirilmiştir. Diğer küçük köylerde olduğu gibi onlarda bu vergileri ödemekle yükümlüydüler.

34 köy sadece 6 haneden oluşmaktaydı. Sonraki köylerde de aynı şekilde hane sayısı azdır. Sadece 38 köy boştur. 0 da vergiye tabidir. Ama bazı vergi türleri sayılmamaktadır. 39 köyden 45 köye kadar olan köydeki hanelerin sayısı 6-20 arasındadır. Bu köyler de Osmanlılara vergi ödüyorlardı. 46. ve 47. köyler Osmanlılara, var olan her türlü vergiyi ödüyorlardı. Çünkü bu köylerde ki hane sayısı fazlaydı. 48. köyden sonra 60. köye kadar hepsi boştu. Ama her köy vergi ödüyordu ve her köye belirli vergi türleri uygulanıyordu.

Deftere göre Yukarı Acara'da 60 köy bulunmaktadır. Bunların önemli bir bölümü boş idi. Diğer bölümü ise her Osmanlı vergi türüyle vergilendirilmiştir.

Kısacası, vergilerin türünün temelde aynı olduğunu söyleyebiliriz. Sadece köylerdeki gelir türlerine göre, Osmanlı vergi türlerinde de bazı farklılıklar vardır. Defter, Acara tarihinin birçok konusunu öğrenmek açısından çok dikkate değer bir kaynaktır.

Deftere göre Aşağı Acara 35 köyden oluşmaktadır ve bunlardan 11 tanesi boştur. Bu durumdaki köylere de belli bir miktar vergi uygulanmaktadır.

Aşağı Acara'nın ilk köyü Merisi'dir. Bu köy Arbası köyü yakınlarındadır. Oldukça büyük bir köydür. 26 haneden oluşmaktadır ve köye her türlü Osmanlı vergisi uygulanmaktaydı. Ödediği genel vergi 30000 akçeydi. Bunun dışındaki Osmanlı vergi türlerinin de hepsini ödemekteydi. Örneğin, bu köye 18 değişik Osmanlı vergi türü uygulanıyordu. Köyün yeterince güçlü olduğu açıkça görülmektedir.

Bir sonraki köyün durumu da aynıdır. Köyün adı Dandala'dır. 13 haneden

oluşmaktadır. Bu köyde de şahıs mülkiyetine verilen bir toprak parçası da bulunuyordu. Bu şahıs da Osmanlılara ayrıca vergi veriyordu. Vergilendirilen her köy gibi bu köy de genel vergiyi ödüyordu. Bu verginin miktarı 10000 akçeydi. Bunun dışında Aşağı Acara halkına uygulanan diğer Osmanlı vergi türlerinin de ödüyordu. Bu köye 18 çeşit Osmanlı vergisi yüklenmiştir. Bunun dışında bahçe ve üzüm bağları içinde ayrıca vergi ödüyordu. Bu köyün bahçeleri ve üzüm bağları İvane bey adında birinin mülkiyetindeydi. Bu mülkiyeti şeriatın hücuti sayesinde edinmişti.

Bir sonraki köyün adı Aho'dur. Diğerlerine kıyasla küçük bir köydür. 8 haneden oluşmaktadır. Genel vergi olarak 7930 akçe vergi ödemekteydi. Hiçbir ayrıcalığı yoktu.

Sonraki köylerde de nüfus Osmanlı vergileriyle yükümlüydüler. Hiçbir ayrıcalıkları yoktu.

Defterin 35. sayfasında Şavşat'a bağlı bir köyden söz edilmektedir. Bu köyün adı Daba'dır. Daba köyü Şavşat'a bağlıdır. Geliri 6000 akçedir.

Bu bahse göre Zalim adında biri Südde-i Saadetine bir arz göndermiştir. Bu arzda Acara Mirmiranı olan Mustafa Paşa'nın Aşağı Acara sancak ve nahiyelerinden 20000 akçe gelir elde ettiğini belirtmiştir. Burada bazı Gürcü Köyün Lala Mustafa Paşa tarafından Erzurum'da yaptırılan cami-i şerifin vakfiyetine ayıt olduğunu öğreniyoruz.

Önümüzdeki kitapta Acara tarihinin sosyo-ekonomik ve politik durumunu anlatan başka "Acara Sancağının İcmal Defterini" de yayınlıyoruz.

გამოყენებული ლიტერატურა:

ა) წყაროები

1. ბატონიშვილი ვახუშტი. აღწერა სამეფოსა საქართველოსა. ქართლის ცხოვრება. IV. ტექსტი დადგენილი ყველა ძირითადი ხელნაწერის მიხედვით ს. ყაუხჩიშვილის მიერ. თბ. 1973
2. „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“. თურქული ტექსტი გამოსცა, თარგმანი, გამოკვლევა და კომენტარები დაურთო სერგი ჯიქიამ. I. ტექსტი. თბ. 1947
3. „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, გამოკვლევა, ს. ჯიქია, წიგნი III, თბილისი 1958
4. „გურჯისტანის ვილაიეთის დიდი დავთარი“, ს. ჯიქია, წიგნი II, ქართული თარგმანი, თბილისი 1941
5. ქათიფ ჩელების ცნობები საქართველოსა და კავკასიის შესახებ. თურქულიდან თარგმნა, შესავალი, შენიშვნები და საძიებელი დაურთო გ. ალასანიამ. თბილისი 1978
6. „ჩილდირის ეიალეთის ჯაბა დავთარი“ 1694-1732 თურქული ტექსტი ქართული თარგმანით გამოსაცემად მოამზადა ც. აბულაძემ, გამოკვლევა დაურთო მ. სვანიძემ. თბ. 1979
7. Ankara Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşivi, Tapu Defteri 272
8. Başbakanlık Osmanlı Arşivi. Tapu Defteri (BOA TD) 558
9. BOA Mühimme Defteri 22
10. Kanuni Osmani Mefhimi Defteri Hakani, İ.H. Uzunçarşılı, TTK Belleten, cilt XV, sayı 59, Ankara 1951
11. Kara Hisar-i Şarkı sancağı Kanunnameleri, A. Akgündüz, Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, kitap 7/II, İstanbul 1994

ბ) ლიტერატურა

1. მამულაძე შოთა. აჭარისწყლის ხეობის შუა საუკუნეების არქეოლოგიური ძეგლები. ბათუმი. 1993
2. ორბელიანი სულხან-საბა. ლექსიკონი ქართული. I. თბ. 1991
3. ორბელიანი სულხან-საბა. ლექსიკონი ქართული. II. თბ. 1993
4. სახოკია თედო. მოგზაურობანი. ბათუმი. 1958
5. სვანიძე მიხეილი. მურახზასიეს მნიშვნელობის დაზუსტებისათვის „გურჯისტანის დიდი დავთარის“ მიხედვით, ბიზანტიური ეტიუდები, თბილისი 1978
6. სიხარულიძე იური. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია. I. ბათუმი. 1958
7. სიხარულიძე იური. სამხრეთ-დასავლეთ საქართველოს ტოპონიმია. II. ბათუმი. 1959

8. ტივაძე გიორგი. სამცხე-საათაბაგო “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთრის” მიხედვით, “მნათობი” № 8, თბილისი 1948
9. ფუთურიძე გოგი. ოსმალთა დაპყრობითი ომები XIV-XVII საუკუნეებში, ნმაი, თბილისი 1957
10. ფუთურიძე გოგი. ოსმალური ფეოდალური მიწისმფლობელობა, ნმაი, თბილისი. 1957
11. ქაბაძე მიხეილ. აჭარული დიალექტის დარგობრივი ლექსიკა. თბ. 1992.
12. შაშიკაძე ზაზა. „ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი“ როგორც წყარო აჭარის ისტორიისათვის. თსუ აღმოსავლეთმცოდნეობის ფაკულტეტის შრომები. თბ. 2002.
13. შაშიკაძე ზაზა. ორი მნიშვნელოვანი დოკუმენტი XVI საუკუნის აჭარის ისტორიისათვის. ბათუმის შოთა რუსთაველის სახ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის სამეცნიერო კვლევითი ცენტრი. კრებული III. ბათუმი. 2002.
14. შენგელია ნოდარი. გადასახადები და საგადასახადო სისტემა XVI ს-ის ოსმალეთში, იე. ჯავახიშვილის სახ. ისტორიის ინსტიტუტის შრომები, ტ. VI, ნაკ, 2, თბილისი 1962
15. შენგელია ნოდარი. ოსმალური გადასახადები და ვალდებულებანი “გურჯისტანის ვილაეთის დიდი დავთრის” მიხედვით, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960
16. ჭიჭინაძე ზაქარია. მუსლიმანი ქართველობა და მათი სოფლები საქართველოში. თბ. 1913.
17. ჯიქია სერგი. XVIII ს-ის თურქული დოკუმენტი ოქროს ციხის შესახებ, თსუ შრომები ტ. 91, თბ. 1960, გვ. 183
18. Джикия С. “Турецкая рукопись Музея Грузии “Пространный реестр грузинского вилайета” (სსრკ მეცნ. აკად. საქართველოს ფილიალის მოამბე) ტ. I 6, თბ. 1940
19. Ибрагимов Г. И. Крестьянские восстания в Турции в XV- XVI вв. Византийский вестник, VII – 195
20. Тверитинова А. С. Аграрный строй Османской империи XV- XVI вв. (документы и материалы), Москва 1963
21. Akdağ M. Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve İnkişafı Devrinde Türkiye'nin İktisadi Vaziyeti, TTK Belleten, cilt XIII, sayı 52, Ankara 1949
22. Akdağ M. Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi (1243- 1453), cilt 2, Ankara 1999
23. Akdağ M. Yeniçeri Ocak Nizamının Bozuluşu, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt V, sayı 3, Mayıs-Haziran 1947, Ankara 1947
24. Akgündüz A. Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuki Tahlilleri, 1. Kitap, İstanbul 1994
25. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt 1, İstanbul 1995
26. Barkan Ö. L. XV ve XVI Asırlarda Osmanlı İmparatorluğunda Zirâiyi Ekonominin Hukuki ve Mali esasları. Kanunlar, İstanbul 1943
27. Belldiceanu N. XIV- XVI yy. Osmanlı Devletinde Timar, Teori Yayınları, Ankara
28. Çağatay N. Osmanlı İmparatorluğu'nda Reayadan Alınan Vergi ve Resimler, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt 5, sayı 5, Kasım-Aralık 1947

29. Cin H. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt 1, İstanbul 1995
30. Cin H. Akgündüz A. Türk Hukuk Tarihi, cilt 2, İstanbul 1995
31. Ercan Y. Türkiye'da XV. Ve XVI. Yüzyıllarda Gayrimüslimlerin Hukuki İctimai ve İktisadı Durumu, TTK Belleten, cilt XLIX, sayı 188, Ankara 1984
32. Ercan Yavuz, Devşirme Sorunu, Devşimenin Anadolu ve Balkanlardaki Türkleşme İslamlaşma Etkisi, TTK Belleten, cilt 198, Aralık 1986, Ankara 1987
33. Fekete L. Türk Vergi Tahrirleri, TTK Belleten, cilt XI, sayı 42, Ankara 1947
34. Güçer L. XVI-XVII yy. Osmanlı İmparatorluğu'nda Hububat Meselesi ve Hububattan Alınan Vergiler, İstanbul 1964
35. Halaçoğlu Y. XIV-XVI yy. Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı, Ankara 1998
36. Inalcik H. Osmanlılar'da Raiyet Rüsümü, TTK Belleten, cilt XXIII, sayı 89-98 , Ankara 1959
37. İslam Ansiklopedisi, cilt 2, İstanbul 1986
38. İslam ansiklopedisi, cilt 3, İstanbul 1945
39. Kalek Cengiz, Haraç, İslam Ansiklopedisi, cilt 16, İstanbul 1997
40. Nagi Kaldı GY. Timar Sisteminin Macaristan'da Tarımsal Üretime Etkisi, TTK Belleten, cilt XXXVIII, sayı 151, Temmuz 1974, Ankara 1974
41. Nedkoff Boris Christoff, Osmanlı İmparatorluğunda Cizye (baş vergisi), TTK Belleten, cilt VIII, sayı 32, Ankara 1944
42. Öztürk Mustafa, Osmanlı Dönemi Fiyat Politikası ve Fiyatların Tahlili, TTK Belleten, cilt LV, sayı 212, Nisan 1991, Ankara 1991
43. Pekalin M. Z., Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt I, İstanbul 1993
44. Pekalin M. Z., Osmanlı Tarih Değimleri ve Terimleri Sözlüğü, cilt III, İstanbul 1993
45. Şınası Altundağ, Osmanlı İmparatorluğunun Vergi Sistemi Hakkında Kısa Bir Araştırma, Ankara Ün. D ve TCFD, cilt 5, sayı 2, Ankara 1947
46. Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi, TTKK Belleten, cilt XLII, sayı 165, Ocak 1978, Ankara 1978
47. Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Devleti Maliyesinin Kuruluşu ve Osmanlı Devleti İç Hazinesi, TTKK Belleten, cilt XLII, sayı 165, Ocak 1978, Ankara 1978
48. Uzunçarşılı İ. H. Osmanlı Tarihi, III cilt, II kısım, Ankara 1954
49. Ünal Mehmet Ali, 1056/1646 Tarihli Avarız Defterine Göre 17. Yüzyıl Ortalarında Harput, TTK Belleten, cilt LI, sayı 199, Nisan 1987, Ankara 1987
50. Yılmaz Ömer Faruk, Belgelerde Osmanlı Tarihi, cilt 2, İstanbul 1998

ACARA SANCAĞININ TAHRİR DEFTERLERİ

(Özet)

Türkiye arşivlerinde yaptığımız uzun süreli bilimsel çalışmalarımız sırasında, Gürcistan tarihi hakkında birçok tahrir defteriyle karşılaşmıştık. Gürcistan'da bu konu hakkında pek bir şey bilinmiyordu. Örneğin, Ankara tapu ve kadastro arşivinde bizi ilgilleyen birçok belgeyi incelemiştik. Burada "Defter-i Mufassal Liva-i Batum" "Defter-i Mufassal Liva-ı Acara-ı Uliya", "Defter-i Mufassal Liva-ı Ardanuc", "Defter-i Mufassal Liva-ı Tortum" gibi birçok defter bulduk.

Şimdilik bunlardan "Mufassal-ı Defter-i Liva-ı Acara-I Uliya"yı inceliyoruz. Bu defterin bir benzeri de İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivinde muhafaza edilmektedir. Birbirinin özdeşi olan aralarında pek fark bulunmayan bu iki defteri karşılaştırma olanağı bulduk. İstanbul Başbakanlık Devlet Arşivinde Bulunan defterin şifresi 558'dir. Ankara da ki defterin şifresi ise 197'dir. Elimizde bulunan İstanbul'da ki defter Yukarı ve Aşağı Acara'nın köylerini içermektedir. Bu defter iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde Yukarı Acara köylerini anlatılmaktadır. İkinci bölüm ise Aşağı Acaranın 35 köyünü birleştiriyor. "Defter-i Mufassal-ı Liva-ı Acara-ı Uliya" yazılı ilk sayfa başlık sayfasıdır. Yukarı Acara Mufassal defteri 18 sayfalıdır. İlk bölümde yukarı Acara köylerinin nüfusları ve vergilendirme şekilleri hakkında bilgi verilmektedir. Bu bölümden, buradaki nüfusa uygulanan çeşitli vergi çeşitleri hakkında da bilgi alabiliriz. Aşağıda vergi şekilleri Acara köylerine uygulanan Osmanlı vergileri hakkında dikkate değer bilgiler vereceğiz. Osmanlı hükümetinin Osmanlı vergileri ve vergi sistemini Yukarı ve Aşağı Acara köylerinin nasıl uygulandığını inceleyeceğiz. Burada fihristte adı geçen 57 köyün halkının listesinden bahsedilmektedir. Her köyün vergilendirme şekilleri ayrı ayrı belirtilmektedir. Aynı şekilde Aşağı Acara köylerinin her türlü vergilendirme şekilleri de belirtilmektedir. Aynı şekilde Aşağı Acara köylerinin her türlü vergilendirme şekilleri de belirtilmektedir. Aynı zamanda, halkın hangi endüstri dalıyla uğraştığından da söz edilmektedir. Defterin ikinci ve üçüncü sayfasını fihrist oluşturmaktadır. Sonraki sayfalarda Tuğra vardır. Tuğra ikinci Selim'e aittir.

Defter 1566-1574 yılları arasında oluşturulmuştur. Bu dönem ilginç bir dönemdir. Gürcü vilayetleri Osmanlılar döneminde sistematik olarak bu dönemde ele geçirilmiştir. Gürcü topraklarının XVI yy. 10 yıllarında başlayan Osmanlılar tarafından gasp edilmesi yüzyıl boyunca sürmüştür. Bu dönemde Osmanlılar Güney Kafkasya ülkelerini işgal politikasını çok genişletmişlerdi. Gürcü vilayetlerinin ele geçirilmesi, Gürcü topraklarına yapılan sistematik saldırılar Sultan II. Selim ve devamındaki Sultan III. Murat dönemindeydi.

Osmanlılar tarafından işgal edilen topraklar hakkında daha iyi bilgi edinebilmek için, elimizde bulunan defter mükemmel kaynaklardan biridir. Bizler bu güne kadar Acara'nın durumu hakkında hemen hemen hiçbir şey bilmiyorduk. Burada bahsedilen defter ise, Yukarı ve Aşağı Acara köylerinin ekonomik ve siyasi

durumları hakkında bilgi veren mükemmel kaynaklardan biridir. Bu güne kadar bu bölge hakkında hiçbir şey bilmiyorduk ama şimdi, Yukarı ve Aşağı Acara tarihinin ayrıntıları hakkında elimizde birçok güvenli kaynak bulunmaktadır.

Elimizde Yukarı ve Aşağı Acara tarihi ve köyleri hakkında güvenilir bilgiler bulunmaktadır. Bunların analizi sonucunda birçok sonuçlar elde edilebilir. Mufassal defterin prensipleri bu icmal defterde de korunmuştur. Yukarı Acara'nın ilk köyü adıyla da alınan Yoram Rabat kalesidir. Bu köyün bir diğer adı da Şuban'dır. Bu köy Zeduban'a yakındır. Ve bu bölgenin sınırları içindedir. Köy 15 haneden oluşmaktadır ve geliri 10500 akçedir.

Bu köye Osmanlı imparatorluğunda çok yaygın olan Osmanlı vergileri yüklenmiştir. Yani tipik Osmanlı vergileri. Örneğin, ispenç, arpa, yonca ve gıyah, kuru ot vergisi, tapu deştibani vergisi, domuz vergisi, kışlak vergisi, değirmen vergisi, kender vergisi vs.

Yani, Yukarı ve Aşağı Acara köylerinde kaç tene hane olduğu hesaplanırdı ve vergiler ona belirlenirdi. Osmanlılar işgal ettikleri toprakları, Osmanlı imparatorluğunda var olan vergileri hemen getiriyorlardı. Yukarıdaki örnekte de görüldüğü gibi her köye ve her türlü gelir kaynağına Osmanlı vergileri yüklenmiştir.

Aynı şekilde, her köyün nüfusu da hesaplanmış ve her birine hangi tür vergi uygulanacağı belirlenmiştir. Sözü geçen köy ikinci köydür. Köy on haneden oluşmaktadır. Genel gelir 14000 akçedir. Köye aşağıdaki vergilerde yüklenmiştir. İспенç, buğday vergisi, arpa vergisi, meyve vergisi, şire vergisi, yonca ve gıyah, ot vergisi, kender vergisi, tapu ve deştibani vergisi, domuz vergisi. Yani her köye gücü ölçüsünde vergiler yüklenmiştir. Bu son köye murahhasie vergisi yüklenmiştir. Ama yaylak vergisi de yüklenmiştir. Diğer köyleri de incelerken, ne olanakları olup olmadığını göreceğiz. Osmanlı vergi sistemi her şeyi vergilendiriyordu. Köyün gelirini nereden dikkate alıyordu. Osmanlı vergi sistemi her şeyi ve herkese vergilendiriyordu. Üçüncü köyde 14 hane vardır. Onlara da diğer köylerdeki gibi vergiler yüklenmişti. Vergi çeşitleri genelde aynıydı. köy halkı, temelde aynı vergileri veriyordu. Farklılıklar çok azdı. Eğer vergi çeşitlerinden birini bir köy halkı ödemiorsa onu diğer köy ödüyordu. Kısacası vergiler temelde aynı türdendi.

Her şey vergilendirme temeline dayanan Osmanlı hükümeti, çok katı bir vergi sistemi uyguluyordu. Köy endüstrisinin her türüne, büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık, balıkçılık ve köy endüstrisinin her dalına vergi uyguluyordu.

Dördüncü köy de 15 hane bulunuyordu. Vergiler diğer köylerde olduğu gibiydi. Buradaki nüfusun tamamının Hıristiyan açıktır.

Beşinci köy Tzablovana'de 9 hane bulunuyor. Köyün geliri 17000 akçedir. Bu köyde 17 vergi türü bulunuyor. Vergiler çok katı uygulanıyor. Diğer köylerden farklı olarak bu köyde ceviz vergisi de var. Diğer vergiler öteki köylerdekinin aynısıdır.

Bu şekilde köylerin sayısı 18 köye kadar devam etmektedir. Hepsinde prensip aynıydı. Daha sonra boş köylerden söz edilmektedir. Ama her köye uygulanan vergi miktarlarından da söz edilmektedir. Bu durumdaki 18. den 20'e kadar olan köyler

sırasıyla yazılmıştır. Köylerin isimleri, köylere uygulanan vergi türleri ve miktarları anlatılmaktadır. Yani, sırasıyla 21 köy sayılmaktadır. Bunların içinde 8 hane birleşmiş hanedeki birilerin isimleri, onlara uygulanan vergi türleri ve geneli hakkında bilgi verilmiştir. 22'den 32'ye kadar olan köyler boş idi, ama onlara uygulanan vergi sayısı her köy için ayrı ayrı yazılmıştır. Vergi türlerini isimleri ayrı ayrı sayılmamıştır. Ama her köy için uygulanan genel şekil ayrı ayrı belirtilmiştir. Burada şu yada bu köyün ne tür vergi ödediği konusunda bilgi bulunmamaktadır. Sadece köye uygulanan vergi sistemi hakkında genel bilgi bulunmaktadır.

32 köyde yine, nüfus ve hane sayısı hakkında bilgiler vardır. Buradan görülüyor ki, sonraki köylerin nüfusları daha kalabalık ve hane sayısı da daha fazlaydı. 32. köy 37 haneydi. Bu köy hakkında birçok notlar bulunmaktadır. Toprak Bıranını'nın mülkiyetindeydi ve vergi ödüyordu. Bu köye 9000 akçe vergi yazmıştır. Burada vergi türleri de sayılmaktadır. Köy hakkında notlar da burada bulunmaktadır. Bazı kişilerin mülkiyetinde olan toprak parçaları da gösterilmektedir. 33. köy Gorcomı'dır. 32 haneden oluşmaktadır. Oldukça zengin bir köy olduğu bellidir. Bu köyden 2999 akçe vergi alındığı yazmaktadır. Aynı zamanda bu köye Osmanlılarda bulunan tüm vergi türleri uygulanıyordu. Yukarı Acara bölgesinde zengin köyler çoktur. Hemen hemen tüm köyler Osmanlı vergi sistemiyle vergilendirilmiştir. Diğer küçük köylerde olduğu gibi onlarda bu vergileri ödemekle yükümlüydüler.

34 köy sadece 6 haneden oluşmaktaydı. Sonraki köylerde de aynı şekilde hane sayısı azdır. Sadece 38 köy boştur. 0 da vergiye tabidir. Ama bazı vergi türleri sayılmamaktadır. 39 köyden 45 köye kadar olan köydeki hanelerin sayısı 6-20 arasındadır. Bu köyler de Osmanlılara vergi ödüyorlardı. 46. ve 47. köyler Osmanlılara, var olan her türlü vergiyi ödüyorlardı. Çünkü bu köylerde ki hane sayısı fazlaydı. 48. köyden sonra 60. köye kadar hepsi boştu. Ama her köy vergi ödüyordu ve her köye belirli vergi türleri uygulanıyordu.

Deftere göre Yukarı Acara'da 60 köy bulunmaktadır. Bunların önemli bir bölümü boş idi. Diğer bölümü ise her Osmanlı vergi türüyle vergilendirilmiştir.

Kısacası, vergilerin türünün temelde aynı olduğunu söyleyebiliriz. Sadece köylerdeki gelir türlerine göre, Osmanlı vergi türlerinde de bazı farklılıklar vardır. Defter, Acara tarihinin birçok konusunu öğrenmek açısından çok dikkate değer bir kaynaktır.

Deftere göre Aşağı Acara 35 köyden oluşmaktadır ve bunlardan 11 tanesi boştur. Bu durumdaki köylere de belli bir miktar vergi uygulanmaktadır.

Aşağı Acara'nın ilk köyü Merisi'dir. Bu köy Arbası köyü yakınlarındadır. Oldukça büyük bir köydür. 26 haneden oluşmaktadır ve köye her türlü Osmanlı vergisi uygulanmaktaydı. Ödediği genel vergi 30000 akçeydi. Bunun dışındaki Osmanlı vergi türlerinin de hepsini ödemekteydi. Örneğin, bu köye 18 değişik Osmanlı vergi türü uygulanıyordu. Köyün yeterince güçlü olduğu açıkça görülmektedir.

Bir sonraki köyün durumu da aynıdır. Köyün adı Dandala'dır. 13 haneden

oluşmaktadır. Bu köyde de şahıs mülkiyetine verilen bir toprak parçası da bulunuyordu. Bu şahıs da Osmanlılara ayrıca vergi veriyordu. Vergilendirilen her köy gibi bu köy de genel vergiyi ödüyordu. Bu verginin miktarı 10000 akçeydi. Bunun dışında Aşağı Acara halkına uygulanan diğer Osmanlı vergi türlerinin de ödüyordu. Bu köye 18 çeşit Osmanlı vergisi yüklenmiştir. Bunun dışında bahçe ve üzüm bağları içinde ayrıca vergi ödüyordu. Bu köyün bahçeleri ve üzüm bağları İvane bey adında birinin mülkiyetindeydi. Bu mülkiyeti şeriatın hücuti sayesinde edinmişti.

Bir sonraki köyün adı Aho'dur. Diğerlerine kıyasla küçük bir köydür. 8 haneden oluşmaktadır. Genel vergi olarak 7930 akçe vergi ödemekteydi. Hiçbir ayrıcalığı yoktu.

Sonraki köylerde de nüfus Osmanlı vergileriyle yükümlüydüler. Hiçbir ayrıcalıkları yoktu.

Defterin 35. sayfasında Şavşat'a bağlı bir köyden söz edilmektedir. Bu köyün adı Daba'dır. Daba köyü Şavşat'a bağlıdır. Geliri 6000 akçedir.

Bu bahse göre Zalim adında biri Südde-i Saadetine bir arz göndermiştir. Bu arzda Acara Mirmiranı olan Mustafa Paşa'nın Aşağı Acara sancak ve nahiyelerinden 20000 akçe gelir elde ettiğini belirtmiştir. Burada bazı Gürcü Köyün Lala Mustafa Paşa tarafından Erzurum'da yaptırılan cami-i şerifin vakfiyetine ayıt olduğunu öğreniyoruz.

Önümüzdeki kitapta Acara tarihinin sosyo-ekonomik ve politik durumunu anlatan başka "Acara Sancağının İcmal Defterini" de yayınlıyoruz.

ს ა რ ჩ ე ვ ი

ოსმალური აღწერის დავთრები როგორც საისტორიო წყარო (ზაზა შაშიკაძე, მირიან მახარაძე)	5
აჭარისწყლის ხეობის სოფლები და მისი მოსახლეობა XVI საუკუნის მეორე ნახევარში (ზაზა შაშიკაძე)	12
გადასახადები და საგადასახადო სისტემა ოსმალეთის იმპერიაში (ზაზა შაშიკაძე)	22
1. ზეკათი	23
2. ჯიზიე	25
3. უმრი	27
4. ხარაჯა	28
ოსმალური გადასახადები აჭარაში “ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთრის” მიხედვით	34
ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი (ქართული ტექსტი)	52
ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი (ოსმალური ტექსტი)	102
ზემო აჭარის ლივის ვრცელი დავთარი (ფოტოასლები)	142
აჭარის ლივის /იჯმალ/ მოკლე დავთარი (ქართული ტექსტი)	161
აჭარის ლივის /იჯმალ/ მოკლე დავთარი (ოსმალური ტექსტი)	171
აჭარის ლივის /იჯმალ/ მოკლე დავთარი (ფოტოასლები)	180
გამოყენებული ლიტერატურა	189
რეზიუმე თურქულ ენაზე	192